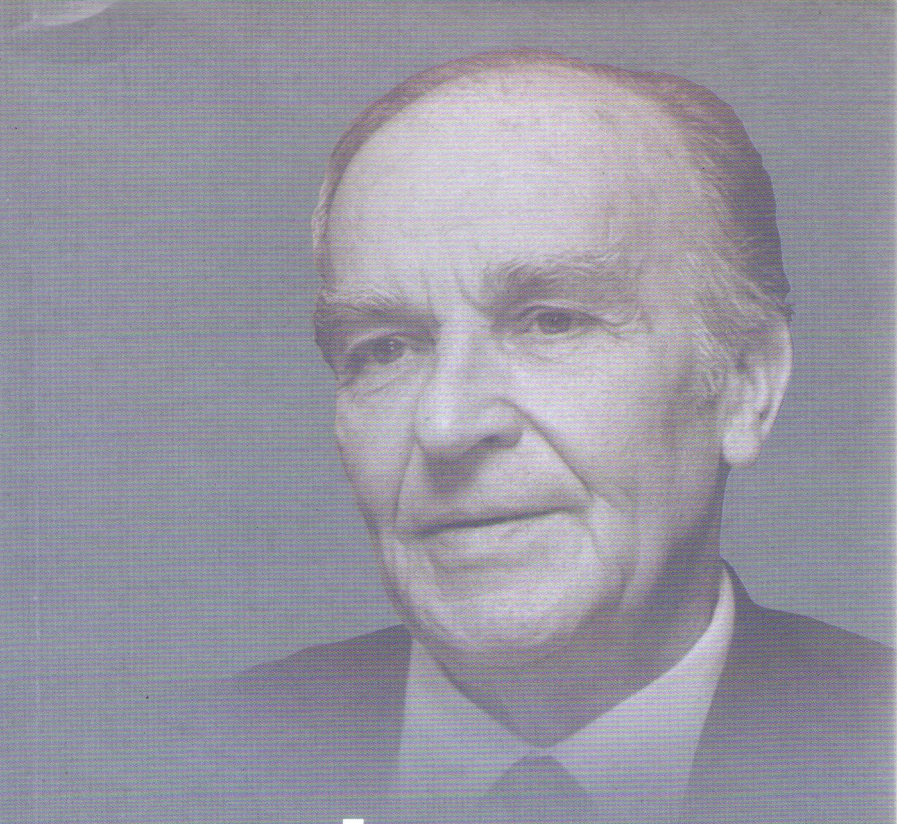


İslâmî Yeniden Doğuşun Sorunları

Aliya İzzet Begoviç

FİDE yayınları

İslam'a göre insanî ve bu sebeple de İslamî olan her şey son raddede iman etmek ve iyi amel işlemekten oluşmaktadır.

Bana biri **"İslam nedir?"** diye sorduğu ve özellikle de bunu çocuğum yaptığı zaman cevabım şu olacaktır: İman etmek ve iyi amel işlemektir. Ondan sonra da namaz, oruç, zekât ve hac hakkında konuşurum ve sonunda da şunu vurgularım, bunlar ibadetlerdir. Eğer senin ruhun Allah'a olan imanla ve davranışların iyilik etmekle doluysa onlar İslam'a aittir. Yok eğer bunlar yoksa bu ibadetler diğer bütün boş inançlar gibi anlamsızdırlar.

İslam'ın ilerlemesini sakin ve teslimiyetçi kimseler değil, cesur ve isyankâr ruhlu kimseler gerçekleştirecektir.

ISBN 978-9944-432-42-9

İslâmî Yeniden Doğuşun Sorunları

Aliya İzzetbegoviç

F İ D E Y A Y I N L A R I

FİDE YAYINLARI

Tercüme
Dr. Rahman Ademi

Yayın Yönetmeni
Feridun Terzioğlu

Yayın Editörü
Kevser Terzioğlu

1. Redaksiyon
R. Ademi / K. Terzioğlu

2. Redaksiyon
Prof. Dr. Hayri Kırbaşoğlu

3. Redaksiyon
Doç. Dr. Mustafa Budak

Kapak Tasarım
Ömer Onay

Sayfa Tasarım
Revizyon

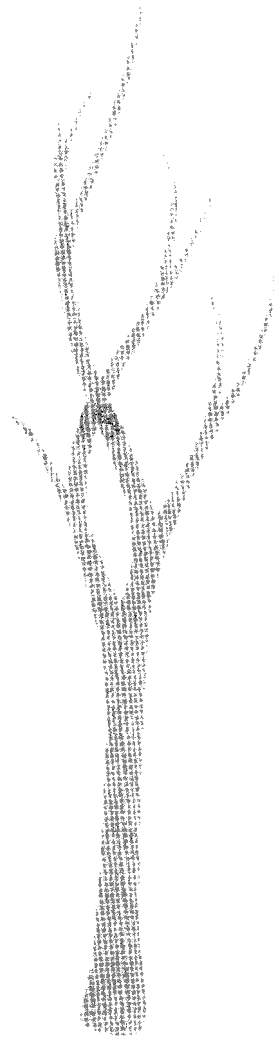
Baskı / Cilt
Düzey Matbaacılık / 0212 613 40 41

1. Baskı, İstanbul / Ağustos 2007
2. Baskı, İstanbul / Eylül 2007
3. Baskı, İstanbul / Mart 2010

ISBN: 978-9944-432-42-9

FİDE YAYINLARI
Litrosyolu Cd. No:280 Kat:2
Topkapı / İSTANBUL
Telefon : 0212 613 40 41
Faks : 0212 613 05 64
web : www.fideyayinlari.com
e-mail : fideyayinlari@gmail.com
: fidekitap@yahoo.com

FİDE YAYINLARI; Düzey Matbaa Ltd. Şti. Kuruluşudur.



Aliya izzetbegoviç

Aliya İzzetbegoviç 1925'de Bosna-Hersek'in Bosanski Samac ilinde doğdu. Saraybosna'da hukuk eğitimi gördü ve avukat olarak çalıştı.

1946 yılında Genç Müslümanlar Örgütü'ne üye olmaktan üç yıl hapse mahkum edildi. "İslam Deklarasyonu"nu yayınladı. 1983 yılında düşüncelerinden dolayı 14 yıl hapse mahkum oldu. Cezasının beş yılını hapiste geçirdi. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girdiği dönemde Demokratik Eylem Partisi (SDA)'ni kurdu ve genel başkanı seçildi.

Sovyetler Birliği ve Doğu Blokunda meydana gelen anî ve sarsıcı siyasî gelişmelerin akabinde Komünist yönetimin çökmesiyle birlikte yapılan ilk serbest seçimlerde Bosna-Hersek Cumhuriyeti Devlet Başkanı seçildi.

Sırpların Bosna-Hersek Cumhuriyetine karşı başlattığı ve Hırvatistan'ın da bazen müttefik bazen düşman olduğu savaş boyunca Aliya İzzetbegoviç Sırp ve Hırvat güçlere karşı yürütülen bağımsızlık savaşına liderlik yaptı. 1995 yılında savaşa son veren Dayton Anlaşması'nın imzalanmasından sonra 1996'da yapılan seçimlerde üçlü başkanlık konseyine seçildi. Devlet Başkanlığı dönemi boyunca Uluslararası gücün baskılarına karşı çıkan İzzetbegoviç, 2000 yılında sağlık nedenlerini gerekçe göstererek başkanlık görevinden istifa etti.

Cesur, inançlı ve azimli mücadelesi ile tüm hayatı boyunca halkına önderlik yapan, bilge-zahid kişiliğiyle haklılığını her zeminde haykırarak, güçlü ve şahsiyetli bir örneklik ortaya koyan Aliya İzzetbegoviç, bu özellikleriyle İslam Dünyasında yeni bir lider tipinin de öncüsü oldu. Son derece güçlü entelektüel birikiminin yanında eylem adamı kişiliğini de gösterebilen Aliya İzzetbegoviç 2003 yılında vefat etti.

İÇİNDEKİLER

Sunuş

İSLAMİ YENİDEN DOĞUŞUN SORUNLARI

Müslümanlar neden geri kaldı? 15

Müslüman kadın - kadın ve anne 39

Kur'an'ın 1400. yıldönümü dolayısıyla tefekkür 61

Müslümanlar ve İsrail.....87

İslam ve çağdaşlık 101

Kur'an'ı Kerim hakkında gayr-i müslimlerin söyledikleri 115

Müslüman mı yoksa tebaa mı yetiştiriyoruz.....125

İslam devrimi hakkında 129

İkilem 129

Allah adına devrim.....131

Bir programın ve eylemin dış hatları.....134

Kur'an-ı nasıl okumalı? 143

Hicret hakkında düşünceler.....149

Kur'an ve İslam şartları.....155

Allah Resulü Muhammed (a.s).....163

İslam ve müslüman halkların millî ve
sosyal kurtuluş için mücadeleleri 171

SUNUŞ

Tarihiyle bağları koparılmıştı. Faşizmden sonra komünizm dalgasıyla İslam'a ait ne varsa silinmeye çalışılmıştı. Cezadan mükafata her yol denenmiş ve neredeyse başarı denilebilecek bir sonuç elde edilmişti. Sıp, Hırvat, Boşnak aynı dine mensupmuşcasına yaşıyor, giyiniyor, yiyip-içiyor, eğleniyorlardı. Ama katliama uğramaktan kurtulamadılar. Özgürlükçü, çağdaş batı; içindeki bu müslüman topluluğa 'her şeye rağmen' tahammül edemedi.

Bir gecede boşalttı, Sırplar şehirleri ve tepelerden bombalar yağdırdılar. Yıllardır, aylardır hazırlanmışlardı. Fakat müslümanlar komşularının hatta evlilik yoluyla akraba oldukları bu halkın kendilerine soykırım uygulayacaklarına ihtimal bile vermiyorlardı. Hiçbir Boşnak evinde silah yoktu. Saldırıya hazırlıklı değildiler. Üzerlerine yağan kurşunlarla uyandıklarında pek çoğu dünyanın en büyük dramının cansız kahramanlarıydı.

Masumdular... Yapılan asimilasyonlar sonucu neredeyse asimile olmuş ama düşman olamamışlardı. Yürekleri güzel, naif insanlardı. Onların hükümdarı ceddimiz Fatih Sultan Mehmet yaşadıkları bu toprakları fethettiğinde ilk işi kiliselere dokunulmamasına ve halkın inançlarını yaşamalarına engel olunmamasına dair idarecilere ferman göndermek olmuştu. O ferman çoğaltılarak ülkenin her yerine dağıtılmıştı. Bugün dahi Osmanlıdan kalan, halen faaliyetlerini sürdüren medreselerin ve birçok müessesenin duvarlarında bu fermanın orjinal halinin kopyalarıyla beraber Boşnakçaları da bulundurulmaktadır.

Onlar hoşgörü ve sevginin, insan sıcaklığının tarihi bir mirascısıydılar. Bugünkü anlamıyla gerçek bir Avrupalıydılar. Yüzyılı aşkın bir süredir yok edilmeleri için dünyanın yarısı işbirliği yapmış, tarihte eşine rastlanılmayan zulüm ve baskılarla yok edilmeye çalışılmış ama yüreklerine düşmanlık tohumları dahi ekilememiş bir Müslüman toplumuydular.

Kendi hallerine bırakılsa Endülüs güzelliğinde bir İslam toplumu ve dünya kardeşliği örneği verebileceklerdi. Dini farklı olanla,

rengi farklı olanla bir arada beraber yaşayabilmenin en güzel örneğini vermekteydiler. Bugünkü dünyamızın en çok ihtiyacı olan kardeşçe bir arada yaşayabilmenin ender örneklerindendiler. Ama onların sevgi dolu yüreklerine kıydılar. Hem de en son yaşayan Müslüman Boşnağı yok etmeye kast eden vahşi bir soykırım uyguladılar. Tek tek müslüman evlerine giren Sırplar öldürmekten öte bir vahşeti, halklarının tarih sayfalarına silinmez koca bir leke olarak kazıdılar.

Bu kitabın yazarı Aliya İzzetbegoviç onlardan biriydi. Bu güzel insanların güzel yürekli mücadele önderiydi. Boşnak toplumuna yapılan haksızlıklara karşı yıllardır barış güvercini gibi çırpınmıştı. Asimilasyona onurlu karşı duruşu, barışçı mücadelesiyle kendisinden sonra gelecek olan devlet adamlarına ve çağdaşlarına emsalsiz bir örnek olmuştu. Halkının haklarını savunmaktan tehdit, hapis ve işkencelere rağmen yılmamıştı. O "bilge" bir liderdi. Tarihten günümüze, doğudan-batıya bir köprü olmuştu. Elinizdeki kitap onun çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalarından derlenmiştir. Her fırsattta halkıyla birlikte olur, onlarla konuşur, sohbet eder ve herkes ona ulaşabilirdi. Bosna-Hersek halkına, ordu mensuplarına, parti üyelerine çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalarında soykırıma uğramış bir toplumun liderinin kazanılmış bir zafere rağmen bir arada yaşamak zorunda oldukları o zalim halka karşı sağduyulu davranmaya davet ettiğini, intikam duygusuyla değil adalet duygusuyla hareket etmelerini, eğer affedebilirlerse affetmelerini, masum olan Sırp ve Hırvatlar'a asla dokunulmamasını tavsiye ettiğini göreceksiniz.

Aliya İzzetbegoviç uluslararası görüşmelerde gerek savaş esnasında gerekse zaferden sonra onurlu ve bilge bir başkaldırışla dimdik durarak dünya barışını sağlamak için yola çıkmış milletlerin nasıl iki yüzlü olduklarını ve Bosna-Hersek'te yapılanlara seyirci kalmakla yetinmeyip soykırıma maruz kalmış bu halka ambargo uygulayarak Sırp ve Hırvatlar'dan daha öldürücü davrandıklarını yüzlerine haykırmıştır.

Cesurdu, inançlıydı, azimliydi. Bunu halkına da aşıladı. Tarihe kendisinden sonra gelecek devlet ve mücadele adamları için eşsiz bir sayfa bırakarak çok sevdiği Rabbinin yanına göçtü. Ahiret yurduna intikal ettiğinde de şehitlerinin arasında olmayı dilemiş ve bugün o mütavazi kabrinde kendi hayatı kadar temiz ve aziz bir suyun hilâl biçimli, daima kaynayan, bütün kabristanı dolanan şehit mezarları arasından berrak, huzurlu, tertemiz akan mücadelesinin sembolü havuzun yanı başında huzurla yatıyor. Hayatı gibi ölümünde de hiçbir aşırılık yok. Hayatı gibi ölümüyle de hilâlin bekçiliğini yapıyor. Komşularının tamamı şehit. Saraybosna'nın

ortasında bütün şehre huzur dağıtan bir çiçek bahçesinden dünyaya masumiyetin, sevginin ve barışın mesajlarını yaymaya devam ediyor.

Onun mücadelesine; kendi konuşmalarından derlenerek hazırlanan bu kitabı yayın dünyasına kazandırarak katkı sağlamak istedik. Haklı, masum ve güçlü olmanın en güzel örneğini halkıyla birlikte veren bilge lider Aliya İzzetbegoviç'e Allah'tan rahmet dileriz. Bize bıraktığı bu değerli önderlik ve ibretli sözleri için manevi şahsiyetine şükranlarımızı sunarız.

FİDE YAYINLARI
Kevser Terzioğlu

ÜÇÜNCÜ BASKI'YA KÜÇÜK BİR NOT

"İslam Deklarasyonu ve İslami Yeniden Doğuşun Sorunları" kitabını tercüme etme şerefini Rabbimiz bize lutfetti. Buna şükrediyor, seviniyoruz. Bu vesileyle bizi teşvik eden tüm dostlarımıza, kardeşlerimize de şükranlarımızı sunuyoruz. Tabi çok kısa zamanda bu değerli esere hakkettiği ilgiyi gösteren okuyucularımıza da teşekkür borçluyuz.

Elinizdeki bu yeni baskıyı büyük bir heyecanla ele alıp dil, redaksiyon ve bilhassa isimlerle ilgili düzeltmeleri yapan, ayetlerin yerlerinin standart hale getirilmesini gerçekleştiren samimi, mütevazı ve hasbî kişiliğiyle hayranlık duyduğu Aliya İzzetbegoviç'in izinden giden değerli ağabeyimiz, hocamız Prof. Dr. Hayri Kırbaşoğlu'na da verdiği bu değerli katkıdan dolayı teşekkür ediyoruz.

FİDE YAYINLARI

Müslümanlar Neden Geri Kaldı?

I

Bu sorun uydurma veya basit bir tefekkürün eseri değildir.

Cebelitarık'tan Endonezya'ya kadar bütün bölgelerde mevcut sakinlik ve atalet manzaraları bu soruyu zorunlu kılmaktadır. Bazıları tarafından "İslam'ın Karanlık Gecesi" olarak tarif edilen bu durumun kendini açıkça göstermesi, Hindistan'ın İngiltere tarafından işgali ile I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Sonuçlarının günümüze kadar bütün gücüyle hissedilmesi gibi onun daha derin sebepleri ve çok eskilere dayanan bir başlangıcı bulunmaktadır.

Bir halkın yükseliş ve çöküş sebepleri her zaman çok karmaşık ve çeşitlidir. O sebeplerin sadece bir kısmı objektiftir ve böylece değerlendirme ve öğrenmeye açık, diğer bir kısmı ise insanların kalp ve iradelerinde bulunduklarından dolayı ulaşılmaz ve açıklanamazdır.

Sayacağımız bölgeler dışındaki geniş alanlarda sayısız nesil (köylü) tarih dışında kalıp yerinde sayarak yaşar ve ölürken, aynı zamanda hayat, irade ve aydınlanmanın kaynaklarının tarih boyunca Mısır, Yunanistan, Roma, Arabistan, Hindistan, Çin ve Meksika'da, bugün ise Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkmasının sebepleri nelerdir? Başkalarıyla, aynı güneş ve aynı şart-

lar altında oldukları halde biçimsiz ve bilinmez olarak gezinmeye devam ederken, bir halkın birdenbire kendini bulmasını ve kahraman, aziz, şair beşiği olmasını sağlayan nedir?

Açıklamalar bir dairede toplanmaktadır. Liderler, kurumlar, ekonomik şartlar v.s. suçludur. Halk cahildir ve bu yüzden ahlaksız liderlere tahammül etmektedir. Liderler ise bencildir ve halkını bilinçlendirmemektedirler. Kurumlar ortamın kültür seviyesinin sonucudur ve kendi açısından da düzenin, daha doğrusu aynı kurumların sonucudur. Burada sebep nedir, sonuç ne olabilir?

Tarih, söz gelimi matematik gibi kesin doğru değildir. Onun kendi kuralları vardır fakat bu kurallara bakarak hadiselerin cereyanını tahmin etmek veya cereyan etmiş olanlarını kesin olarak açıklamak mümkün değildir. Tarih hayat ile alakalı bir hikâyedir. Hayat ise özgürlüğün, kendiliğinin ve öngörülmezliğin tezahürüdür. Onun son tanımlanmasında hayat sır olarak kalır. Bu sebepten dolayı, bir halk neden geri kalır sorusuna kesin ve tam bir cevap yoktur ve olamaz.

Alan sınırlaması sebebiyle mümkün olmadığı gibi bu makalenin hedefi Müslüman halkların gerileme sebeplerini araştırmak hatta saymak bile değildir. Fakat ona rağmen diğerlerinden, taşıdıkları önem itibarıyla ayrılan iki sebebi zikredeceğim: Dış sebep- Moğol istilası, iç sebep- İslam'm teolojik yorumu.

Her ne kadar Moğol istilasıyla alakalı olarak çok yazılıp çizildiyse de, bu facianın korkunç boyutlarının insanların zihinlerinde hiçbir zaman yeterince anlaşılmadığını düşünüyorum. İslam için hayatî önem taşıyan muazzam büyüklükteki alanda yüzlerce şehir ve insan eli ile yaratılan ne varsa yeni ve hatta eski tarihte örneği bulunmayacak şekilde yok edilmiştir. Birçok bölgenin

nüfusu, son insana kadar, tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ayaklar altına alınmış insanların bir daha ayağa kalkmaları mucize sayı labilir.

Diğer taraftan; İslam'ın sadece teolojik olarak anlaşılması-onun sadece din mesajı olarak algılanması ve böylece dış dünyayı düzenleyen ve değiştiren rolünün dışlanması hatta yok sayılması- İslam toplumunun gücü ve direncini içerden zayıflatarak barbarların kolay avı haline gelmesine sebep olmuştur.

Şimdi bu makalenin gerçek görevine dönelim. Ki bu görev sadece ve sadece sebeplerin karmaşıklığı, içinde milyonlarca müslümanın dini, ülküsü, hayat tarzı veya hayat felsefesi olarak İslam, "halkların geri kalmalarının sebebi olabilir mi?" meselesini değerlendirmektir. Geçmişte İslam halkları veya onların büyük çoğunluğu geri kalmış değillerdi. Bugün ise geri kalmışlık vardır. Fakat Müslümanlar İslam'ı takip etmemektedirler. İlki için şahit olarak tarihi, ikincisi için kendimi, sizi ve hepimizi alıyorum.

II

İslam; Kur'an, Hadis ve diğer kaynaklarda mevcut bulunan mesajların toplamıdır. Fakat aynı zamanda İslam gerçek dünyada var olan bir hadisenin, hukuk, şehirler, devletler ve medeniyetler yaratan hareketin adıdır. Hem mesaj olarak hem de gerçek tarihi olay olarak o gerilemeyi reddeder. İslam'ı savaşçı din kabul edip ona saldıranları, onu "ibadette bile sakin olmayanların, insanları Tanrı İmparatorluğu'na hazırlamak yerine dünyayı fethetme hedefleri olanların, oruç tutmaları daha çok içinde güç ve merhamet ile taat ve zevkin umutsuz bir karışımı olan kimselerin dini" olarak görenleri hatırlayalım.

Mahiyeti ne olursa olsun bu saldırıda biraz gerçek vardır. İslam her zaman, iç ve dış, ahlakî ve tarihî, bugünü ve ahireti, iki dünyayı istemiştir. İslam bu ikili davetle tanımlanabilir. Allah'a ve iyiliğe karşı İslam teslimiyeti emrediyordu fakat kötülük, zulüm, düşmanlar, hastalık, pislik ve batıl inanca karşı onun sadece tek bir emri vardı: Mücadele. Fransız islamolog Jacques Rissler İslam'ın beş değil altı ana şartı olduğunu iddia eder; ona göre İslam'ın altıncı şartı mücadeledir. Kuşkusuz, gerçek İslam'ın ruhu ve sözünün en güvenilir yorumcuları ilk Müslümanlar olmuştur. Aşağıda vereceğimiz bilgiler onların, İslam davetinde kadere boyun eğmek değil, dünyanın fethedilme ve değiştirilme talebinin sesini duyduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

İslam 610 yılında, bilinmeyen kabileler arasında ve o zamanki medenî dünyanın uzak bir bölgesinde ortaya çıktı. Muhammed a.s. 632 yılında vefat etti ve bundan sadece 100 yıl sonra onun askerleri bugünkü Paris'in önünde bulunmaktaydılar (732 yılındaki Poitiers savaşı). Hayatın bu güçlü basıncını ve sadece 100 yıl içinde onun dev kuşağı cereyan eden hadiseleri gözlemleyelim. Temelleri devamlı hareket ve inşa faaliyetlerinde bulunan ve o zamana kadarki olanların hiç birine benzemeyen yeni bir dünya yaratıldı. O zamanki kültür dünyasının muazzam alanı akıl ve dinin belirgin gücü ile asimile edilmişti. Suriye 634, Şam (Dımeşk) 635, Ktesifon 636 yılında fethedildi. Hindistan ve Mısır'a ise 641 yılında ulaşılmış oldu. Kartaca 647, Semerkand 676, İspanya 710 yılında fethedildi. 732 yılında ise Müslümanlar Fransa'da durduruldu. 629 yılında uzak Çin'e gelen İslam tebliğcileri o zamanki hükümdar olan Tay Çung'a mesajları teslim ederek görev için izin aldılar (o sırada onlar bugün de ayakta olan ve dünyanın o bölgesinde en eski-

si sayılan Kanton'da cami inşa etti). Bu heyecan, bu "örneği bulunmayan meshûr (büyülenmiş) insanlığın kurtuluşu" (Spengler), insanlık tarihinde tek bir hadise olarak karşımızda durmaktadır. Dünya Tarihi eserinde H.G.Wels o günlerle alakalı olarak "Arabistan din ve iradenin odağı haline geldi" demektedir. 655 yılında İslam donanması Likya sahillerinde cereyan eden savaşta Bizans donanmasını yenmiş ve bugüne kadar Arapların böylesine bir donanmaya nasıl sahip oldukları açıklanamamıştır. Böylece 662 ve 667 yıllarında Muaviye İstanbul'u kuşatır. Halife Abdülmelik ve oğlu Velid hilafeti esnasında İslam Devleti batıda İspanya (Piriney adası)'dan doğuda Çin'e kadar olan toprakların hakimiydi (685-715 yılları arasında). Daha sonra Kurtuba, Bağdat ve Delhi merkezleriyle İspanya, Ortadoğu ve Hindistan'da kurulan İslam imparatorlukları tarihin 1000 yıldan fazla bir bölümünü kapsamaktadır. Engizisyon'un acımasız darbeleri karşısında, İslam'ın 700 yıl boyunca en güzel çiçeklerini verdiği İspanya'dan çekilmek zorunda kaldığı zamanda yeni ve güçlü bir dalga Küçük Asya'da (Anadolu) büyümeye başladı ve İstanbul'u fethederek Balkanlar üzerine Avrupa'ya güçlü bir şekilde aktı. Türkler (burada Müslümanlar demek) en son 300 yıldan az (daha doğrusu 1682 yılında) bir zamanda Viyana'nın önünde idi. Hindistan'daki İslam iktidarı "Hindistan'ın tarihinde yaşadığı en güzel dönem" den sonra 250'den evvel sona erdi (H.G.Wels'in Büyük Moğollar hanedanı dönemi (1526-1707) hakkındaki düşüncesi). Sırf fikir vermek maksadıyla, belli bir sıra takip etmeksizin, işte bazı tarihi gerçekler.

Büyük Moğollar hanedanından olan meşhur Şah Ekber "en büyük Hindistan hakimlerindendi ve aynı zamanda dünya tarihi içinde büyük insanlar grubuna aitti.

Hindistan'ın daha güçlü olmasını sağlayan organizasyonun bir kısmı bugün dahi varlığını devam ettirmektedir. Savaşta sonuna kadar cesurdu fakat zafere ulaşıldığı anda hâkimiyeti altına aldığı kimselere karşı insanca davranmaktaydı ve her türlü zulüm ve acımasızlığa (vahşete) karşı idi. Barışın büyük eserleri için bütün gücüyle gayret sarf etmekteydi... Eğitim hususunda Hindistan'daki iktidarının halefleri olan İngilizlere nazaran çok daha az bilgili olmasına rağmen, o ülkesinin halkı için çok daha fazlasını yapmıştır." (Helmholtz'un *Dünya Tarihi*'nde Dr. Şmit).

Ekber'in torunun torunu Evrengzib (1658-1707) bütün Hind yarımadasının gerçek hakimiydi. Okuyucu, bunun ne kadar yakın bir zamanda olduğuna dikkat etsin!

Müslümanlar hiçbir yerde tahribat yapmadılar; onlar buldukları bilgi ve becerileri benimseyip zenginleştirdiler ve daha sonrakilere naklettiler. Kuşkusuz bu genel tutum için İslam'ın kesin kurallarına ve ruhuna teşekkür etmek lazımdır. Bir barbar galibin zafer şartlarını dikte ederken barış için ortaya koyduğu şartlar arasında Yunan el yazmalarını satın alma hakkının bulunması dolayısıyla bir Bizans kralı şaşırmıştır. O "barbar" bir arap komutanıydı!

İslam Fenikelilerin cam ile alakalı olan becerilerini, daha sonra Mısır'ın tekstil, Suriye'nin pamuk, Farslıların ise ipek üretimi ve işlemesi ile alakalı olan bilgilerini benimsedi. "Bizans, Kıptî ve Sasanî kumaşları meşhurdu. Müslümanlar onların şöhretlerini korumayı bildiler", diyor Rissler. Muslin, ismini büyük İslam merkezi olan Musul'dan, damast ise adını Dımeşk (Şam) ten almaktadır. O zamandan kalma bazı kumaş örnekleri Louvre müzesinde ve Japonya krallık hazinesinde korunmaktadır. Arap camcılığı becerisi ve marifeti sebebiyle zirveye

ulaşmış ve henüz aşılmış değildir. Louvre ve British müzelerinde Samarra ve Fustat'ın mükemmel örnekleri bulunmaktadır. Arap kimyacılar ilk defa sabunu yapmış ve bu ürünün güçlü sanayisini kurmuşlardır. Bermekoğulları Veziri El- Fadıl Bağdat'ta kağıt imalathanesini tesis etti. Çin kökenli bu üretim kısa sürede gelişti ve daha sonra İspanya üzerinden Avrupa'ya geçti. Semerkand uzun süre boyunca kaliteli kağıt hususunda dünyanın başkenti olarak kaldı.

Binbirgece'nin büyüleyici şehri Bağdat'ı, bugünkü Irak topraklarına gelen Araplar kurdu. İçinde efsanevi halife Harun er- Reşid'in yaşadığı zamanda şehir 500 yıldan biraz fazla eski idi ve dünya kültür ve zenginliğin merkeziydi. Bazı tespitlere göre XI. asırda onun nüfusu iki milyondan fazla idi ve kuşkusuz zamanında dünyanın en büyük şehriydi. İslam geleneğinin büyük halifesi olan Harun er- Reşid'den bahsederken J. Rissler şöyle yazmaktadır: "Onun büyüklüğü yetenek ve ruh sahibi insanları adeta mıknatıs gibi başkente doğru çekmekteydi. Böylece o etrafında alışık olunmayan ve şair, hukukçu, hekim, dil bilimcisi, musikî erbabı ve sanatçılardan oluşan bir meclis toplamıştı. Harun er- Reşid'in sarayında olduğu gibi öylesine kaliteli aydınlarının toplandığı başka bir yere tarih tanıklık edememektedir. O ince kültür ve hoşgörünün zamanıydı. Halife Me'mun zamanında (Harun er- Reşid'in halefi) İslam devleti topraklarında 11.000 Hıristiyan kilisesi, yüzlerce sinagog ve zoroastra (ateşe tapanların tapınakları) mevcuttu... 1065 yılında Bağdat'ta kurulan *Nizamiye* üniversitesi bütün büyük İslâm şehirlerindeki yüksek okullara numune olmuştur. Burada Kur'an-ı Kerim, Hadis, hukuk, Şafii mezhebinin özel hukuku, filoloji, edebiyat, coğrafya, tarih, etnografya, arkeoloji, astronomi, matematik, kimya, musikî ve

geometri okutuluyordu... Kısa bir süre sonra yine Bağdat'ta Mustansiriyye ismi ile meşhur olan ve hukuk, pozitif bilimler, edebiyat ve sanatı okutan evrensel İslamî bir merkez kuruldu... O uluslararası genel kültürü bakımından önemi olan, daha sonra batının da Paris üniversitesinde dört Hıristiyan milleti birleştirerek taklit edeceği gerçek bir organizasyondu. İlkokul ve ikinci dereceli okullarda (medreselerde) eğitim ücretsizdi.... Bazıları Mekke, Kahire, Bağdat veya Şam'ın yolunu tutup bu şehirlerdeki büyük alimleri dinlemek için gidiyorlardı. Yolculuk esnasında her yerde ücretsiz kalacak yer, yemek ve ders bulabiliyorlardı... Tek kelimeyle XI. asırdan XII. asra kadar o zamana kadar görülmemiş bir şeyi görüyoruz: Kitaba karşı her tarafta ölçülemez bir arzu, alimlerin hitabetiyle çınlayan binlerce cami, şiir ve felsefe tartışmaların yapıldığı binlerce emir sarayı, ilim peşinde olan coğrafyacı, tarihçi ve ilahiyatçının dolu olduğu yollar. Bu, İslam tarihinin en önemli entelektüel devresidir". (J.Rissler).

Beş yüzyıl zarfında, 700 ile 1200 yıllları arasında İslam, medeniyetinin üstünlüğü sayesinde dünyaya hâkim olmuştu... "Marakeş'te halife En-Nasır İbn-ı Rüşd (Averroes) ile Aristo ve Platon hakkında tartışırken o sıralarda batıda aristokrat kesimi okuma yazma bilmemekle övünüyordu". Emevî sultanı mütefekkir Hâkim 400.000 ciltlik kütüphaneye sahip idi ve 400 yıl sonra "Bilgin" lakaplı Fransız kralı V. Şarl ancak bin adetten az fazla bir kitap sayısıyla övünebildi. 891. yılında Yakubî Bağdat'ta 100'den fazla kütüphane saymaktadır. "Bu devirde edebiyat ve sanata yardım etmeyecek birinin zengin olması düşünülemezdi". (Rissler). Irak'ın küçük bir kasabası olan Nadife'de bulunan kütüphanenin içinde 40 000 cilt kitap, Hama'lı kürd prensi Ebu'l-Fidâ'nın şah-

si kütüphanesinde 70 000 cilt, Güney Arabistan'da olan Resûlî Emir El-Muayyed'in kütüphanesinde 100 000 cilt, Maraga'da 400 000 cilt kitap bulunuyordu ve Rey'de bulunan kitapların tasnif edilmesi için 10 büyük katalog gerekiyordu. Fakat en kapsamlı kütüphane 6.500 cilt matematik ve 1.800 cilt felsefeden olmak üzere toplam 1.600.000 cilt kitaba sahip olan Kahire'deki El- Azîz'in kütüphanesidir. Buhara'da bulunan kütüphaneye gelince meşhur İbn-i Sina burada "dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan" kitaplar gördüğünü söyler.

İslam İspanyası büyük hükümdarı olan I. Abdurrahman hakkında görüşünü ifade eden Rissler, onun batı hilafetinde bulunan çeşitli etnik grupları (Araplar, Berberler, Numidyalılar, İspanyollar) manevî birlik içinde birleştirmeye çalıştığını söyler ve şöyle devam eder: " Bu hedef, sonraki birkaç asırda İspanya'yı medeniyetin zirvesine taşıyacak hareketin temeli idi. 788. yılında, I. Abdurrahman vefat ettiğinde, Müslüman-İspanyol şiir, sanat ve tekniği göz alıcı parlaklığıyla batıyı aydınlatmaya başlamıştı". Hollandalı bilim adamı Dozy, Avrupa'da okur-yazarlık sadece kilisenin sayılı adamlarının tekelinde iken İslamî dönem Endülüs'ünde yaşayan nüfusun hemen hemen tamamının okuma yazma bildiğini ifade eder. "Bu parlak kültürün çekiciliğinden etkilenen bütün Hıristiyan Avrupa'dan çok sayıda gönül adamı ve başkaları Kurtuba, Toledo ve Sevilla'daki İslam Üniversiteleri'nin derslerine katılmak üzere akın ediyordu". (Dozy). Ziraat her yerde yüksek seviyede ve bilimin güçlü etkisinde bulunmaktaydı. Bu konuda daha fazla söyleme imkanımız olmadığından elimizde bulunan bilgilere dayanarak bazı tespitlerle yetineceğiz. "İslam Devleti'nin her vilayetinde sulama sisteminden sorumlu devlet memuru bulunmaktaydı... XI. asırda Sevilla'da orta-

ya çıkan tartışma 50'den fazla meyvenin üretiminin nasıl yapıldığını, bazı bitki hastalıklarının tedavisi ile alakalı olarak bazı yöntemlerini açıklamaktadır... İran'da ipek kozasının üretimi gerçek bilim seviyesine yükseltilmişti. Buna bağlı olarak İran, hemen hemen bir asır boyunca Avrupa'nın ipek ihtiyacını karşı lamaktaydı. İdrisî, eczacılık bilimi bakımından önemli olan 360 bitkiyi tarif etmiş, Sevilla'lı Ebu Abbas ise kendini deniz altındaki florayı araştırmaya vermişti. (lakabı En- Nebatî idi)... 1190 yılında yine Sevilla' lı olan İbn-ı el-Avvan, bitki, meyve, gübre çeşitlerini açıklayan "Kitabu'l- Fellâh" (Çiftçinin Kitabı)'ı yayınlayarak meşhur oldu. Bu ziraat uzmanı, ziraat bilim hakkında ortaçağın büyük öğretmeni sayılabilir... Bugünkü ziraatın olağanüstü gelişmiş olması, İspanya'nın Arap medeniyetine borçlu olduğu kalıcı faydalarından bir tanesidir". Bunu ifade eden Rissler sonuç olarak şunları söyler: "Nimet ve bolluk Nil, Dicle ve Fırat vadilerinde, İran ve Suriye yaylarında, büyük şehirlerin atölyelerinde ve limanlarında hâkim idi".

Temizlik ve tıp muazzam ilerleme gösterdi. Onların gelişmesi bizim için son derece önemlidir. Çünkü şüphesiz bu durum İslam'ın emirleri ile doğrudan alakalıdır. Temizlik ve tıp hakkında söylenen hadislerin sayısı 300'den fazladır ve Allah Resulünün Tıbbı adında özel bir mecmuada toplanmıştır. Bunun sonucu olarak İslam'ın ulaştığı her yerde su yolları, hamam ve hastanelere yönelik özel bir ilgi görmekteyiz. Bu devlet idaresinin kamu görevi idi. 850. yılında İslam devleti'nde 34 büyük hastane mevcuttu. Onlardan birinin tarifinde (Şam'daki "Bimaristan"), onun, devletin cömert desteği ile faaliyet gösterdiğini, iyi donanıma sahip olduğunu, zengin olsun fakir olsun bütün vatandaşlara kapılarının

açık olduğunu ve 24 hekime sahip olduğunu görüyoruz. Meşhur tıp tarihçisi Neugebauer diyor ki: "Ortaçağ seyyahlarının hepsi -ki çok sayıdadırlar- doğudaki hastane kurumlarıyla alakalı olan imrendirici düşüncelerinde hemfikirdirler. Hastane organizasyonu İslam kültürünün en güzel icadıdır". Saraybosna su şebekesine Viyana'dan 378, Londra'dan ise 148 yıl evvel kavuştu! Yaygın bir uygulama olarak halka açık hamamlar İslam'ın özelliğidir ve en fakir de olsa her evde bir banyonun (veya o maksada yönelik ayrılan bir bölüm) bulundurulmasıyla sistematik şahsî temizlik hadisesi rutin bir şeydi. Kıyaslamak için, XX. asrın ikinci yarısında "sokaklarında pislik, çöp, ucuz alkol kokusu ve fuhşun hakim olduğu" New York mahallesi olan Harlem'i örnek olarak almak zorunda değiliz, Paris'i alalım. 1965 yılında yayınlanan İtalyan gazetesi "Corriere della Sera"nın bir haberini nakletmekle zorlanıyorum çünkü neredeyse inanılmaz bir şeydir: "Paris'teki evlerin %66'sı ve eğer sadece şehir merkezi hakkında konuşacak olursak o zaman evlerin tam tamına %80'inin banyosu yoktur. Paris nüfusunun %10'u Voltaire'nin "bütün Parislilerin su şebekesine kavuşmalı" dileğinin gerçekleşmesini beklemektedir".

773. yılında El-Mansûr, milattan evvel 425. yılında Sanskritçe olarak yazılmış olan astronomi ile alakalı bazı metinlerin tercümesini istemiştir. Muhtemelen İbrahim ez-Zerkali'nin eseri olan ve gezegenlerin hareketleri ile alakalı olan meşhur Toledo tabloları, uzun zaman boyunca Avrupa astronomisinin temeli idi.

El-Bitruyi, o teori sayesinde Ptolomey'in gök cisimlerinin hareketini yorumladığı episikl ve aksantriklik teorisini devre dışı bırakarak Kopernik'e yolunu açmış oldu, (Batıda daha çok şair olarak bilinen) Ömer Hayyam'ın ilim araştırmaları ise, bugün kullandığımız Gre-

goryen takviminden de daha doğru olan takvimin bulunmasını mümkün kıldı. (Hayyam takvimi 5.000 yılda bir gün hata yaparken, gregoryen takviminde bu hata 3.300 yılda bir gündür). İspanyalı Müslüman ilim adamı ve optik hakkındaki kitabın yazarı olan El-İbn Heysem (Batıda Alhazen) in bu hususstaki çalışmaları Avrupalı araştırmacı Bacon ve Kepler'in çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Avrupalı matematikçi Chasles (XIX asır) Alhazen'in çalışmalarını "optik alanındaki bilgilerimizin özü ve temeli" olarak değerlendirmekte, astronom Bigourdain o çalışmalar hakkında şunu söyler: "Onlar (Alhazen'in çalışmaları) Ptolomey teorilerinden çok üstündür". Arap astronomisi hakkındaki Sedillot'un genel düşüncesi şöyledir: "Onuncu asrın sonunda Bağdat astronomi okulu teleskop ve lens yardımı olmaksızın ulaşılabilecek bilimin en son hudutlarına ulaşmıştır".

Arap şiirinin tesiri, batı edebiyatının ilk büyük şiiri olan Roland Hakkında Şiir (yaklaşık 1080 yılında) de açıkça görülmektedir, tıpkı onun Boccacci, Chaucer, Tennyson ve Browning'e olan tesirinin tartışmazlığı gibi. İlahî Komedisi şairi Dante İslam kaynaklı güçlü tesir altında idi. Bir yazar diyor ki: "Bu ölümsüz şiir, gök ve cehennem yollarındaki gizemli yolculuğunu tarif eden bölümlerinde arap tarifleriyle doludur". Bazı yazarlar (Baruh Kalmi) bu tesiri doğrudan Kur'an-ı Kerim'deki İsra olayına ve Miraç hadisesine bağlamaktadırlar, diğerleri ise Arap edebiyatına ve özellikle de Arap felsefeci ve mutasavvıf olan XII. asırda yaşamış İbn-ı Arabî'ye bağlamaktadırlar (J.Rissler). Don Kişot hakkındaki fikir aslında Arap kaynaklıdır (Cervantes uzun zaman boyunca Cezayir'de esir olarak yaşamış, kendisi de bu eserini ilk olarak Arapça yazdığını söylemiştir) Tıpkı Daniel Defoe'nin *Robinson Crouse* adlı eserinin Arap felsefe yazarı

olan İbn-ı Tufeyl'in *Hayy İbn Yakzan* eserinden ilham aldığı gibi, v.s.

Herkesin kendi içinde ve kendisi için: İslam bir halkın güçlerini uyutuyor mu? sorusuna cevap verebilmesi için kaçınılmaz olan bu "gerçeklerin vurucu dozu" için okuyucudan özür dilemek zorundayım. Bir zamanlar ilham ve eylem aşılayan, şehirleri ve devletleri kuran İslam'ın buna aykırı olacak bir netice vermesini kabul etmek mümkün müdür?

Ayrıca, İslam medeniyetinin sonuçları ile alakalı olarak verdiğimiz tasvirin parçalı ve natamam olduğunu hatırlatmak gerekir.

Onlarca parlak isimlerle kendini ifade edebilecek İslam Felsefesi burada zikredilmiş değildir. İslam Felsefesi Tarihi'nin en kısa bir tasviri bile birkaç cildi gerektirir (örneğin *Les penseurs de l'İslam*/ İslam Mütefekkirleri, Fransızca olan bu eser 10 cilttir). Yine, inci kolyenin sadece iki sonu olan Hindistan'daki azametli *Taç Mahal* ve İspanya'daki sevimli Elhamra'nın da olduğu İslam Mimarisi de zikredilmiş değildir. Belirli hedefi göz önünde tutarak biz, İslam Medeniyeti fenomeni ile alakalı olan muazzam sayıdaki verilerden, tıpkı bir jeologun önünde bulunan muazzam büyüklükteki toprakla alakalı olarak bir avuç kum veya kaya parçası aldığı gibi sadece az sayıda, sıralamaya tabi tutmadan ve en üstte bulunanlardan bir kısmını değerlendirdik.

Şimdi birçok kimse haklı olarak şu soruyu soracaktır: Böylesine tarihi gerçekler varken İslam'ın fanatizm, cehalet ve zulüm dini olarak tanıtıldığı yalan ve yaygın efsane nasıl devamlı gündemde tutulabildi?

İslam hakkında ortaçağda yaratılan ve gerçekle alakası olmayan tasavvur, eskiden olduğu gibi bugün de Avrupa'da bulunan çeşitli ideolojik ve siyasî güçlerin

menfaatlerinin lehinde olan bir durumdur. Bu güçler bütün diğer meseleler konusunda birbiriyle kavgalı oldukları halde, İslam ve Müslümanlara zarar vermek gerektiğinde her zaman hemfikirdirler. Sözde "ilerici unsurlar" ın ayrı, kilisenin ayrı sebepleri vardı ve emperyal devletler doğuya yönelik kendi işgal ve yağma seferlerini burada, barbarlar arasında medenileştirme misyonu olarak gösterebiliyorlardı. Bütün bunlara da yeni neslin tarih bilgisinin neredeyse sıfır olduğu hakikati yardımcı olmuş ve gerileme dönemindeki Müslüman şehirlerin sefalet ve pislik görüntüleri gerektiği şekilde bu yalancı tiyatroyu desteklemiştir. Tabiî ki aynı sonucu denenmiş metot olan yarı gerçekleri kullanarak da elde etmek mümkündü. Bu metodun içeriği İslam geçmişi ve bugününde, her gün, titiz bir şekilde ve devamlı olarak bütün olumsuz hadiseleri tescil etmek ve ısrarla tekrarlamak, olumlu hadiseleri ise sistematik olarak görmezden gelmekten ibarettir. İşte, bu "suskunluk ihaneti"nin bir tespiti olarak İslam'ın bilim düşüncesinde yaptığı katkılarla alakalı bir örnek gösterelim.

Matematiğin tarihsel gelişimi içinde az da olsa ciddi bir değerlendirme, Müslümanların bu bilime yaptıkları katkılar olmaksızın tasavvur dahi edilemez. Ancak öyle "becerikli" (!) tarihçiler oldu ki bu imkânsız görülen olayı başarıyorlardı. Onlar, 1000 yıldan fazla bir zaman dilimini şaka yapar gibi atlayarak, Öklid'den doğrudan Avrupa matematiğinin başlangıcına geçiyorlar. Ciddi olmayan okuyucu bu "ölümcül atlayışın" farkına bile varmaz, varsa bile daha evvelden ortaçağın sözde boşluğuna hazırlandığı için buna çok önem de vermemektedir. O tip okuyucular, ortaçağın İspanya'dan Hindistan'a kadar olan geniş bölgelerde öyle boş olmadığını bilmez. Hakikatte ise matematik gelişmesinde kocaman bir de-

vir atlanmıştır. Zira İslam matematikçisi İbn Ahmed (kullanılmasını *İlmin Anahtarları* adlı eserinde önerdiği) sıfır rakamını keşfetti. Bu keşfin devrimci önemini sadece bu hususta tam anlamıyla bilgili olan bir okuyucu değerlendirebilir. İbn Musa'nın *İntegrasyon ve Birlik Hesabı* adlı eseri Gerard de Cremone tarafından XII. asırda Latinceye tercüme edilmiş ve bu eser batı üniversitelerinde XVI. asra kadar temel eser olarak okutulmaktaydı. Daha evvel zikredilen Ömer Hayyam Öklid'in geometri ile alakalı tezlerine yönelik meşhur eleştirilerini yayınlamış, onun (Hayyam'ın) ortaya koyduğu metreküp ölçümleri ise tüm ortaçağ matematiğinin en üst seviyesi olarak değerlendirilmektedir. Ebû Abdullah el-Battanî (batıda Albategius adıyla bilinen zat, X asır) çağdaş trigonometrinin hakiki yaratıcısı olarak değerlendirilmekte ve onun bu manada ortaya koyduğu ilişkiler aynı formda bugün dahi kullanılmaktadır. Batı, sinus, kosinus, tanjant, kotanjant, binom, küre trigonometrisi kavramlarını Araplara borçludur. İlk sinus tablolarını 1229 yılı civarında Hasan el-Marakeşî yaptı. J.Rissler; "Onlar yunanlılar değil, bizim rönesansın hocaları olan Araplardı", demektedir.

Bu hemen hemen aynı olan çok sayıda örneğin sadece bir tanesidir. Ancak bizim kendi geçmişimiz üzerine hakkımız var ve kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve nereye gitmemiz gerektiğini bilmemiz için ona götürecek yolu da açmak zorundayız. Bu tarihi perspektif, insanlığın gerek siyasi gerekse kültür tarihinde Müslümanların uzun zaman boyunca nasıl etken (aktif) bir katılımcı olduklarını ve bizim gerileme devrinin aslında ne kadar kısa olduğunu göstermektedir. Çünkü İslamî gerilemenin en alçak noktası olan, 1918 yılının bir sonbahar gününde ortaya çıkan ve hiç bir Müslüman ülkesinin ba-

ğımsız olmadığı gerçeği artık büyük ölçüde geçmişe aittir ve umuyoruz ki bununla beraber esir, fakir ve cahil olmanın Müslüman demek olduğu düşüncesi de artık geçmişte kalmış olsun. Müslüman dünyasının bütün taraflarında uyanış işaretleri ve yeni iradenin ortaya çıkışı görül mektedir. Bir şey hareket etti ve hareket eden o şey artık durdurulamaz. Bütün bunlar henüz yeniden doğuş değildir ancak bu yeniden doğuşun emin bir vaadidir.

III

Bizim başta sorduğumuz "İslam halklarının gerilemesinden dolayı sorumlu olan İslam mıdır?" sorusu artık galiba ters olarak karşımıza çıkmaktadır: Söz konusu gerilemenin sebebi şahsî ve toplumsal hayattan İslam'ın dışlanması olmasın? Bu soru, bizi, bu makale başında ortaya konulan ikinci şartı değerlendirmemize sevk etmekte: Müslümanlar İslam'ı hiç takip etmekte midirler?

İslam zulme karşı direniş ve cesaret ister. Şura suresinin 39. ayetine göre zulme boyun eğen kimselerin Müslüman olamayacağı hükmü çıkarılabilir. Yani buna kesin olarak Kur'an davet eder ve bununla alakalı İslam geçmişinde binlerce örnek vardır. Ancak Müslüman toplum ödleklerle ve yerli veya yabancı olsun iktidar sahiplerine yağcılık yapan kimselerle doludur. Moğolların hazırladığı mezbahaneye sakin, direniş göstermeden ve koyun sürüsü gibi yürüyen Bağdat'ın binlerce vatandaşı (ve sadece onlar değil) kesin olarak artık Müslüman değillerdi.

İslam alkolü yasaklamıştır fakat o arkasında aile ve sosyal alanlarda yıkım bırakarak birçok Müslüman ülkesinde üretilmekte ve içilmektedir.

İslam bütün Müslümanların kardeşliğini farz kıldı fakat Müslümanlar birlik değiller, hatta başkalarının hesabına aralarında savaş yapmaktadırlar.

İslam kadına, insan şerefi, yüksek derecede bağımsızlık ve bazı konularda tam eşitlik tanımıştır. İslam'ın ilk yıllarında Müslüman kadınlar kocaları savaşa giderken arkalarına gitmez ve onlara çığlık atarak cesaret verici hareketlerde bulunmaz mıydı? (mesela 634 yılında Heraklius'a karşı kesin zafer olan Yermuk savaşında). Dünyanın en eski üniversitesi –Fas'ta bulunan *Kayravan Üniversitesi* (1960 yılında bu üniversitenin 1100 yıldönümü kutlandı) iki Müslüman kadının vakfıdır. Buna karşın bazı Müslüman ülkelerindeki Müslüman kadının durumu, kadını ezme ve ona baskı örnekleri adeta okul misali oldular.

İslam toprağın topluma, yani bütün Müslümanlara ait olduğunu ilan etmiştir. Ancak muktedir azınlığın, milyonlarca köylüyü topraksız bırakarak en büyük payı kendisine gasp ettiği görülür. Irak'ta, toprak reformunun yapıldığı 1958 yılından evvel, 22 milyon dönüm işlenebilir topraktan 18 milyonu veya %82 si 3.619 adet büyük toprak sahiplerinin elinde kaldı. Aynı zamanda 1,4 milyon köylü tamamen topraksız kaldı. Benzer durum diğer birçok Müslüman ülkesinde de söz konusu idi. İslam "Müslümanlar kardeştir" diyor, fakat büyük toprak sahipleri ile köylülerin kardeş olmadıkları bir gerçektir. İslam, hakiki olarak uygulanması halinde sosyal farklılıklarının devamlı azalmasına sebep olacak olan, zenginlerin malında fakirlere ait bir kısmının bulunduğu kuralını söyler. Ancak birçok Müslüman şehir, aynı zamanda azgın savurganlık ve sınırsız sefalet örneklerini sergilerler. İslam komşusu açken tok uyuyan kimse Müslüman değildir demektedir. Bazı istatistiklere

göre bazı Müslüman ülkelerinde sürekli olarak beslenmeye muhtaç olan insanların sayısı bazen nüfusun %20 sine yükselmektedir. Aynı zamanda onların din "kardeşleri" ipek ve atlastan yapma yataklarında huzurlu olarak uyumaktadırlar ve en azından vicdan rahatsızlığı dolayısıyla uykusuzluk çekmemektedirler.

İslam halifeyi ortaya çıkardı ve o krallardan da üstün olan bir krala dönüştü. İlk halifeler olan Ebu Bekir ve Ömer, haremler kuran ve hizmetçilerle sarayların kalın duvarlar arkasında kapanan ve cihat yerine yağma seferleri tasarlayan ve icra eden "haleflerine" nasıl hükmederlerdi kendiniz tasavvur etmeye çalışın. Halife Ömer'in Kufe valisine gönderdiği mektup (ki bu vali birçok Müslüman hükümdarı hatırlatmaktadır) onların hakkında varacağı hükmü ile alakalı olarak hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır (bu mektubun bir kısmını *Dünya Tarihi* adlı eserinde H.G. Wels nakletmektedir). Fakat halklar layık oldukları iktidarlara sahip olurlar. Bazı İslam ülkelerinde iktidar sahibi olan çeşitli kral ve emirler veya satın alınmış siviller halkın içinde "bir şeyin çürük" olduğunun emin bir işaretidir. Çünkü şans sadece cesurları takip eder ve yalnızca iyi ve sağlıklı halklar iyi hükümet sahibi olma "şansına" sahiptir.

Muhammed a.s. demiştir ki: "Üç hâkimden en az ikisi cehennemi hak ediyor". Bu iktidar ile alakalı genel bir tavırdır. Her iktidar insanları bozar ve bu bozgunluğun yıkıcı etkisine ancak sadece Allah'a iman ve ahlakî değerlerin sürekli canlı tutulması faaliyeti karşı durabilir. Halk ise cehennemi hak eden o iki hâkimi tanıyacaktır ve onlardan en kısa zamanda kurtulabilecek şartlara sahip olması gerekir. İslam batıl inançlara karşı çıkmış ve onu bir çırpıda o zamanki dünyanın geniş alanından temizlemiştir. O din ile batıl inanç arasında açık bir çizgi

çizmiştir. Fakat batıl inanç bir çok Müslümanın ruh ve evinde rahat sığınma bulmuştur, daha sonra ise çeşitli muskalar şeklinde v.b. tam bir din ticaretine dönüşmüştür. Eğer din batıl inancı yok edemezse batıl inanç dini yok edecektir. Muhammed a.s. zor savaş günlerinde Müslümanların cehaletten kurtulmaları için gayret sarf etmiştir (esir düşman belli sayıda Müslümanı okumayazmayı öğretirse serbest kalabiliyordu). İlk Müslümanlar, pagan kültürün eserleri olduklarından sıkıntı duymaksızın Latince ve Yunancadan kütüphaneler dolusu kitabı tercüme etmeye başladılar çünkü "ilim müslümanın yitiğidir ve buldukları yerden almalıdır" (Muhammed a.s.). Burada ise sözde bir İslam hükümdarı neredeyse İslam adına ülkesinde eğitimi sınırlandırmaktadır. O İslama cehalet yoluyla hizmet etmek istiyor.

Eğitimin bu korkunç sınırlandırma fikrini bir tarafa bırakarak, İslam ülkelerin çoğunda eğitime çok az para – ortalama milli gelirin % 1'i ayrılmaktadır ve var olan farkın az-çok anlaşılabilir bir sürede kapatılabilmesi için bu miktar 4-5 katına çıkarılmalıdır (İki tespit UNESCO'nun verdiği ve genelde Müslümanların yaşadığı ülkeleri ilgilendiren 1964 yılında yayınlanan bir tespittir).

İslam, Allah'a iman, namaz, cemaat, oruç ve hac vasıtasıyla, içinde insanların beraberce mücadele ettiği, acı ve mutluluk çektiği ve belki bütün insanların zenginliği ülküsü, ulaşılmaz fakat ısrarla meyil duyulduğu bir hedefi olan dayanışma toplumunu yaratmak istedi. Ancak bugün (daha doğrusu kısa bir süre önce) Müslüman ülkelerin çoğundaki reel ve hâlihazırda gerçek resmi, onun fakir köylü, kendi kendini adlandırmış zenginler ve kendi ülkelerinde yabancı olmuş olan soysuz aydınlardan ibarettir. Bununla beraber fakir ve cahil köylü İslam'ı (belki anlamadığı halde) seviyor, zengin ikiyüzlü

olarak İslam'a olan teslimiyeti ifade ediyor, aydın ise ona karşı kayıtsız kalıyordu. Muhammed a.s. ise "İki şeyden tiksiniyorum: Âbid cahilden ve amel etmeyen âlimden" diyordu. Ey Allah'ın Resulü, senin tiksineceğin daha çok şey var, hatta bir yabancı bile şu çığlığı atmak zorunda hissetmiş kendini: "Eğer Allah'ın Resulü şimdi mezarından kalkıp takipçilerinin kendi dini ile neler yaptıklarını görse mutlaka çok kızar ve buna katılanları lanetlerdi". (İkinci Dünya Savaşı arifesinde yayınlanan *İslam Dünyasının Bugünü* adlı eserinde Lothrop Stodard).

Birkaç sene evvel Pakistan'da, Pakistan toplumunu sıkıntıya sokan bazı sosyal kötülüklerin kökünü kazımak maksadıyla öneri sunacak bir komisyon çalışmalarını sürdürüyordu. Hedefe alkol, fuhuş, faiz (tefecilik) ve Pakistan toplumunu büyük maddî ve manevî zarara sokan bazı gayr-ı İslamî adetler kondu. Daha sonra basın, bunu protesto etmek maksadıyla Karaçi'de ki genelev sahipleri orada çalışan kadınlarla birlikte, herhalde kendini İslam Devleti olarak ilan eden bir ülkede beraber yaşama hakkını talep ederek, gerçek küçük protesto mitingleri düzenlediklerini duyurdu. Ve böyle sırayla devam edilebilir.

İslam halklarının yakın gerçeğinin resmi belki tam değil, fakat yeterince sıkıntı vericidir. Onları yıkacak kimselere adeta yalvaran bu acı şeyleri sayma işi sonsuza dek uzatılabilir. Her şeye rağmen İslam'a inananlara bir teselli kaldı: Bu durum İslam'ın uygulandığından değil onun dışlanmasından kaynaklanmaktadır. Onun varlığından değil, yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu teselli ise şu mantığı devreye sokar: İslam'ın yokluğu gerileme ve keşmekeş durumuna getirdiyse eğer, İslam'ın dönüşü, İslam halklarının hayatında yeni bir ruh ve yeni, daha aydınlık bir dönemi getirebilir mi? Bu soru ne

zaman sorulursa bir başka soruyu da beraberinde getirir: İslam'ın çağdaşlığı, onun hayatın yeni ve değişmiş şartlarında tahrik etme (hareket ettirme), heyecanlandırma ve liderlik yapma yeteneğine sahip olup olmadığı sorunu. Çünkü çok sık sık duyuyorsunuz: Bugün atom zamanıdır, İslam eski bir zamana uygundu ve o zaman içinde ilerleme sayılırdı v.s. Bu sözde "atomik bakış" bu tip konuşmaların sıkça başvurulan bir gerekçesidir.

İslam'ın çağdaşlığı hakkında yapılacak bir tartışma genellenemez. İslam'ın yaşanmış ve bitmiş mi, yoksa çağdaş mı olduğu sorusu onun emrettiği ve yasakladığı şeylerin sorusudur. Mesela İslam'ın alkol yasağı ve temizlik emrinin çağdışı olup olmadığı veya onun temel kavramlarının tarihî gelişmenin yol aldığı akımın dışında kalıp kalmadığı sorulabilir.

İslam'ın temel kavramlarını zikrettiğinizde insanların çoğu onun temel beş farzını, daha çok İslam'ın beş şartı olarak bilenenleri akla getirir. Bu sebeple sözde atom çağında, onların çağ daşlığını ana hatlarıyla bir değerlendirelim.

İslam'ın ilk şartı Allah'a imandır. Atom çağında dine kuşkuyla bakanlara, yeni çağın en otoriter habercisi olan Albert Einstein'ın Allah'a inandığını hatırlatırız. Mesela o, insanlık için tüm önemiyle birlikte, fizik ve evren konusunda bütün bildiklerinin Allah'a iman hususuyla bağdaşmadığını düşünmemişti... Konuyla alakalı onun bir beyanı şöyledir: "Her dinin özünde, hiçbir zaman tamamıyla anlaşılması mümkün olmayan, bizim yeteneklerimizin ancak onu en basit şekilde kavrayabildiği fakat kendini en yüksek hikmet ve parlak güzellikle gösterdiği bir varlığın mevhumu ve duygusu vardır. Bu manada ben çok dindar bir insanım. Ebedî hayatın gizemini kabul etmekle, var olan dünyanın mucizevî mimarî yapısı-

nı anlamak ve hissetmekle, doğada kendini gösteren aklın en ufak bir parçasını huşu içinde anlamaya çalışmakla yetiniyorum". Yani din tarihin başlangıcına ait, ateizm ise atom çağına has bir şey değildir. Din ve ateizm bütün zamanlarda eşit olarak bulunuyorlardı.

Namaz sadece dua, ibadet değildir. O, eskiden disiplin, birlik ve dayanışma okuluydu ve yeniden bu olmalıdır. O, temizlik, çalışma, birlikteliktir. Pagan İran'ın kaderini tayin eden Kadisiye savaşı öncesinde, uzakta, düz ve sıkı saşarda namaz kılan Müslüman askerlerini görünce Farslı komutan yanındakilere şöyle demiştir: "İşte, askeri tatbikattaki Ömer'in askerleri".

İslam orucu, hedefleri çeşitli olan ağır bir alıştırmadır. Bir çeşit ibadet olmakla beraber onun, mutlaka pedagojik, tıbbî ve sosyal önemi vardır. İslam toplumu onu hiçbir zaman, her bireyin şahsî meselesi olarak görmedi ve bu farzın yerine getirilmemesine sert tepki gösterirdi. Toplum oruç tutulmamasını orucun hizmet etmesi gereken iç kohezyonun (birbirine bağlı olma) ihlali olarak düşünmüştür. O aynı zamanda zekât (fakirlere verilen vergi) için psikolojik bir hazırlıktır çünkü aç olmanın ne demek olduğunu bilmeyen Müslüman yoktur. Hâlbuki birçok insan bu duygunun ne demek olduğunu kavramadan yaşar ve ölür.

Zekât sadaka değil, daha çok fakirlere verilmesi mecbur olan bir çeşit vergidir. Zekât prensibi, sadece sefaleti ortadan kaldırmak için değil, karşılıklı anlayış ve güvenin olmadığı, güven ve anlayışın en ağır sınava tabi tutulduğu yerler için henüz keşfedilmemiş fakat önemli imkânlar içermektedir.

Hac, insanların, dünyada hayata geçirilen en büyük ve benzersiz toplantısıdır. 1962 yılında, resmi verilere göre hacca 68 ülkeden 1.185.948 hacı katılmıştır. Bu ben-

zersiz toplantının potansiyel manevî ve siyasî imkânları çok az, neredeyse hiç değerlendirilmemiştir. Hac, bu ayrışma zamanında insan ve halkların birbirine yakınlaşması ve tanıması bakımından güçlü bir etken olabilir. Hac'da hâkim olan manzara eşitliktir. Aynı elbise ve aynı düşünceleri taşıyan, ortadan kaldırılabilecek her türlü farklılıklardan kurtulmuş olarak milyonlarca insan, her zaman rüya ve gerçek arasında bulunduğunu düşündüğümüz, işte insanlık kardeşliği ve eşitliğinin tekrarı mümkün olmayan görüntüsü. Veda haccında yaptığı büyük konuşmasında (632 yılı civarında) Muhammed a.s. dedi ki: "Ey insanlar, sizin tanrınız da birdir, babanız da! Hepiniz Âdem'den geliyorsunuz, Âdem ise topraktandır. Arab'ın Arap olmayanın üzerinde, zencinin beyazın üzerinde ve beyazın zencinin üzerinde hiçbir üstünlüğü yoktur. En iyiniz en çok iyilik yapanınızdır". Allah'ın Resulü, insanlık eşitliğinin en yalın ve en samimî ifadesinin örneği, bizim yaşadığımız XX. asırda bile çok güncel olan büyük kelimelerini ifade etmek için daha iyi yer ve zaman tespit edebilir miydi?

Müslüman halkların kader anında, İslam'ın bu ve benzer mesajlarının geçerliğini kaybetmiş olduğunu kabul etmelerinin imkânı yoktur. Onlar, insanlara ve halklara dün olduğu gibi bugün de lazımdır.

İslam dünyasının her tarafında yeni iradenin ortaya çıktığı görülür, çünkü bugünkü hareket ve arayış, geçici yalpalamaya, sapmalara, yenilgilere ve başkalarının sebep oldukları diğer olaylara rağmen, çok uzun kriz ve gerileme dönemi uyku ve durgunluğundan başka her şeye benzemektedir.

İslam düşüncesinin yol göstereceği ve İslam ülkelerinin olağandışı doğal kaynaklarının da maddî kaynak vereceği bu irade, yaklaşan İslamî yeniden doğuş günlerin-

de dünyayı bir daha kendine hayran bırakacaktır.

Bu yeniden doğuşa katılması için her Müslüman davetlidir.

Eylül 1967

Müslüman Kadın
- Kadın ve Anne -

(İslam'daki Kadın Meselesinin Araştırılmasına Bir Katkı)

İslam hakkında daha çok yanlış düşünce vardır. Onlardan biri Müslüman kadınla ve onun İslam toplumundaki yeri ile alakalıdır. Bu konu hakkında tartışırken Avrupalı size, Müslüman kadının sadece ev hayatına sınırlandırıldığı, yeteri kadar bağımsızlaşmadığı (onun bağımsızlık anlayışı her şeyden evvel kadının ev dışında çalışmasını kast eder), çok eşlilik ve benzeri hususlarda itirazda bulunacaktır. Eğer o aynı zamanda Hıristiyan bakış açısına sahip ise mutlaka İslam'ın cinsel hayat ile ilgili tavrıyla beraber İslam'ın bir hak olarak tanıdığı boşanma kurumu ile alakalı itirazlarını ve bunlara katılmadığına dair fikrini dile getirecektir.

Biz bu ve buna benzer eleştirilerden dolayı kendimizi savunmayız. Diğerleri ile birlikte bunlar, sadece hayatın bazı önemli meselelerinde İslam'ın anlayışının Avrupalı anlayıştan farklı olduğunu göstermektedir. Muhatabınıza, sizin de Müslüman ailesi ve toplumunda mevcut olan Müslüman kadının durumundan hoşnut olmadığınızı anlatınız, ancak bu hoşnutsuzluk bunun Avrupai olmadığından değil, aksine yeteri kadar İslamî olmadığından dolayıdır.

İslam dünyasında rastladığımız her şeyin aynı zamanda İslamî olduğu, daha doğrusu Kur'an-ı Kerim'in prensiplerine dayalı olduğunu düşünmekten daha büyük bir hata olamaz. Bu durum, Müslüman kadın söz

konusu olduğu zaman daha da geçerlidir. Şeriat'ın tek olmasına rağmen, Mağrib'ten Yakın ve Ortadoğu'ya, oradan da Pakistan'dan Endonezya'ya kadar asırlar boyu Müslüman kadının durumu çok önemli farklılıklar taşıyordu ve bugün de farklılık arz ediyor. Mesela Suriye ve Filistin'de yaşayan Müslüman kadın camiye gitme hakkı gibi bir temel hak için mücadele ederken, bugün, şeriatın tavizsiz uygulanması bakımından en orijinal İslam ülkesi olan Pakistan'da Müslüman kadın Devlet Başkanı adayı olabilmektedir (1965 yılındaki seçimlerde Fatima Cinnah), Cezayir'de ise İslam parolası altında ve Avrupa'nın siyasî ve manevî üstünlüğüne karşı yürütülen bir savaşta çok sayıda Müslüman kadın savaşmıştır.

Bugün Müslüman kadının gerçek durumu bir taraftan şeriatın, diğer taraftan mevcut bulunan şartlar, gelenekler, zevkler ve ortamın ahlakî anlayışların karşılıklı etkileşimin sonucudur. Mesela bazı bölgelerde kadının yüzünün örtünmesi (peçe) olayı bilinmeyen bir hadise iken, başka bölgelerde bu uygulama dogma mertebesine yükseltilmiş ve adeta din savunulur gibi savunulmaktadır. Ancak Müslüman kadının Muhammed a.s. zamanında peçe takmadığını kesin olarak biliyoruz. Bu âdeti ilk defa kadın modası olarak Harun er- Reşid'in üvey kız kardeşi olan Uleyya uygulamıştır. Bir moda uygulamasının İslam'ın bir parçasına nasıl kolayca dönüştüğünü araştırmak ilginç olurdu. Fakat bir şey neredeyse kesindir ki o da Uleyya'nın, şeriata şahsî katkılar yapmak gibi ahlakî donanıma sahip olmadığıdır. Cinsiyetlerin kati bir şekilde ayrılması olayı yaygın olarak ancak X. asrın sonunda ortaya çıktı, yani İslam'ın çıkışından 250 yıl sonra. Harem sistemi ise Bizanslılardan alınmış ve ancak II. Velid iktidarında yerleşmiştir (Bakınız Philip Hitti, *Arap-Türk Tarihi,* sayfa 307). Her halükarda dolaylı kay-

nakların etkisi yeterince güçlü olduğu İslam'ın erken döneminde, kadın erkek ilişkilerinde daha doğal, daha basit ve buradan hareketle de daha ahlakî bir uygulama söz konusuydu. Zikredilen Hitti diyor ki: "Erken Abbasî hâkimiyeti esnasında kadın Emevî kız kardeşinin sahip olduğu özgürlüklerin aynısına sahipti... Sadece, erken dönemde yüksek ortamlarda bulunan, önde gelmiş ve devlet işlerinde önemli ölçüde etkili olmuş kadınlar değil, edebiyatta erkeklerle yarış içinde olan, şiir yazan, savaşa katılan ve komutanlık yapan arap kızlar hakkında görüyoruz.. v.s. (Hitti, aynı eser).

Kadının durumu sadece İslam dünyasında değil genelde de, onun durumunu düzenleyen kanuna ancak sınırlı ölçüde bağlı dır. Burada gelenek, genel kültür ve ahlak seviyesi ve kadının eğitimi önemli rol oynamaktadır. Birbirine yakın hukuk anlayışı olan İngiltere, Amerika ve İskandinav ülkelerinde, genel olarak İngiliz, Amerikan veya İskandinav hayat tarzı olarak tarif edilen sebeplerden dolayı kadının toplum içinde ve ailede bulunduğu konum itibarıyla önemli farklılıklar söz konusudur. İslam tektir. Ancak, onu taşıyan ve gerçekleştiren geri kalmış veya ileri toplum, sağlıklı veya çöküş içinde olan nesil sebebiyle onun uygulaması da farklı olacaktır. İslam kendi kaynaklarında yazılmış olan şeydir, ancak hayat uygulaması olarak İslam, aynı zamanda, İslamî prensiplere dayanarak, aklımız ve kalbimizin gerçekleştirebildiği ve bizim olması istediğimiz şeydir de. Bu sebeple, İslami prensiplerinden hareketle biz gelecekte Müslüman kadını, hem onun insanî şerefine uygun olacak hem de İslamî yeniden doğuşun ihtiyacı olan bir konuma getirebiliriz.

İslam'ı diğer birçok dinden ve özellikle de Hıristiyanlıktan ayıran nokta anti erotizm olarak ifade edilebilecek

olgudur. Kur'an-ı Kerim birçok yerinde, şaşırtıcı doğrudanlıkla kadın-erkek ilişkilerinden, temizliğe, hijyene ve ölçülüğe olan ihtiyacının altını çizerek- bahsederek adeta halk için bir çeşit tıbbî kitap vazifesini görmektedir. Kur'an'da güzelleştirilmiş hipokrizler yoktur, ancak çok sayıda basit ve yalın gerçekler vardır.

Kimilerinin Kur'an'dan bazı ayetler ve Muhammed a.s.'ın hayatından bazı örnekler de zikrederek İslam ve Muhammed a.s.'ın özel hayatla alakalı olan tavrından dolayı saldırmalarına sebep budur.

Bu suçlamalardan İslam'ı savunmak gerekli değildir. Aksine, açıkça söylemek gerekir ki: İslam özel hayatı yok saymamaktadır. O doğal hayatın, sevginin mutluluğun taraftarıdır tıpkı bir taraftan sağlık, temizlik, güç, cesaret, mücadele ve zenginlik taraftarı ve aşırı zühd (bütün dünyevi zevklerden vazgeçmek) ve azgınlığın aleyhtarı olduğu gibi. İslam insan için, "uhrevî" olanların yanında "dünyevi" meyveleri de ister ve az önce ibadet esnasında bağlanmış olan ellerinin, daha sonra hayatın mutluluk verici şeylere de uzanmasına izin vermektedir. İslam ahlakı ne yasak şeylerin neler olduğunu öğretmek, ne de "susuzluğumuzu giderecek bütün suları kuşatan duvar" olmak istemez. Bizden istediği tek şey "sınırları geçmememiz" (Kur'an'da çok sık bulunan kavram), mutluluk ve eğlencelerin sağlıklı ve temiz olmasını, kadınlara gelince de onlara "azgınlar gibi değil iffetli kocaları olarak yaklaşmamızı" istemektedir (Nisa, 34).

İslam arzuların yok edilmesi değil, kontrol edilmesini ister. Seksin boğulmasını değil, seks disiplini talep eder. İslam'a göre doğanın olduğu yerde şeytan değil Allah ve Onun eseri vardır.

Bu sebeple İslam, sadece ibadet, fedakârlık, tevbe (itiraf), zühd, iyilik ve sevgi kavramlarıyla ifade edilemez.

Beden, iktidar, mücadele, adalet, sağlık, ilim, ödül ve güç kavramlarının kullanılması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Fakat İslam'ı hakikaten anlamak, bu kavramları, batı medeniyeti insanının duyduğu ve anladığından farklı şekilde kavramak da şarttır.

Abdest basit bir yıkanma ve zekât da sadaka (batıda tercüme edildiği ve anlaşıldığı gibi) olmadığı gibi, İslam'ın bu dünyayı kabul etmesi ve benimsemesi de batı tarzı bir materyalizm değildir. Bir din bu dünyayı düzenlemeye davet etmekle kendini aştı ğı vakit, o zaman mücadele, refah ve güç kavramları, aşkın ve mutlak bir şeyin özelliği olan bir çeşit ahlakî mana kazanırlar.

Hayat karşıtlığını önermeyerek İslam özel hayatın, zevkin hatta seksin, sınırlar dâhilinde kalmasını sağlamıştır. Bu İslam toplumunun milyonlarca yığınları için tek bir gerçekti ve gerçek olarak kaldı. Azgınlık ve aşırılık, sadece halkın çok azını oluşturan fakat edebiyatta dengesiz veya dışlayıcı bir biçimde yer alan yüksek tabakalarda ve saraylarda vardı ve bu durum basit okuyucu nezdinde İslam toplumlarının genel ahlakî durumları ile alakalı hatalı bir tesir yaratabilir. Aynı zamanda İslam tarihi esnasında püritenizm (yobazlık) ve ahlaksızlıktan da bahsedilmektedir. O durum çelişki değildir: Sıkı takip, sertlik ve püritenizm ezici çoğunluk olan normal insanların evlerinde, fuhuş ise saraylarda mevcuttu.

Bedenin, seks ve arzuların yok edilmesi için aşırı talepler normal insanın imkânları dışındadır ve tam tersi bir sonuca; bazı çeşitlerinin batıda görülmeye başlayan seks seline götürebilir. Kierkegaard, Hıristiyanlığın antierotik duruşu sebebiyle cinsel problem yarattığını söylüyordu, Denis de Rugemont ise (Aşkın Mitleri) "erotiğin, asırdan asıra devamlı olarak normal insanların talepleri

ile çatışan, sadece Hıristiyanlık normları ve Hıristiyan ahlakıyla sarsılan Avrupa'da karmaşıklığa sebebiyet verdiğini söylüyordu". Aslında, Avrupa toplumu aynı anda, aşırı antierotik olan Hıristiyan ve "yaşanması gereken tek ve biricik hayatın varlığına inanan" materyalist, birbirine karşıt olan iki ideolojinin etkisiyle gelişiyordu. Hıristiyanlığa dayalı olan alternatifin ulaşılmaz olduğu ortaya çıktığı için, pratikte, bunun böyle olduğunun ne ölçüde kabul edildiğine bakılmaksızın, ikinci (materyalist) düşünce galip geldi. İslam, diğer birçok meselede olduğu gibi, cinsel hayat hususunda da orta yolu araştırıp buluyordu. O, olabilirlik felsefesi idi ve öyle kaldı.

İslam kadının eşitliği taraftarı mıdır?

Cevap, hem evet hem de hayır.

İnsan olarak, aynı ve eşit değerde olan bir şahıs olarak, etik, ahlakî ve insani mükellefiyetlerin yüklenicisi olarak söz konusu ise, evet.

Avrupa'da genel olarak anlaşılan eşitliğin, aile ve toplum içinde görevlerin aynileştirilmesi söz konusu ise, hayır.

Üstün veya aşağı olma meselesi sadece aynı tür (çeşit) eşya için söz konusu olabilir. Kadınlar ne daha uzun ne de daha kısadır, onlar basit bir ifadeyle erkeklerden farklıdırlar ve aralarında basit bir kıyaslama yapmak ile kim uzun kim kısadır sorusu da devre dışı kalmaktadır. Kalp mı akciğer mi önemlidir sorusu abestir. Bu organların her biri kendi fonksiyonunda vazgeçilmezdir ve asıl onların farklılığı, aralarındaki ilişkilerde onlara ayrı ayrı değer vermektedir.

Şu cümleye dikkat edelim: Kur'an'a göre kadın ve erkeğin dinî görevleri tamamen aynıdır. Kadın ve erkek için, dinin bilinen beş temeli olan (kelime-i şehadet, namaz, oruç, zekât ve hac) dan kaynaklanan görev ve so-

rumluluklarda hiçbir fark yoktur. Kur'an'ın kesin olarak ifade ettiği veya susarak onayladığı ahlakî görevlerle alakalı olan durum da aynıdır. Sorumluluk eşittir, dolayısıyla da değer eşittir, çünkü her kanunda değer, sorumluluğun temelidir.

Kadın ve erkek arasında yapılan zekâ farklılıkların araştırmaları, bunun seviyeden çok, kalite farklılığı ile alakalı olduğunu ortaya koydu. Kadınlar, dikkat ve doğrudan ezberleme hususlarında yapılan testlerde daha iyi sonuçlar elde ediyorlar. Erkekler ise, sayılar ve mekanik problemlerle alakalı olan testlerde daha iyi sonuçlar elde ediyorlar. Deha derecesindeki zekâ örnekleri erkeklere mahsus olmakla beraber, kadınlar arasındaki geri zekâlılık durumu ise daha az görülmektedir. Erkek zekâsı daha özgür ve daha çok dış dünyaya dönük; kadınınki ise daha az özgür ve daha çok hayata, şahsiyete ve duygusal olana meyillidir. Bu durum onların, hayatın ortaya çıkışı ve devamı hakkındaki farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Kadın verimliliğin, doğumun, nesillerin sonsuz değişiminin sembolüdür. Bu, her şeyden önemli olan hayatın çeşitlerinde, arzu ve aklın sınırının oranında, kadın doğrudan aktördür. Erkek burada sadece şaşkın bir izleyici veya ondan az daha fazla bir şeydir. Burada kadın erkeğe değil, bir anne olarak çocuklarının babasına karşı durmaktadır. Burada her şey, olması gerektiği ve olmak zorunda olduğu gibidir. Bu ilk ilişkilerde cinsler arasındaki eşitlik sorusu manasızdır ve onu tartışmak da komik düşer.

Eğer İslam'da kadın meselesi varsa, bu meselenin çözümünün adı da annedir. Kadının bağımsızlığı ve eşitliği adına bu çözümü beğenmeyenlere şu cevabı vermek gerekir: "İslam, kadını aşağılamış değil, siz anneyi aşağıladınız."

Aslında kadın için, her insanî kanundan evvel, hatta İslam'ın kendisinden de evvel, üstün ve öncelikli seçim olarak annelik kanununu doğa tespit etmiştir. İslam ise, hayatın gelişiminde bulunan insanlık merdiveninde doğanın devamıdır.

Demek ki anne görevinin kendisi aşağılayıcı değildir. Aksine, o kutsal ve aşkındır ancak insanlar onu alçaltırlar. Meyhanede garsonluk yapan veya hayvan besleyen bir kadının yaptığı iş karşılığında emeklilik kazandığı, fakat üç, dört veya daha fazla çocuğu doğurup büyüten bir kadının bu gerçekten dolayı hiçbir hak elde edemediği yolunda saçma örnekler vardır. Bir zamanlar, Roma ileri gelenleri, müstakbel anneye olan saygısının bir ifadesi olarak, halktan olan hamile kadınların yanından geçerken eğiliyorlardı, XX. asrın istatistiklerinde ise anne "çalışmayan kişi" olarak değerlendirilir, yani "diğer çalışmayan unsurlar arası na" konmuştur. Kadın terzisi, kadın çiçekçisi, balerin hatta manken okulları var, ancak niteliksiz işçiler için olmadığı gibi anneler için okullar mevcut değildir. Öyle bir hale geldik ki, genel eğitim veren okullarda kızlar için "annelik" adında konulacak bir dersin, böyle bir tedbirin derhal eğitimde cinsler arasındaki eşitliğin ihlali olarak değerlendirilmesi kuvvetle muhtemeldir. Rahatlıkla söylenebilir ki yeni çağda annelik toplumsal olarak tanınmış değildir, o doğrudan ilgili kişilerin "özel işidir". Dalalet ve günah apaçıktır. Herkes bunun farkında ve görmekte, fakat her şey hiç kimse görmüyormuş gibi devam etmektedir. Bu duruma nasıl gelinmektedir?

Bu sefer cevap, yeni, çağdaş toplumunun ekonomisinde saklıdır. Son iki asır boyunca sel gibi yayılan sanayi, daha fazla ve daha ucuz ellere ihtiyaç duyuyordu. Ve insanlık neslinin yarısını oluşturan kadın işçi ordusun-

dan başka daha fazla ve daha ucuz el nerede bulabilirdi ki? Bugün, kadının toplam iş gücü içinde payı, Amerika'da % 32 (22.5 milyondan fazla), Almanya'da % 37, Japonya'da % 40 ve Sovyet Rusya Cumhuriyetlerinde ise neredeyse % 45 tir.

Yani eşitsizlik söz konusu değildir. Menfaat ve daha ziyade sanayi medeniyetinin ruhu sözkonusu olmuştur.

Kadına diyorlardı ki: "Anne olup ta çocuk bakman gereksizdir; hekim, gazeteci, iş kadını, temsil kurumunun üyesi olmalı sın." Ancak 22,5 milyon çalışan Amerikalı kadından, yaklaşık 30 milyon Rus ve 15 milyon Alman kadından % 2 den de az olan hekim, gazeteci ve sanatçı kadın söz konusudur. Kalan muazzam kısmının çoğunluğu, yani %95'ten fazlası çiftlik ve fabrikalarda ve burada makinenin bir ilavesi olarak günde 7–8 saat aynı monoton hareketleri tekrar edip dururken veya bazı kurumların masa başı görevlerinde günden güne biçimsiz bir işi yaparken kendini bulur. Kendi evinde ki kadın anne olmakla beraber, aynı zamanda bir eş, daha sonra bir şekilde sağlıkçı, aşçı, pediyatrist, diyetisyen, hijyenist, pedagog, ev bütçesinin ekonomisti, terzi, çiçekçi ve dekoratördür. Bazıları ona "ev mühendisi" derler. Kadının ne pahasına olursa olsun bağımsızlığını önerenlerin, kadın işçinin fabrikada çalışması ev kadının çalışmasından daha yaratıcı ve daha az monoton olduğu hususundaki bühtanlarını nasıl gündemde tutabildikleri sorusu cevapsız kalmaktadır. Başkalarına ait çocukların terbiyesini yapmak (öğretmen veya mürebbiye olarak) yaratıcı, kendi çocuklarını yetiştirme işinin ise aşağılayıcı, bıktırıcı ve tanınmayan (değeri anlaşılmayan) ev işinin sadece tali (önemsiz) bir parçası olduğu konusunda birçoğunun inancı vardır.

Kadın, siyasî kariyerde de aynı şeylerle karşılaştı. Bu-

gün Amerikan kongresinde sadece 17 kadın oturmaktadır. 1964 yılında yapılan İngiliz genel seçimlerde muhafazakârlar arasında sadece 4 kadın, işçi partisinde ise aday olarak %5 idi. 1966 yılında yapılan bir sonraki seçimlerde ise, bütün partilerin toplam 1.707 adayından sadece 80, daha doğrusu %5 ten az kadın vardı.

Erkek ve kadının durumuna gelince, sanayi ve genel olarak memuriyet alanındaki çalışmalar, cinsler arasındaki eşitsizliğe çarpıcı örnekler teşkil etmektedirler. Erkeklerle kıyaslandığında, İngiltere 'de çalışan kadınların ortalama kazancı % 59, Almanya'da % 63, Japonya'da ise sadece % 43'tür. Çalışan bir kadın anlatıyor: "Sabah saat altıda kalkıyor, uykusunu alamamış çocukları uyandırıyor ve yediriyorum, üçümüzü de giydirip kreşe acele ediyor oradan da ofisime gidiyorum. Burada öğleden sonra saat ikiye kadar kalıyor, yine aceleyle kreşe gidiyorum, (oradan eve gidip R.A.) öğle yemeğini hazırlıyor, çamaşır yıkıyor, evi düzenliyor, çocuklarımı yediriyor, çocukların çamaşırlarını yıkıyor, çocukları yeniden yediriyor ve yıkıyor, dikişlerini yapıp ütü yapıyorum. Bir senedir sinemaya gidemiyorum. Tek arzum vardır; iyi uyku almak, özel hayatıma gelince, var olmadığımı hissediyorum".

Kadın, sadece anne olarak yeri doldurulamaz ve mutlak değere sahiptir. Kadını anne olarak yıkan hiç kimse onun daha fazla saygı görmesine ve önemine katkıda bulunamaz, çünkü annelik hakkı sadece dokunulamaz değil, aynı zamanda insanlığın bildiği en eski haktır.

Kadının hiçbir şeyle kıyaslanamayan bu yeteneğe olan mükemmel yatkınlığı, belki onu, başka biçimsiz işler için beceriksiz kılmaktadır. Daha çok kalp, içgüdü, kör sevgi, ölüme ve her türlü sıkıntıya meydan okuyan

akılsız ısrar gerektiren annelik görevi, hesapçılık ve soğuk (duygusuz) değerlendirmeleri, memuriyeti, cansız eşyayla alakalı olan işleri, kadının başarılı icra etmesini nerdeyse imkânsız kılar. Monoton çalışmak kadının doğasına aykırıdır. Kadından, hâkim veya tanık olmasını istemeyin. Onun çocuğu ve sevdiği kişi asla suçlu olmayacak. Kur'an bunu fark etmekle insan olarak kadının değerini düşürüyor olmamakta, sadece bizim bazen göremediğimiz şeyleri görmektedir.

Fakat anne için saygı talep ederken ilk evvela onun kendi kendisine saygılı olmasını talep edelim. İki, üç ve daha fazla çocuk doğurup büyüten bir kadın, mühendis, veteriner veya telefon santral memuru olarak çalışan diğer kadınların bu işlerine nazaran kendi annelik işini bazen daha az değerli görmüyor mu? Toplumun tutumu onun böyle düşünceye sahip olmasını zorla empoze eder ve bu düşüncesini destekler. Her annenin, meşhur amerikan psikanalisti olan Profesör Theodor Reik'in *Cinslerin Duygusal Değişkenliği* adlı eserinde zikrettiği şu gerçeği bilmesi gerekir. "Biz, erkeklerin daha zeki ve birçok alanda çok çeşit başarılar elde ettiklerini severek itiraf ediyoruz. Fakat biz kadınlara, çok daha önemli bir şey verilmiştir. Biz olmasaydık insanlık sönerdi. Biz, dünyada çocukların var olması, gelecek nesillerde de hem erkek hem de kadınların varlıklarını sürdürmelerini sağlıyoruz". Bilinen ilişkide, çalışan kadın iş ile çocuğu bir arada, hiç kimse zarar görmeden yürütemez, fakat galiba çocukların zararı en fazladır, çünkü onlar, sevgi için değil para için çalışan kimselere emanet edilmişlerdir. Çocuk sadece kendi ebeveyni için ve kendi evinde şahsiyettir. Kreşte o çoğu zaman, mürebbiye-memur için sadece eşyalar arasında bir şeydir. Kreşler, anaokulları ve yurtlar çok az terbiye eder ve yetiştirir, bu kurumlar ço-

cukların duygusal tarafını gelişmemiş ve bakımsız bırakarak, onları sadece "gözetir ve korur". Büyük Rousseau'nun şöyle yazdığını hatırlıyorum: "Hakikaten, birinin insanı terbiye edebilmesi için baba veya insandan üstün bir şey olması gerekir. Ve siz böyle bir görevi sakince para için çalışan kimselere emanet ediyorsunuz". Ve "Herkesi kendi hakikî görevine mi döndürmek istiyorsunuz, o zaman annelerle işe başlayın. Ortaya çıkaracağı nız değişim sizi hayrete düşürecek. Bu ilk sapkınlıktan bütün kötülükler çıkar". (J.J. Rousseau: *Emil*). Genç bir varlık olan çocuğa, doğanın temin ettiği ve annesi ile ailesinin verebileceği sıcaklığı hiçbir toplum ve onun zengin donanımlı kurumları sunamaz. Bu manada nazilerin "çocuk çiftlikleri" denemesinin neticeleri göz önünde bulundurularak, Alman halkının elit tabakası buralarda yaratılıp terbiye edilecekti. Kuzey tipli, sarı saçlı erkekler, seçilmiş kızlarla "çiftleştirilmiş" ve bu "nikâh" tan doğan çocuklar bakım için devlete emanet ediliyordu. Onlar hiçbir zaman kendi ana-babasını tanımamış, çünkü erkekler hemen, kadınlar ise doğumdan sonra ayrılıyordu. Münih Üniversite profesörlerinden ve mükemmel pediyater olan Theodor Helbige savaştan hemen sonra ve bu yurtların lağvedilmesinden evvel onlardan bir grubunu muayene ettiğinde bu çocukların ruhen ve fiziksel olarak geri kaldıkları sonucuna vardı. Şöyle bildirmektedir: "Çoğu zaman onların yüzleri güzel ve hemen hemen hepsi sarı saçlı ve mavi gözlü idi. Fakat insan onlara yakından baktığında, idiotun (geri zekâlı) özelliği olan boş bakışı hemen fark ederdi. O çocuklar hem ruhen hem de fiziksel geri kalmıştı". Resmi olmayan istatistiklere göre Almanya'da 11.000 böyle çocuk doğmuştu. Çocuklar ruhu ve terbiyeleri üzerine aile ve anne- baba sevgisinin tesiri ile alakalı olarak benzer sonuçlara

Amerikalı psikolog Renne Spitz vardı. Profesör Spitz hapishanelerde doğan çocukları ile zengin ailelerin konfor ve hizmetçilerle dolu evlerinde doğan çocukları gözlemlemiş ve aralarında kıyaslama yapmıştır. Anne ve babalarının çok meşgul olmaları ve onlara ilgi gösteremedikleri için hizmetçilere emanet ettiklerinden dolayı zengin aile çocukları, hapishanelerde doğan fakat annelerinin yanında büyüyen çocuklardan daha ileri olmadıkları sonucuna vardı.

Gençliğin çağdaş problemleri özde, çözülmemiş statüden ve anne ile ailenin toplumdaki tanınmayan rollerinden kaynaklanmaktadır.

Kadın annelik ile ev dışındaki çalışma meselesini bir arada yürütebilir mi? Bir an için de olsa duygusal sorunları bir tarafa bırakarak, bu meselenin sadece teknik tarafını değerlendirelim.

Çocuğunun üç yaşını bitirmesine kadarki sürede annesinin ondan ayrılmaması gerektiği hususunda ki talepte hekimler ve sosyologlar hemfikirdir. Bu, çocuğun ancak annesiyle yaşayabildiği ve onun görevlerini başkalarının üstlenemediği bir zaman dilimidir. Buna uygun olarak II. Dünya Savaşı sonrasında hemen hemen bütün ülkelerde doğum izninin önemli ölçüde uzatılması söz konusu olmuştur. Galiba şu anda en uzun doğum iznini (2.5 sene) Macaristan ve Amerika'daki (2 sene) kadınlar kullanmaktadırlar. Diğer ülkelerdeki daha kısa doğum izinleri kesinlikle yeterli değildir ve bu durum yalnızca o ülkelerin yetersiz maddî güçlerinin sonucudur. Üç yıllık doğum izni tek doğru olan çözümdür.

Bilimde "toplumun basit biyolojik reprodüksiyonu" olarak adlandırılan doğurganlığın asgarisini temin etmek için kadının en az üç çocuk doğurması gerekir. Bugünkü gelişmiş ülkelerde optimum sayılan aile dört ço-

cuklu olandır.

Tıp, kadının 20 ila 30 yaşları arasında doğum yapmasının en uygun olduğunu iddia eder.

Son üç tespitten ortaya çıkmaktadır ki kadının, buluğa erdikten hemen sonra /20 yaş/, ortalama 10 yıl süren ve bu esnada her türlü aile dışı çalışmayı dışlayan annelik dönemine girmesi gerektiğidir. Acaba, 30 yaşında ve 3 ila 10 yaşında üç çocuğu olan bir anne ev dışındaki kariyerini başlatması gerekli midir? Hadiselerin çoğunda, açık ve belirli sayılabilecek cevabı pratiğin kendisi verecektir.

Burada, iş görevlerinin çoğunda erkeklerin yerini başarıyla dolduran ve hatta bazı durumlarda onlardan dahi başarılı olan milyonlarca kadın eli olmaksızın, bugünkü çoğu ülkelerde bulunan sanayinin hayal bile edilemeyeceği itirazı yapılabilir. Bir sabah, her üç işçiden biri ebedî olarak evde kaldığı takdirde amerikan ekonomisi ne olur? Kadınların çalışması, zengin ve gelişmiş ülkelerin hızlı gelişmelerine önemli katkılarda bulunmadı mı?

Bu karmaşık soruya cevap vermeye çalışmak, bu makalenin amacını önemli ölçüde aşar. Bu cevaba küçük bir katkı olarak, en çok kadın işçi istihdam eden gelişmiş ülkelerinin aynı zamanda korkunç derecede israf ettiklerini ifade edelim. Birisi, bizim medeniyetimize "tüketim medeniyeti" adını verdi. Mesela Amerikan ekonomistleri, korkunç seviyede yayılmış ve patlamayla sonuçlanabilecek, nimetlerin şimdiye kadar görülmemiş derecede verimsiz tüketilmesi hususunda milletlerini ikaz ediyorlar. Gelişmiş ülkeler sadece kozmetik ürünler için yılda 15 milyar dolar harcamaktadırlar. "Newsweek" dergisinin tespitlerine göre Amerika'da tüketilen şahsî ürünlerin 2/5'i lüks için tüketilmektedir. Amerika'nın muaz-

zam büyüklükteki reklâm mekanizması, çoğu zaman acayip ürünler için yılda 14 milyar dolar harcamaktadırlar. Bir ekonomist, yoğun şekilde reklâm edilen 100 üründen 80'ninin kısa bir süre sonra faydasız ve manasız olarak unutulduğunu iddia eder. Bugünkü dünya sadece bir sene içinde silahlanma için 200 milyar dolar harcamaktadır. Bu rakamların toplamı, bütün dünya ülkelerindeki kadınların çalışmasından elde edilen değeri önemli ölçüde aşmaktadır. Yani, eğer milli ekonomi içinde verimli olmayan bazı giderleri kısarsak ve böylece daha sağlıklı, daha iyi ve daha fazla ruha sahip bir genç nesil elde ederiz ki bu kuşkusuz iyi bir iş olmuş olur. Böylelikle sadece milletin gerçek zenginliği büyüyebilir.

Var olan ekonomi derecesinde, belli bir tasarruf ve üretimin daha akıllı bir şekilde yapılanması bile, çözüm için önemli şanslar sunmaktadır. Ancak biz, yakın zamanda sadece kadınların ve erkeklerin çok büyük çoğunluğunun çalışmasını gereksiz kılabilecek, daha doğrusu şimdiki şartlarda bizim için kavranılamayacak bir şekilde çalışma gününün kısalmasına sebep olabilecek otomasyon devri'nin arifesindeyiz.

Ancak söylenilen bütün bunları hiç kimse, kadının çağdaş ekonomi ve kamu hayatından tamamen dışlanması olarak algı lamamalıdır. İslam kaynaklarında, kadının ev dışındaki çalışmasını ve faaliyetini doğrudan men edecek hükümlerin olmadığını ifade etmek gerekir. Kadının mal varlığının nikâhtaki bağımsızlığı, kazandığı veya miras olarak devraldığı üzerinde istediği şekilde tasarrufta bulunma hakkı ile alakalı olarak şeriatın açık hükümleri, kadının bağımsız bir şekilde üretme hakkına yönelik izafi bir işaret sayılabilir. Ayrıca, çeşitli dönemlerde, Müslüman kadının savaşlara ve edebiyat çalışmalarına katıldığına dair güvenilir tarihi deliller vardır. Ve

"çok yapabilen az da yapabilir".

Bazı durumlarda, kadının istihdam edilmesi meselesi kaçınılmaz veya gerekçeli olarak karşımıza çıkar:

-Kadının eşi yoktur, dolayısıyla da çocuklarının veya annebabasının iaşesini sağlamaktadır;

-Kadının çocukları yok veya onları büyütmüştür, böylece zamanını ev dışında faydalı işlerde kullanabilir;

-Kadınların doğal olarak daha uygun ve daha yetenekli oldukları işler için;

-Savaş ve genel olarak olağanüstü hallerde. (1940 senesinde cepheye giden İngiliz erkeklerin boş bıraktıkları yerleri arkalarına giden üç milyon İngiliz yetenekli kadın doldurmuş olmasaydı savaş nasıl sonuçlanacaktı bir soru işaretidir.)

Bu sorunun cevabı ne olursa olsun, İslamî anlayış, annelik duygusu ve çocukların kurban olmamalarını talep eder.

İslam dünyası batıdan, çalışma ve organizasyon anlayışını, bilimsel çalışma metodu ve tekniğini almalıdır, fakat iç hayat, hayat felsefesi, ahlakî anlayış ve aile hayatı ile alakalı Avrupa örnek teşkil etmemektedir. Bazı durumlarda Avrupalı hayat tarzı, nasıl yaşanmaması gerektiğinin örneğidir.

Avrupa bilim ve tekniğin inanılmaz başarılar elde ettiği zamanda, batıda hâkim olan felsefe pesimisttir. O, hayatın çıkmazlığı ve saçmalığı hakkında konuşur. Hayatın belli şartları Avrupalı aileyi tahrip etmektedir. Tahrip edilen Avrupalı aile, içinde her şeyin anlamsız olmaya başladığı sanılan belli manevî iklim yaratmaya devam etmektedir.

İşte bazı çarpıcı tespit ve veriler:

1920 senesinden itibaren İsveç'te boşanmaların sayısı dörde katladı. İskandinav ülkelerinde her yedinci nikâh

boşanma ile sonuçlanmaktadır. Boşanma durumlarının % 50'sinde boşanma sebebi aldatmadır.

1960 senesinde Kaliforniya'da toplam nikâh sayısının yarısı boşanma ile sonuçlanmıştır. Son nüfus sayımına göre ABD'de 21 milyondan fazla bekâr, dul ve boşanmış kadın vardır. Dr. Ayrin Coselin (Psikiyatrist) Amerikan kadınlarının toplumsal ve iş sahalarındaki istihdamı sonucunda, Amerikan erkeklerinin çöküşünün başladığını haber vermektedir. "Biz, erkeksi kadın ve kadınımsı erkeklerin oluşturduğu toplum yapısına doğru gidiyoruz". Çok sayıda yetkin bilim adamı, çağdaş toplumda, açık yozlaşma özellikleri olan ve son raddede her iki cinsiyetin de zararda olacağı cinsiyetlerin yakınlaşması ve rollerinin birbirine karışması sürecinin devam ettiğine dair hemfikirdir.

Amerikalı psikologlar Abraham Kardiner ve Kermit Menhlinger, birbirinden bağımsız olarak çalıştıkları halde, bugünkü medenî dünyada kadınların cinsel soğukluk ve erkeklerin de iktidarsızlık vakalarının, hiçbir zaman olmadığı kadar yaygınlaştığının sonucuna vardılar. Kardiner'e göre "Bu cinsel bozukluklarının en büyük sebebi kadın ve erkeğin rollerinin değişmesidir".

Zikredilen Amerikalı psikanalisti Theodor Reik ise, Amerikan tarzı denilen hayata özgü olarak kadının her geçen gün daha fazla çıplaklaşması, yavaş yavaş erkeğin cinsel iktidarını azaltmak ve böylece her türlü sapıklığa yol açınakla sonuçlanmaktadır" diye iddia eder.

Profesör B. Jazzo, Fransız lise talebeleri arasında yapılan bir anket hakkında konuşurken şunları ifade eder: "Çok sayıda değişik cevaplar vardı. Kızların büyük çoğunluğu, hayatının amacı olarak bağımsızlık ve rahat yaşamı tespit etti. Onlar arasında çok az sayıda kimse aile taraftarı olduğunu beyan etti". (1960 yılında Bonn'da

yapılan Uluslararası XVI. Psikoloji Kongresi'nde sunduğu bildiriden alınmıştır). Çok sayıda ülke, her geçen gün azalan doğumlar sebebiyle nüfus artışının azalması sonucunda yaşlı millet kategorisine düştü. 1951 senesi, Çekoslovakya'da yeni doğum itibarıyla facia bir sene olarak tespit edildi. Ancak nüfus artışı azalmaya devam etti ve 1966 yılına gelindiğinde 1951 yılına nazaran yarı yarıya düştü. Benzer bir durum iki savaş arasında Fransa'da mevcuttu, bugün ise durum biraz daha iyidir.

Beş İskandinav ülkesi parlamento üyelerinden oluşan Nord Danışma Kurulu, yakın bir zaman evvel, aile krizi karşısında, aile hukukunda değişiklikler önermeyi değerlendiriyordu. Bu teklife göre gelecekte nikâh taraflarından birinin aldatması, doğrudan boşanma hakkını gerektirmez, daha da ilginci, nikâhtaki aldatmayı bir şekilde onaylamasının bu teklifin, aslında aile kurumunun kurtuluşu için yapılıyor olmasıdır(!?). Aynı zamanda İsveç ve Norveç aydınlarının ciddi toplantılarında, nikâh taraflarından birinin istediği anda özgürce boşanabilmesi, her iki cinsiyet için genelevlerin açılması v.s. tartışılmaktadır. Çıkış, bir cehennemden daha da derin bir cehenneme dalınmakta aranmaktadır. Fakat bu istikamette çıkış yoktur.

Bu ağır durum absürt dram yazarları olan ve günümüz insanının ahlakî ve manevî istikametsizliğini bütün boyutlarıyla resmeden Beckett, İonescu, Adam, Camus'un eserlerinde yer bulur. Bizde de gösterilen *Virginia Woolf'tan Kim Korkar* adlı eserinde, meşhur çağdaş drama yazarı Albee, çağdaş ailenin dramını, gerçek "aile cehennemini" ortaya koyarak, Simone de Bouvoire'nin de ifade ettiği gibi "O kadar sık rastlanılan bir olgu ki artık normal olarak kabul edilir ve fark bile edilmemekte, hâlbuki bu bizim toplumumuzun en büyük fela-

ketidir", demektedir.

Bütün bunlar sadece birer hattır ve topluca değerlendirildiğinde, Herbert Marcuse'nin de kısa bir süre evvel "bir dünya gecesinin alaca karanlığı" olarak tarif ettiği gibi, bu dünyanın genel manevî durumunu tasvir edebilir.

İslam kendi yeniden doğuşuna doğru yol almaktadır. Bu sebeple ne kadar zengin ve güçlü olursa olsun, yaşlanmış ve kaybolmuş bir dünya, ona örnek olamaz.

İslam'daki poligami hakkında birkaç kelime söylemek gerekirse:

İslam toplumunun pratik hayatında çok küçük ve episodik (dönemsel) öneme sahip olan bu meseleden dolayı galiba bütün İslam dışındaki dünya endişe içindedir.

Avrupalılar tarafından poligaminin kınanması ayrıca olağandışı bir iki yüzlük durumudur. İslam ülkelerinde mevcut olan bin nikâhtan bir tanesi poligamidir. Batıda yapılan anonim anketler ise tam tersi bir tablo ortaya koymaktadır: Bin erkekten sadece bir tanesi verdiği iffetlilik sözüne sadık kalmıştır. Avrupa şeklî monogami ile yetinmektedir. Amerikalı yazar Irwing Wallace *Yirmi Yedi Kadın* adlı eserinde, Amerikan toplumunda var olan kitlesel gizli poligami hakkında değerlendirmeler yapar. Kitap, Amerika'da bu hadisenin bilimsel olarak ele alınması sonucunda varılan tespitlere dayanmaktadır.

Allah bir erkek ve bir kadın yarattı ve doğada cinsiyetlerin bu bire bir ilişkisi anlaşılmaz bir biçimde devam etti. Sadece olağanüstü dış hadiseler bu ilişkiyi geçici olarak bozabilir. Buradan tek eşli ailenin doğal aile biçimi olduğu ortaya çıkar.

Kadın ve erkeğin, ortak yaşama biçiminin açıkça geri bir ifadesi olan poligamiye Kur'an neden izin verdi?

Büyük ihtimalle gerçek cevap şudur: Çünkü zinayı kesin olarak yasakladığı veya Avrupa tipi şeklî (yani yalan) monogami ile yetinemediği içindir.

Yani burada mesele poligami ve monogami aile seçimi meselesi değildir. Seçim, İslam toplumunda çok az rastlanan ve açık olan poligami ve batıdaki yaygın fakat gizli poligami arasındadır. Eğer poligami ortadan kaldırılmak istenirse, İslam dünyasında bunu tek bir fetva ile yapmak mümkündür. Fakat gayr-ı resmî ve meşru görülmeyen Avrupa tipi poligamisi hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaz çünkü geçmişte ve bugün o bir hayat tarzının parçası haline gelmiş ve ancak toplumla beraber yok olabilecektir.

Gizli veya açık poligami meselesi çok karmaşıktır, ancak en azından İslam'a göre, yeniden doğuş ve ilerlemenin hız ve güç kazanmasıyla orantılı olarak çok eşlilik olayı daha fazla sınırlandırılacaktır. Afganî ve Abduh'un talebesi ve İslamî yeniden doğuşun taraftarı olan büyük âlim Kasım Amin, daha bu asrın başında, eserlerinin birinde poligamiyi sert bir şekilde eleştirmiş ve böylece yeni neslin bu meseleyle alakalı olan tavrını bir ölçüde ortaya koymuştur. Bugün Pakistan, İran ve Mısır'da erkek ancak mahkeme kararıyla ve ilk eşinin izni sonucunda, ikinci bir evliliği yapabilir. Kadının iznine bağlı olan poligaminin vay haline!

Öyle görünmektedir ki bu manada erkeklerin gözden kaçırdıklarını eğitimli Müslüman kadınlar başarılı bir şekilde tamamlayacaklardır.

Bugün İslam toplumları kendilerini bulma mücadelesini vermekte ve sonu olmayan birçok sorunu çözmeye çalışmaktadırlar. Bu mücadelede zaferler de var yenilgiler de. Ancak gittikçe daha çok zafer ve daha az yenilgi olması için, İslam dünyasının yarısını oluşturan Müslü-

man kadınının eli, kalbi ve aklıyla bu mücadeleye katkıda bulunmasına ihtiyaç vardır.

Müslüman kadın yeni nesli doğurmalı, yetiştirmeli ve ona, İslam ve geleceğe olan imanı vermelidir.

O, ancak eğitimli ve yetiştirilmiş olursa eğitebilir ve yetiştirebilecektir.

İslamî yeniden doğuşun Müslüman kadın için yapacağı kadar, Müslüman kadın da yeniden doğuş için o kadar ve daha fazlasını yapacaktır.

(Ekim 1968)

Kur'an'ın 1400. Yıldönümü Dolayısıyla Tefekkür

Bu sene, İslam'ın saygı gördüğü dünyanın her yerinde Kur'an-ı Kerim'in vahyinin başlamasının 1400. yıldönümü kutlandı. Kendim için bu yıldönümünü Kur'an'ı bir daha dikkat ederek okumakla idrak ettim. Okuyuculara bu Kur'an'la olan yeniden "karşılaşmamı", elde ettiğim bazı tespitlerimi nakletmek ve bu sefer bana özellikle önemli görünen bazı yer ve fikirleri onlarla birlikte hatırlamak istiyorum.

İslam hakkındaki genel kanaatlerin biri şöyledir: "İslam sadece inanç değil daha fazlasıdır. O, insanın sadece özel hayatını ve davranışlarını değil toplumsal hayatı da tamamıyla kapsayan bir dindir". Temelde doğru olan bu düşünceyi, kimin ortaya koyduğu, nasıl bir bilgi birikimi ve gerekçelere sahip ve bu genel iddiaya nasıl bir önem verdiğine bağlı olarak yazılı metinlerde sayısız değişik şekillerde ortaya konulmuş ve gerekçelendirilmiş bulacaksınız. Burada bizim için önemli olan tanımlama, İslam'ın sadece inanç olmadığı, onun insan hayatını bütün yönleriyle kapsayan bir sistem olduğudur... v.s.

Son onyıllarda İslamî yeniden doğuş gittikçe daha fazla zikredilmeye başladıktan sonra artık salt bilimsel bir tespitten fazla bir şey olmaya başladı ve mücadeleci formül anlam kazanıp Müslümanların, sadece manevî ve şahsî değil aynı ölçüde toplumsal ve siyasî sorunlarının çözümünü İslam'da (yabancı ideolojilerde değil)

aramalarını talep eder hale geldi.

İslam'ın her şeyi bütünüyle kapsadığı hususundaki bu ilginç iddia hakkında tekrar düşünerek kendime şu soruyu sordum: İslam, daha doğrusu onun ilk ve temel kaynağı olarak Kur'an, hangi şekilde evrenseldir?

Gençliğimde, bu sorunun cevabını ararken, Kur'an okuyarak, onun özellikle sosyal, siyasî ve bilimsel, yani daha çok ve öncelikle dinî olmayan gerçeklerini araştırıyordum. İçinde belli bilimsel gerçekler, siyasal ve toplumsal hatta ekonomik sistemin işaretlerini bulacağım hususundaki güçlü inancım, bazen beni, Kur'an'da en azından doğrudan var olmayan şeyleri bulmaya itiyordu. Daha sonra, yılar geçtikçe, hayat benim bazı tutumlarımı düzeltiyordu ve ben, insan hayatı ve kaderi bakımından dinî ve ahlakî gerçeklerin, aslında tek hakikat olduğunu anlamaya başladım. Çünkü -öyle düşünüyordum- uzak olması gerekmeyen bir günde hepimizin iş ve aş sahibi olacağımızı ve belki de az çalışarak çok şeye sahip olacağımıza rağmen mutlu ve mutmain olmayacağımızı görüyordum. Sadece kendimiz için yaşayarak ve sadece kendimizle meşgul olarak, karşılıklı ve birlikte yaşamaya dair dinî gerçeği unuttuğumuz ve ret ettiğimiz için, yavaş yavaş ve ister istemez, yalnız yaşayacak ve öleceğimiz, heyecanın yerini duygusuzluk ve can sıkıntısı, ibadet ile derin düşüncenin yerini ise hayat ve ölümün manasızlığı hakkındaki lanetin alacağı kayıtsız bir dünyayı yaratacağız. Bireylerin maddî refahının tek başına gerçek mutluluk ve sevinç getirmediği hususunu aynı şekilde ve eskiden beri bütün büyük dinlerin kurucuları ve ahlakçılar iddia ediyorlardı. Fakat çok yaygın ve genel olsa dahi, maddî standardın, insan mutluluğunun meselesini çözmediği tamamen bugünün keşfidir. Bu, çağımızda, Amerika ve Avrupa'nın bazı bolluk sahi-

bi toplumlarında "olan" bir gerçektir. Tıpkı insan ile bir başka insan arasındaki farkın, onların kendilerini nasıl tanımladıklarında değil de hakikatte ne olduklarında bulunduğu gibi, iki toplum arasındaki gerçek fark da, onların nasıl fonksiyon ifa ettiklerinde değil, o toplumları oluşturan insanlarda bulunmaktadır. Onların gerçek varlıkları, onların her birini ayrı ayrı olarak tanımlayan ahlakları, az veya çok insanlıklarının seviyesi, şahsiyetleri ve vicdanlarıdır. Adî veya ahlaken çökmüş olan insanlardan oluşan gruplardan ideal toplumu ortaya çıkaracak mucize reçete veya dâhice hazırlanmış bir plan yoktur. Öyle bir toplum, kendini nasıl organize ettiği veya zannettiğine bakılmaksızın, kendi ahlaksız şahsiyetini ortaya koymak için her fırsatı değerlendirecektir. İnsan toplumunun düzeni her şeyden evvel insan terbiyesi meselesi olarak durmaktadır.

Bu yıl dönümünde Kur'an'ı bu düşüncelerle okuyordum.

Gençliğimde beni meşgul eden, beni dünyanın bütün devrimlerinin taraftarı yapan bütün o hukuki, toplumsal, ekonomik, siyasal ve diğer problemlerin gerçek manadaki çözümünün ancak veya hemen hemen sadece insanın terbiye edilmesiyle mümkün olabileceğini kavramakla ruhumdaki sır çözülmüş oldu: İnsan hayatının bütün sorularına Kur'an nasıl cevap vermeyi başardı? Birden, insan hayatının bütün somut sosyal ve siyasal sorunlarına yönelik hazır çözümü veya doğa ve doğal hadiseler hakkındaki var olan gerçekleri Kur'an'ın içermediği ve içermemesi gerektiğini anladım. Kur'an, sadece insanın dünyadaki kaderini ve durumunu tespit eden temel hakikatleri ihtiva eder ve etmelidir. Bu hakikatler de din ve etik konusudur ve gelişmişliğe bağlı olarak ortada bulunan sorulara nazaran bunlar insan

hayatının değişmezleridir onları hiçbir ilerleme ve gereksiz ve aşılmış yapamaz.

Bu temel hakikatler din ve bütün âlemlerin Yaratıcısı olduğuna; her şeyi bilen ve kerim olan, O'nun mahlûku olan insanın varlığına, ("Allah yoksa insan da yoktur"); insanla alakalı her türlü güdümlemeyi devre dışı bırakan insan hayatının kendiliğinden değerli olduğuna; dünyadaki gücü ve dünyadaki kanunlara yakınlığı ne olursa olsun, herkesin kendi amelleri ile ilgili eşit sorumluluk sahibi olacağına, her insan için, seçmesi ahlaken serbest olan iyi ve kötü olmak üzere, iki yolun var olduğuna; Allah'ın mahlûkları ve kardeşler olarak insanın diğer insana yönelik tutumu ve bütün insanların yaşamaya ve mutlu olmaya eşit derecede hakkı olduğuna ilişkindir.

Bu temel meseleler hakkındaki din ve ahlakın önemi ve tutumuna soru işareti koyabilecek hiçbir tartışma, mantık veya delil oyunu olamaz. Ancak aynı zamanda vahiy haricinde, dünya dinî vizyonuna yönelik kesin ve kararlı tanıklık yapacak hiçbir bilgi yoğunluğu, tespit ve delil de bulunmamaktadır. Tehdit ve acılar pahasına başı dik ve doğru kalmak mı, yoksa haysiyet ve şeref denilen değerleri ayaklar altına almak pahasına konfor, çıkar ve hayatı korumak ikilemin cevabına -ki bu durum her insanın günlük hayatında sürekli olarak tekrarlanıp durmakta- dünyanın bütün bilimleri ve enstitüleri bir saç teli mesafesi kadar yakınlaştı ramamaktadır. İnanmak veya inanmamak sorunuyla olduğu gibi bu ve benzer meselelerle karşı karşıya kalan her insan tamamen yalnız başına kalmaktadır. Sadece ve sadece Vahiy bu "yalnızlığı" dağıtmaktadır. Cevap sadece orda bulunmaktadır. Bu sebeple vahiy sadece çok kıymetli bir şey değil o aynı zamanda en büyük ve yeri doldurulamaz bilgidir.

İnsan varlığının bu muazzam sorularına Kur'an'ın cevabı nasıldır? İfade ettiğimiz çok sayıda yüce konu hakkında onun tavrı nedir? Bu makalenin hedefi Kur'an'ın bu manada bilinmesine katkıda bulunmaktır.

Allah'a iman, tek, iyi ve âdil bir tanrı hakkındaki şuuru geliştirmek Kur'an'ın ilk ve en önemli gerçeğidir. Bu konuda Kur'an en temiz ve en yüce monoteizm örneğidir:

"Doğu da Batı da Allah'ındır. O halde nereye yönelirseniz yönelin (iyi bilin ki) Allah'ın yüzü oradadır."(Bakara, 115). "De ki içinizdekini ister gizleyin ister açığa vurun; çünkü Allah zaten onu bilmektedir. O, göklerde olanı da yerde olanı da bilir; çünkü Allah her şeye gücü yetendir." (A'li İmran 99) "... Allah ise, sana kitabı ve bilgeliği indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Sana Allah'ın lütfu (gerçekten) çok büyük olmuştur." (Nisa, 113). "... O halde Allah'a ve elçilerine inanın ve "üç" demeyin! (Bu konudaki yanlış inançlarınıza) son verin; (eğer son verecek olursanız) sizin için daha iyi olur; çünkü Allah tek bir tanrıdır..." (Nisa, 171). "Ayetlerimize inananlar sana geldiklerinde, (onlara) 'Size selam olsun' de. Rabbiniz, sevgiyi kendine ilke edinmiştir. Şu halde kim, bilmeden bir kötülük yaptıktan sonra tövbe edecek ve kendini düzeltecek olursa (çok iyi bilsin ki) O, çok bağışlayan, çok müşfik olandır." (En'am, 54). "Hani bir zamanlar, İbrahim, babası Azer'e: 'Sen, putları tanrı mı ediniyorsun? O halde ben, seni ve halkını apaçık bir sapıklık içinde görüyorum' demişti. İşte biz, inancı konusunda emin olması için, göklerin ve yerin hükümranlığını şöyle gösteriyorduk: İbrahim gece olduğunda, bir yıldız görmüş ve ona: 'Bu, benim rabbimdir' demişti. Ancak yıldız batınca da, o: 'Ben batanları sevmem' demişti. Ayı doğarken görünce bu sefer de o: 'Bu, benim rabbimdir'

demişti; ancak ay da batınca, (bu durum karşısında) o: 'Andolsun ki, eğer rabbim bana doğru yolu göstermeyecek olursa, sapıklığa düşenlerden olacağım' demişti. Güneşi doğarken görünce de, o:'Bu, benim rabbimdir; çünkü bu onlardan daha büyüktür.' demişti. Ancak güneş de batınca, o zaman, o; 'Ey halkım! Ben, sizin, Allah'a koşmakta olduklarınızdan uzağım, çünkü ben, yüzümü, Allah'a koştuğunuz bütün ortakları reddederek, gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirmiş bulunuyorum ve ben, asla O'na ortak koşanlardan değilim' diye haykırmıştı". (En'am, 74-79). "Kuşkusuz, Allah, taneyi ve çekirdeği yaran, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde nasıl olur da O'ndan yüz çevirirsiniz? Sabahı (gecenin karanlığından) yarıp çıkaran O'dur. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ile ayı da hesap ölçüsü kılmıştır; bu, çok güçlü olan ve çok iyi bilen (Allah'ın) takdiridir. Karada ve denizde karanlıklar bastırdığında yolunuzu bulmanız için yıldızları yaratan da O'dur. Kuşkusuz Biz, bilen bir toplum için ayetlerimizi ayrıntılı bir biçimde açıklamış bulunuyoruz. Sizi tek bir nefisten vareden O'dur. (O, her biriniz için, bu dünyada yaşarken) bir kalma yeri, (ölürken de) bir dinlenme yeri (belirlemiştir). Kuşkusuz Biz, anlayan bir toplum için ayetlerimizi ayrıntılı bir biçimde açıklamış bulunuyoruz. Gökten su indiren O'dur. Biz, onunla her türlü bitkiyi bitirdik. O bitkiden de üzerinde üst üste binmiş taneler çıkaracağımız bir yeşillik ve hurma tomurcuğundan da sık salkımlı hurmalar bitirdik. (Biz yine o su ile) üzüm bağları, nar ve zeytin bahçeleri yetiştirdik. (bütün bu bitkiler sudan meydana gelmeleri bakımından) birbirlerine benzerlerse de (tatları bakımından) birbirlerine hiç benzemezler. O halde, hem meyve verecekleri hem de meyveleri olgunlaşacağı zaman onlara bir bakın! Kuşkusuz

bütün bunlarda, inanacak bir toplum için ibretler vardır." (En'am, 95-99). "De ki:'namazım da ibadetlerim de hayatım da ölümüm de âlemlerin Rabbi olan ve hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a aittir." (En'am, 162). "Ne zaman bir kötülük yapsalar, 'Biz atalarımızı bu işi yapar bulduk ve Allah da bunu bize buyurdu' derler. De ki: 'Allah kötülüğü buyurmaz. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz? De ki: 'Rabbim, adaleti buyurmuştur'. Her secde ettiğinizde, bütün varlığınızla O'na yönelin ve içinizden gelerek, samimi bir biçimde O'nu çağırın... (A'raf, 29-30). "Benim koruyucum, bu kitabı indiren Allah'tır. O'nun dışında çağırdıklarınıza gelince; onlar, ne size ne de kendilerine yardım edebilirler." (A'raf, 196-197). "Allah sizi, hiçbir şey bilmez durumda iken, annelerinizin karınlarından çıkarmıştır. Ama O, şükretmeniz için, size, kulaklar, gözler ve kalpler bahşetmiştir. Onlar, (ilahî kanunlara) boyun eğmeleri sonucu göğün boşluğunda (yere düşmeden uçabilen) kuşları görmüyorlar mı? Onları (orada öyle düşmekten) Allah'tan başka tutan yoktur. Gerçekten de bunda inananlar için alınacak birçok ders vardır. (Nahl, 78-79). "Kuşkusuz, Allah, adaletli davranmayı, iyilik yapmayı ve yakınlara vermeyi buyurur.; her türlü hayasızlığı, kötülüğü ve zulmü ise yasaklar. O, düşünüp taşınmanız için size (böylece9 öğüt verir. Anlaşma yaptığınızda, Allah'a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kendinize kefil göstermek suretiyle pekiştirdiğiniz yeminlerinizi ise asla bozmayın; gerçekten de Allah, yapmakta olduklarınızı bilir." (Nahl, 90-91). "Allah'a verdiğiniz sözü az bir değer karşılığında değiştirmeyin! Eğer bilirseniz, Allah katındakiler sizin için daha hayırlıdır. Sizin yanınızdakiler tükenir. Allah'ın katındakiler ise tükenmez..." (Nahl, 95-96). "Gece ile gündüz, güneş ile ay

O'nun (varlığının ve gücünün) delillerindendir. Güneşe ve aya sakın secde etmeyin! Eğer siz, gerçekten de Allah'a ibadet ediyorsanız, o taktirde, onları yaratan Allah'a secde edin!" (Fussilet, 37). "Sen, yeryüzünü kupkuru görürsün; ancak Biz, üzerine su indirdiğimiz zaman, hemen canlanıverir ve kabarır. İşte bu da Allah'ın (varlığının) delillerindendir. İşte toprağı canlandıran, kuşkusuz, ölüleri de diriltir; çünkü O, her şeye gücü yetendir." (Fussilet, 39). "Sonra (putlarının) üzerlerine yürüyüp onlara sağ eliyle kuvvetli bir darbe indirmişti. (Durumdan haberdar olan halk) koşarak onun yanına gelmişlerdi ve (yaptıklarından dolayı onu suçlamışlardı). Bunun üzerine o da (onlara):'Siz, sizi de yaptıklarınızı da yaratan Allah olduğu halde yine de kendi ellerinizle yonttuklarınıza mı ibadet ediyorsunuz?' diyerek karşılık vermişti. (Sâffât, 93-96)."Mutlak hükümranlık elinde olan Allah ne yücedir. Onun herşeye gücü yeter. O, sizi sınamak ve böylece hanginizin daha iyi iş yaptığını (göstermek) için ölümü ve hayatı yaratandır. O, gerçekten de çok güçlü, çok bağışlayıcı olandır." (Mülk, 1-2).

Tek, kadir-i mutlak ve iyi bir tanrı anlayışına bağlı böylesine açık kavramlara dayanan din ve iman da normal insanın akıl ve kalbine açık, basit ve kabul edilebilirdir. Onların içeriği Allah'ın iradesini kabul etmek ve iyi işler yapmaktır:

"İnananlara, Yahudilere, Hıristiyanlara ve Sâbiîlere gelince; kuşkusuz ki, bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe inanır ve yararlı iş yaparsa, (iyi bilin ki), bunların ecirleri Allah katında olacaktır, bunlara korku olmayacaktır, bunlar üzülmeyeceklerdir de." (Bakara, 62). "... Allah'tan başkası için ibadet etmeyin (çalışmayın), anaya, babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik yapın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın ve ze-

kâtı verin". (Bakara, 83). "... Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın! Nerede olursanız olun, Allah sizi mutlaka bir araya getirecektir..." (Bakara, 148). "Ey inananlar! (Allah'tan) güçlüklere göğüs gererek ve namaz kılarak yardım dileyin; çünkü Allah göğüs gerenlerle beraberdir." (Bakara, 153). "Yüzlerinizi Doğu ve Batı tarafına çevirmeniz asla erdemli olmak demek değildir. ama asıl erdemli olanlar; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman edenler, sevmelerine rağmen, mallarını, yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere verenler ve kölelerin (özgürlüklerine kavuşmaları için harcayanlar), namazı kılanlar, zekatı verenler, söz verdiklerinde, sözlerini yerine getirenler, zorda, darda ve savaşta güçlüklere göğüs gerenlerdir. İşte onlar, doğru olanlar ve Allah bilincine varmış olanlardır." (Bakara, 177). "Ey inananlar! İçinde hiçbir alışveriş, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmayacağı gün gelmeden önce, size rızık olarak vermiş olduklarımızdan (başkaları için de) harcayın! İnkâr edenler, kendilerine yazık edenlerdir." (Bakara, 254). "Ey inananlar! Malını insanlara gösteriş olsun diye harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimsenin (yaptığı) gibi, sadakalarınızı (insanların) başlarına kakarak ve (onları) inciterek boşa çıkarmayın! (Gösteriş için sadaka verenin) durumu, üzerinde biraz toprak bulunan bir kayanın durumu gibidir: Nasıl ki, üzerine kuvvetli bir yağmur düşünce, onu (hiçbir işe yaramaz) çıplak bir kaya haline getirirse, aynı şekilde (bu durumda olanlar) da yapmış oldukları (hayırlı işlerden) hiçbir (kazanç) elde edemezler..." (Bakara, 264). "Mallarını Allah'ın rızasını kazanmak ve kendilerini güçlendirmek için harcayanların durumu ise, bir tepe üzerinde bulunan, kuvvetli yağmur aldığında ürünlerini iki kat veren, kuvvetli yağmur al-

madığında da aldığı az yağmurla bile (ürün vermeye devam eden) bir bahçenin durumu gibidir..." (Bakara, 265). "Sevdiklerinizden (başkaları için de) harcamadıkça, erdeme asla ulaşamazsınız..." (Âl-i İmran, 92). "Ey inananlar! Sözleşmelerinizi yerine getirin!... Erdemli davranma ve Allah bilincini canlı tutma (takva) konusunda birbirinizle yardımlaşın; ama günah işleme ve düşmanlık etme konusunda birbirinizle yardımlaşmayın. Allah bilincini içinizde canlı tutunuz..." (Maide, 1-2). "Ey inananlar! şarap, kumar, tanrılar adına dikilen taşlar ve fal okları ile gelecek hakkında kehanette bulunma şeytan işi birer pisliktir. O halde on(lardan) uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." (Maide, 90). "De ki: ' O halde gelin de Allah'ın size neleri haram kıldığını anlatayım: O size,; kendisine herhangi bir şeyi ortak koşmanızı, annenize ve babanıza kötü davranmanızı, çocukları nızı açlık korkusu ile öldürmenizi – (korkmanıza gerek yoktur: çünkü) sizi de onları da besleyen Bizizdir- açık ya da gizli kötülüklere yaklaşmanızı ve –(meşru müdafaa, idam hükmünün infazı, savaş v.b. durumlarda olduğu gibi) haklı kılan durumlar dışında- Allah'ın kutsal kıldığı cana kıymanızı haram kılmıştır. İşte bunlar, Allah'ın, aklınızı kullanmanız için, size koymuş olduğu yasaklardır. Ergenlik çağına erişmedikçe, yetimin malına, onun lehine en iyi sonuçlar verecek durumlar dışında dokunmayın! Adalet gereği, ölçüyü ve tartıyı tam olarak gerçekleştirin! Bununla birlikte Biz, bir kimseye ancak gücü oranında yük yükleriz. Görüş belirttiğiniz zaman, yakınınız da olsa, yine de âdil davranın..." En'am, 151-152). "Biz ona, iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi? Biz, ona, (iyi ve kötü olmak üzere) iki yol göstermedik mi? Ama o sarp yokuşu aşmayı denemedi! Sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin ki...? O, bir köleyi öz-

gürlüğüne kavuşturmak, ya da şiddetli bir açlık gününde yakını olan bir yetimi veya yerlerde sürünen bir yoksulu doyurmak ve sonra da inananlardan, birbirlerine güçlüklere göğüs germeyi ve sevmeyi tavsiye edenlerden olmaktır. İşte onlar (amel defterleri) sağ tarafından verilenlerdir." (Beled, 8-16). "Güneşe ve aydınlığına; Onu izlediğinde aya;Güneşi çıkaran gündüze; Onu örten geceye;Göğe ve onu bina edene;Yere ve onu yayıp döşeyene; Nefse ve o nefse fonksiyonlar verene ve böylece ona kötülük duygusunu ve Allah bilincini aşılayana andolsun ki, nefsini arındırıp yücelten kurtuluşa erecek, onu alçaltan ise kaybedecektir." (Şems 1-10). Din ahlaktır; onu hayata geçirmek ise terbiyedir: "...Yine sana neyi harcayacaklarını soruyorlar. De ki: 'İhtiyaçtan fazlasını' (bağışlamayı)"... (Bakara, 219).[1] "...Güzel bir söz ve bağışlama, incitmeye yol açan bir sadakadan daha hayırlı dır..." (Bakara, 263). "Rabbinizin bağışlanmasını ve genişliği gökler ve yer kadar olan cenneti (elde etmek için) birbirinizle yarışın: o (cennet), bollukta ve darlıkta (başkaları için de) harcayan, öfkelerini yenen ve insanları affeden muttakiler (Allah bilincini içlerinde canlı tutanlar) için hazırlanmıştır. Allah iyilik yapanları sever." (Ali İmran 133-134). "Ey inananlar! Güçlüklere göğüs gerin, güçlüklere göğüs germede birbirinizle yarışın, (düşmana karşı her zaman) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve içlerinizde Allah bilincini her zaman canlı tutun ki, kurtuluşa eresiniz." (Ali İmran, 200). "Yetimlere mallarını verin, (size ait olan) kötü (malları) (onlara ait olan)

1- Yazar bu ayeti daha sonra da kullanacaktır. Biz tercüme ederken Türkçe yapılan meallerden istifade ettik ve gördük ki Türkçe meallerde Arapça "afv" kelimesi genelde *artan, fazlalık* olarak tercüme edilmiştir. Fakat yazarın bunu Boşnakça meallerden aldığı için bu kelimeyi af, bağışlama olarak almıştır. Anladığımız kadarıyla yazar burada *af*, yani *bağışlama* kelimesine vurgu yapmaya çalışmaktadır ve bu sebeple biz bu açıklamayı yapmayı uygun bulduk.

güzelleriyle değiştirmeyin ve mallarını mallarınıza katarak yemeyin; çünkü bu çok büyük bir günahtır". (Nisa, 2). "Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, (aslında) karınlarında ateşten başka bir şey yememektedirler; çünkü onlar, alev alev yanan bir ateşe gireceklerdir." (Nisa, 10). "Hakikaten Allah, kendini beğenenleri ve kibirlenenleri sevmez. Onlar cimrilik ederler, insanlara da cimri (olmalarını) söylerler ve Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizlerler." (Nisa, 37). "... Gerçekten O, büyüklük taslayanları sevmez" (Nahl, 23). "(Ey peygamber! Bütün insanları) rabbinin yoluna bilgelikle ve güzel bir öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde tartış; çünkü rabbin, yolundan sapanları da doğru yolda olanları da en iyi bilendir." (Nahl, 125). "Sana kitaptan vahyolunanı oku ve namazı kıl; çünkü namaz, (insanı) hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar..." (Ankebut, 45). "Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar, insanlardan bir şey ölçüp alırken tam olarak alırlar. Ancak, kendileri onlara bir şey ölçerlerken ya da tartarlarken eksik verirler. Onlar, büyük bir gün, insanların; âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini bilmiyorlar mı?" (Mutaffifîn, 1-6).

Din, aklın ürünü değil, fakat onunla çatışma içinde de değildir. İlim ve bilgi, dini yargılamak ve ya onu tesis etme imkânına sahip değilse de, onu zenginleştirebilir ve heyecanımız ile derin düşünmemizin sınırlarını kıyaslanmayacak derecede genişletebilirler:

"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün birbiri ardından gelmesinde; ayakta iken, otururken ve yatarken Allah'ı anan, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünen ve: 'Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları anlamsız ve amaçsız olarak boşuna yaratmadın. Seni tenzih ederiz. O halde ateşin azabından bizi koru!'

diyen gönül erbabı için deliller vardır." (Ali İmran, 190-191). "Ey inananlar!. Sarhoş iken, ne dediğinizi bilene, cünüp iken de – yolcu olan müstesna- gusledene kadar namaza yaklaşmayın". (Nisa, 43). "O halde ey inananlar! Allah'a ve elçisine itaat edin ve işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin ve işitmedikleri halde 'İşittik' diyenler gibi olmayın! Gerçekten de Allah katında yaratıkların en kötüleri, akıllarını kullanmayan sağırlar ve dilsizlerdir..." (Enfal, 21-22). "Onlara de ki: 'görmeyenle gören ya da karanlıklarla aydınlık bir' olur mu"... ? (Ra'd; 16). "...Hiç kimse yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilemez. Allah, gerçekten çok iyi bilen, çok iyi haberdar olandır!" (Lokman, 34) "İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir." (Yasin, 7779). "İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına, bakmazlar mı? Göğe bakmıyorlar mı nasıl yükseltilmiş? Dağların nasıl dikildiğine, bakmazlar mı? Yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı? O halde (Resulüm), öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin." (Gaşiye, 17-22). "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgarları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) birçok deliller vardır." (Bakara 164) "(Kafirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi

ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler!" (Yusuf, 109). "Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor... Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır." (Ra'd, 3-4). "Yerin bitirdiklerinden, insanların kendilerinden ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan Allah'ı tesbih ve takdis ederim. Gece de onlar için bir ibret alametidir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler. Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, aziz ve alim olan Allah'ın takdiridir. Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilal) olur da geri döner. Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler." (Yasin, 36-40).

Şu anda ortaya koyduğumuz ayetlerde İslam'ın tabiatla olan bağı ve onun dış dünyaya karşı olan açıklığı göze çarpmaktadır. Kur'an Allah'a iman hakkında, sorumluluk ve adalet hakkında, ancak aynı zamanda bizi kuşatan yıldızlar, Güneş, karınca, arı, palmiye ve deve hakkında da konuşmaktadır. Bu, eşyaların iç ve doğal sıralanmasında uçurum bulunmayan dünya ile alakalı İslam'ın tek ve benzeri olmayan resmini ortaya koymaktadır. Belki bu durum, İslam ahlakının, sevgi ve merhamet yerine, daha çok hak ve adaleti önceliğinin cevabıdır:

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendini, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik et-

tikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Nisa, 135). "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyle bilmektedir." (Maide, 8). "...Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah adil olanları sever." (Maide, 42). "Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır." (Nahl, 126). "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Heva ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır." (Sâd, 26).

Bu ahlak adaleti, sosyal adalet ve eşitlik sahibi bir toplumu yaratma için İslam'ın gayretinin temelidir. Aşağıda vereceğimiz ayetler, İslam'ın geçmişteki muazzam zaferleri ile günümüz üslüman toplumlarının yenilgilerinin gerçek sebeplerini anlamamıza yardımcı olacaklardır. Eğer Kur'an düzeni, israfsızlık ve sefaletsizlik düzeni olarak tanımlanacaksa, o zaman bugünkü İslam toplumlarının çoğunda israf ve sefaletten başka bir şey görmediğimizi itiraf etmek zorundayız:

"Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resu-

lüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir..." (Enfal, 41). "Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekat toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur..." (Tevbe, 60). "Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?" (Nahl, 71). "De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kıstıkça kısardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!" (İsra, 100). "İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız...?" (Nur, 22). "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarfediniz, denildiğinde, kafirler müminlere dediler ki: Allah'ın dilediği takdirde doyuracağı kimseleri biz mi doyuracağız..?" (Yasîn, 47). "...Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez. Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler..." (Hadîd, 23-24). "Dini yalanlayanı gördün mü? İşte o, yetimi itip kakar; Yoksulu doyurmaya teşvik etmez. (Maûn, 1-3). "O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah'ın rızasını isteyenler için bu, en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Rûm, 38).

Karşılıklı yardımlaşma hakkındaki bu hükümler, toplumun zayıf olanların hakları ile güçlü olanların vazifeleri son ayetle (Rûm, 38), üst seviyeye çıkarılmış ve bütün insanların eşit oldukları ilkesiyle mükemmel uyum

içindedirler. Kur'an' a göre seçilmiş halk veya üstün ırk yoktur:

"İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi..." (Bakara, 213). "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının..." (Nisa, 1). "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır..." (Hucurat, 13). "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun..." (Ali İmran, 104).

İnsanların eşitliği meselesi kadın durumuyla çok yakından alakalıdır. Bu meselenin önemi daha az değildir, zira bilindiği gibi insanlığın yarısı kadınlardan oluşmaktadır. Eşitliğin kendisinden değil fakat belli bir pratik olarak ve hayat tarzı ve biçim itibarıyla birçok çeşitleri İslam bakımından kabul edilemez bulunan Avrupaî anlamdaki kadını eşitliğini reddederek, Kur'an kendine ait olan kadın eşitliği anlayışını ilan eder. Bu eşitlik her şeyden evvel kadının insan olarak aynı değerde olduğudur. Erkek ve kadın eşit değerdedir fakat farklıdırlar. Kur'an bu farklılıkları silmek istemediği gibi onları ayakta tutmaya çalışmaktadır ve işte Avrupa ve İslam yolu arasındaki fark buradadır. Ancak eşit değer prensibi söz konusu olduğunda Kur'an onu teyit etmekle kalmaz, kesin ve yanlış anlamalara yer vermeyecek şekilde ifadeler kullanarak koruma altına almaktadır:

"... Ben, erkek olsun kadın olsun -ki hep birbiriniz-

densiniz. İçinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım..." (Ali İmran, 195). "... Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var..." (Nisa, 32). "Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar... Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaat etti..." (Tevbe, 71-72). "Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz." (Nahl, 97). "Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azap vardır." (Nur, 23). "(Resulüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. fiüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, ziynetlerini teşhir etmesinler..." (Nur, 30-31). "Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır." (Ahzab, 35). "Münafık erkeklere ve münafık kadınlara,

müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır..." (Ahzab, 73). "Onlar ayetlerimize inanan ve Müslüman olan (kullarım)idiler. Siz ve eşleriniz, ağırlanmış olarak cennete giriniz!" (Zuhruf, 69-70).

Yani, biri erkeklere diğeri de kadınlara mahsus olan iki ahlak çeşidi yoktur. Kur'an'ın bu benzersiz ahlak anlayışının her insandan istedikleri ise şunlardır:

"... Ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve: "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et." (İsra, 23-24). "Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma." (İsra, 26). "Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir. Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın... Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur. Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin. Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir." (İsra, 34-38). "Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettirip (izin alıp) ev halkına selam vermedikçe girmeyin... Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün..." (Nur, 27-28). "...Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz..." (Nur, 58). "...Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir

dost olur. Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur..." (Fussilet, 34-35). "...Deki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum..." (Şûrâ, 23). "Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile sütten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et. Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm. Ve elbette ki ben Müslümanlardanım." (Ahkaf, 15). "Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz." (Hucurat, 6). "Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. şayet biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran taraşa savaşın. Eğer dönerse artık aralarını adaletle düzeltin ve (her işte) adaletli davranın. şüphesiz ki Allah, adil davrananları sever. Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz." (Hucurat, 9-10). "Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler... Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın..." (Hucurat, 11). "Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı...?" (Hucurat, 12). "Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz." (Ali İmran, 139). "...Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçir-

meye çalış, başına gelenlere sabret... Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir." (Lokman, 17-19). "...Şu halde İnsanlardan korkmayın, benden korkun..." (Maide, 44). "(Ey bilginler!) Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?" (Bakara, 44).

Herhangi bir kanun kitabının ne daha evvel ne de daha sonra yapmadığı şekilde faiz ve tefeciliği sert bir şekilde kınayan, güçlü toplumsal vurgusuna sahip böyle bir ahlak anlayışına sahip olarak Kur'an, bunlara yönelik özellikle duyarlı olmak zorundaydı. Faizi kınamakla ve reddetmekle Kur'an dürüst olarak çalışanların tarafında olduğu ve her türlü hazırcılığa, sömürüye ve rantiyeye dayalı hayata karşı olduğunu açık bir şekilde gösterdi:

"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alımsatımı helal, faizi haram kılmıştır... Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir... Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terkedin. Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resulü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun..." (Bakara, 275-279). "İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekât veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır." (Rum, 39).

Son olarak, bazılarının, delillere dayanarak, İslam'ın altıncı şart olarak ifade ettikleri: insan hayatının iki büyük kanunu, mücahade (cihad) ve mücadeleyi hatırlatalım ki bunlar olmaksızın her türlü ibadet ve tebliğ sadece riya olarak kalmaktadır:

"Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez." (Bakara, 190). "Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüstleri sever." (Bakara, 195). "Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılınmıştır... Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir... (Bakara 216, 249) "...Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü alt üst olurdu..." (Bakara, 251). "... Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!" (Tevbe, 34). "(Bedir de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi "Bu nasıl oluyor!" dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır..." (Ali İmran, 165). "Ey inananlar! Güçlüklere göğüs gerin, güçlüklere göğüs germede birbirinizle yarışın, (düşmana karşı her zaman) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve içlerinizde Allah bilincini her zaman canlı tutun ki, kurtuluşa eresiniz." (Ali İmran, 200). "Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın, yahut (gerektiğinde) topyekun savaşın." (Nisa, 71). "Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz..." (Nisa, 95)

Kur'an'ın bazı hükümlerinin küçük bir görüntüsünü bitirirken, değerlendirmeye başladığımız, bu sefer, bu konunun özel bir tarafına işaret etmek maksadıyla, Al-

lah'a iman meselesine bir daha dönelim.

Din söz konusu olduğunda insanları genel olarak, inanan ve inanmayanlar olarak ayırırız. Dikkat edelim ki bu ayırım çok sathî ve epey basitçedir. Bunun içinde en kalabalık olan, üçüncü topluluk eksiktir. O topluluk kendini inanan sayan ve öyle ifade eden fakat hakikatte öyle olmayan kimseler topluluğudur. Onlar az ya da çok Allah'a ibadet eden, bayramları kutlayan, dinin belli bazı "adet" ve sembolleri yerine getiren, fakat onlar korkudan savaş alanından hemen kaçan, ticarette son derece soğukkanlı olarak aldatan, vicdan azabı duymadan başkasının sırtından geçinen, içki içen ve eğlenen, bin sene yaşayacakmış gibi hayatlarını, mallarını ve makamlarını korkuyla koruyan veya kendilerinden güçlü olanlara esirmişçesine yalakalık yapan kimselerdir v.s. Bu tip insanların belirgin özellikleri korkudur. Hayat için korku, mal için korku, makam ve mevki için korku. Bir güç sahibi veya hükümetin desteğini kazanmak için çabadır onların yaptıkları. Bütün bu korkular arasında bir tek korku eksiktir: Allah korkusu. Bu ruhla ve böylesine belirsiz ve ikiyüzlü atmosferde kendi nesillerini büyütürler.

Ancak bu üçüncü kitlenin varlığını dikkate aldığımız zaman, dünyada birçok şeyi daha kolay anlamaya başlarız ve neler olduğu ile neden öyle olduğunu anlama imkânına kavuşuruz.

Bugünkü İslam dünyası, içinde gerçek dinin az, fakat sözel, şeklî dinin çok olduğu tipik örneğidir. Hiçbir yerde dine adanmışlık yok -fakat aynı zamanda ve sadece prensip olarak- din kayıtsız olarak öne çıkarılır ancak aynı dinin somut taleplerinin pratikte bu kadar az yerine getirildiği görülmemiştir. İşte bu paradoks, şekil ve içeriğin bu karşıtlık durumu, İslam ülkelerinin çoğundaki va-

ziyeti açıklayabilir. Belki bu, iradesiz ve hareketsiz bir durum olmayan, artık uyuşukluktan uzak ancak hakikî yönü ve neticesi olmayan kendine has bir yerde sayma ve zaaf durumudur.

Bu dünyadaki Kur'an'ın vaziyeti çok trajik bir biçimde durumu yansıtmaktadır. Orada, her evde Kur'an'ı özel, yüksek bir yerde bulacaksınız. O en iyi hediye olarak kabul edilir, onun için en iyi kâğıt kullanılır, insanlar ise bugün bile onun için en iyi kaligrafiyi kullanmak ve onun kapakları ve sayfalarını en fantastik süslemelerle çizmekte yarışmaktadırlar. Çocuğun ilk okuduğu ve öğrendiği şey Kur'an'dır fakat bütün bunların yanında bu çocukların çok büyük bir bölümü Kur'an'ın gerçek içeriğini ve önemini öğrenmeden büyüyecek ve yaşlanacaktır. Kur'an, tartışmasız bir semboldür. Ancak kanun olmaktan çıkmıştır. Halbuki tersi olmalıydı. Dikkat edin ki Kur'an okunmak yerine, güzel sesle seslendirilip yorumlanmaktadır. "Seslendirmekte" ne Araplar ne de arap olmayanlar artık onun manasına ulaşmıyorlar ve Kur'an'ın benzersiz melodisinde, artık hiç kimse emredici ve kesin, bazen tatlı tatlı uyaran ve davet eden bazen ise tehdit eden yüksek sesle haykıran fakat her zaman ve yeniden tüm insan hayatının değişmesini talep eden hükümlerini tanıyamamaktadır.

Din rahatlık değildir. O çağrı, görev, taleptir. Gerçek inanan bir nesil, sadece şuursuz bir dinî aidiyet içinde bulunan düzinelerce nesilden çok daha fazla şey yapabilir. İslam'ın bin sene içinde kültür, ahlak ve kuvvet alanında yarattığı her şeyin temellerini pratikte başlangıçtaki iki-üç İslam nesli tesis etmiştir. Ondan sonra gelen her şey, gücünü bu ilk gayretten almıştır.

Bu sebeple, İslam dünyasında gelecekte gerçekleşecek devrim her şeyden evvel dinî devrim olmak zorun-

dadır. İnsanların ruh ve kalplerinde gerçekleşecek olan bu devrim, daha sonra mucize yapacak durumda ve bugün imkânsız görünen her şeyi gerçekleştirebilecektir. Çok kısa süre içerisinde hayatın bütün alanlarında yepyeni yollar açabilecek duruma gelecek, her türlü işgalciyi firara zorlayacak, sefaleti, hurafeciliği, adaletsizliği, cehaleti, şehirlerimiz ve köylerimizdeki pisliği yok ederek, şimdi ihmal edilmiş geniş bir alanda insanlığın ve kültürün yeni devresini açacaktır.

Allahım, İslam halklarına ve bütün dünyaya iman bağışla!

(Eylül, 1969)

Müslümanlar ve İsrail

I

Biri, çağdaş neslin şaşırtıcı bir biçimde tarihi bilmediğini tespit etti. Belki bu tespitin gerçekliği Filistin meselesinden başka hiçbir yerde bu kadar yalın bir biçimde ortaya çıkmış değildir. Bu mesele hakkında nerede söz edilirse, sadece kendilerini aydın sanan kimselerde değil, kafa karıştıran bir yığın kavramlarla karşılaşılır. İşte bu sebeple bazı temel tarihi gerçekler:

-İsa'dan evvel, 1270 yılı civarında Musa, Yahudileri Mısır'dan "Va'd edilmiş topraklar" olarak bilinen yere çıkardı;

-Yahudi krallığının dört asrı, İsa'dan evvel X. asırdan VII. asra kadar olan dönemini kapsıyor. Kral Davud (990 civarı) ve Kral Süleyman (960 civarı),

-IX asırda Yahudi devleti iki küçük devletçiğe bölünür: İsrail ve Yudeya. Asuriler İsa'dan evvel 721. senesinde İsrail'i hakimiyeti altına alırlar, Yudeya ise 604. senesinde düşer fakat tekrar ayağa kalkar ve Roma çarı Titus'un Kudüs'ü yıkıp itaat altına aldığı İsa'dan sonra 70 yılına kadar ayakta kalmayı başarır;

-İsa'dan evvel 587. senesinde II. Nabukadnazar Yahudileri Babil'e sürgün eder (Mısır'a giden alt tabakadan küçük bir kısmı hariç hemen hemen hepsi), 540 senesinde Yahudiler Babil esaretinden döner ve yeniden tapına-

ğı inşa ederler;

-İsa'dan sonra 142. senesinde Tertulyan Yahudilerin hemen hemen hepsini hicrete zorlar. Bir kısmını gemilerle gönderir, diğer bir kısmını ise çarlığı barbarlardan korusunlar diye Ren bölgesine gönderir (Eşkenaz'ların ataları bu sonuncularandır);

Bu tespitlerden görülüyor ki Filistin'deki Yahudi devleti bütünüyle İsa'dan evvelki dönemde varlığını devam ettirdi.

70. yılından 14.05.1948 yılına kadar – son on dokuz asır boyunca- Filistin topraklarında hiçbir Yahudi devlet topluluğu yoktur. Bu dönemin ilk 6 asrında Kudüs hâkimleri değişmektedir. (Roma, Bizans, Pers) 638 senesinde Kudüs'ü Müslümanlar fethederler ve Halife Ömer, şehri bizzat piskopos Sofroniyus'tan teslim alarak, her üç büyük dünya dini için, din özgürlüğünün bulunduğu bir şehir olarak belirler. O zamandan 1918 senesine kadar-yaklaşık 13 asır boyunca- Filistin ve Kudüs'ün hâkimi Müslümanlardır. Müslümanların süreklilik arz eden bu hâkimiyetinin kısa sayılabilecek iki kesintisi vardır: İlki 1099-1187 arası 88 yıl boyunca Kudüs'ü elinde tutan Buyonlu Gotfrid'un zamanı ve ikincisi 16 yıllık (1228-1244) Mısır'ın Fatımî kralıyla yaptığı anlaşmaya bağlı olarak bu şehri elinde tutan İkinci Fridrih zamanıdır. Bu tespitlerden, Yahudilerin Filistin üzerindeki sözde "tarihî hakları" ile alakalı olan hakikat görülebilir.

II

Bir bakıma İsrail, siyasî tarihte benzeri olmayan bir vaka olarak görülmektedir. Kuruluşu esnasında bu devletin ne toprakları ne de nüfusu vardı. Topraklarını

satın alarak ve gasp ederek, nüfusunu ise dünyanın her tarafından insanlar getirterek edindi.

Filistin'deki Yahudi devleti ile alakalı olarak ilk belli fikir Siyonist teşkilatının (1895 civarında) kurucusu olan Teodor Herzl'in "Yahudi Devleti" adlı eserinde ortaya çıkar. Bu fikrin gerçekleşmesinde ve bugünkü İsrail'in kurulmasındaki önemli tespitler şunlardır:

-Filistin topraklarında Yahudi devletinin kurulması için Büyük Britanya'nın yardımını öngören 1917 yılındaki Balfour Bildirisi;

-Bu bildiriye istinaden Yahudilerin Filistin'e göç etmeleri (bu şekilde iki savaş arası 400.000'den fazla Yahudi buraya geldi);

-14 Mayıs 1948 Yahudi Ajansı (Dünya Siyonist teşkilatının en üst organı) İsrail'i ilan eder; bundan hemen sonra İsrail ile komşu Arap devletleri arasında savaş çıkar;

-18.07.1948 tarihinde barış anlaşması yapılır ve Filistin bölünür. İsrail 6400 mil kare, Araplar 3600 mil kare alır;

-İsrail'in benzer iki genişlemesi ve aynı zamanda toprak gaspı ve Arapların bölgeden uzaklaştırılması; ilki 1956 savaşı sonrası, ikincisi 1964 savaşı sonrası.

İsrail'in kuruluşu esnasında Filistin'de yaklaşık 750.000 yahudinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Ki Yahudiler ile Araplar arasındaki oran 3:1 idi. İsrail'in kuruluşundan 1967 yılına kadar 1.350.000 yahudi daha getirildi. Bazı tespitlere göre 1967 yılında İsrail'in nüfusu 2.300.000'den biraz fazla idi. Göç için gerekli olan parayı daha çok XX. asrın başında kurulan ve bu amaçla dünyadaki bütün Yahudilerden gönüllü yardımlar toplayan "Yahudi Halk Cephesi" (Keymet) adıyla bilinen kuruluş temin etmiştir.

Avrupa Yahudileri –Eşkenaziler- İsrail nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Dahası var, onlar hükümette, askerde ve bürokraside bütün önemli mevkileri ellerinde bulundurmaktadırlar. Ortadoğu kökenli Yahudiler genelde vasıfsız iş gücüdür. Daha evvel Araplarla hiç teması olmayan Eşkenaziler, Araplara karşı olan sert ve aşırı tutumun taraftarlarıdır. Onlar, Fransa, Rusya ve Almanya'dan gelmiş, çok iyi silahlanmış, eğitilmiş ve acımasız, yerli halkı önünden kovarak yeni devlet için "hayat alanı" yaratmaktadırlar.

Zulüm ve adaletsizlikten doğan bu devletten ne beklenebilir? İsrail'in "ideolojisini" oluşturan bazı şeyler kendi paradoksal durumuyla dehşete düşürmektedir. İşte sadece onlardan bir kaçı:

-Yahudilerin Avrupa'ya sürgün edilmesi tepkisi üzerine ortaya çıkan Siyonizm, içinde biriktirdiği bütün zehrini, kin ve intikamını, Yahudilerin her zaman emniyet ve koruma altında yaşadıkları bölgedeki Araplara karşı kustu. Mesela bugün İsrail Araplarla düşmanlık içerisinde, halbuki her türlü mantığa göre tersi olması gerekmektedir;

-Kendilerini kozmopolit ve enternasyonel olarak tarif eden Yahudiler (en azından başkalarını böyle olmaları için ikna ediyorlardı) bugün en fanatik ırkçılığın örneğidirler;

-Irkçılığın ve katliamın en büyük kurbanları olan Yahudiler bugün onun uygulayıcılarıdır; pratikte onlar Hitler'in acımasız güç kullanım, sürgün, mağlup olanlara karşı zulüm, askeri taktik olan ansızın saldırı, acımasız hesaplaşma ve intikam metotlarının uzantısı oldular;

-Yahudiler özgürlük, kardeşlik, hukuk ve liberalizm parolalarının taşıyıcıları idiler, bugünkü İsrail'de ise biz Isparta ahlakı, toplumun askeri ihtiyaçlara göre dizayn

edilmesi, insanın fanatik hale getirilmesi, devlet siyasetinin Makyavel prensiplerine göre oluşturulması, Nietsche'nin güçlünün hakkı ve gücün ahlakı prensiplerini görmekteyiz. Bu güç felsefesi, uluslar arası hukuk kurallarının hiçe sayılması ve uluslar arası kamuoyu ve onun kurumlarının görmezden gelinmesinde olduğu gibi hiçbir yerde daha açık ortaya çıkmış değildir.

Mesela Birleşmiş Milletler 11.12.1948 tarihinde arap mültecilerinin kendi evlerine ve mülklerine dönmeleri ve verilen zararın

tazmin edilmesi için bir kararı oylayarak kabul etti. Bunun yerine İsrail, arap mültecilerinin mallarına el koyarak evlerini yıkmış ve onların yerlerinde Avrupa'dan gelen Yahudi göçmenler için yerleşim merkezleri kurmuştur. 9.12.1949 tarihinde Birleşmiş Milletler Kudüs'ü uluslararası bir konu olarak ilan etti. İsrail bu kararı kabul etmemekle kalmayıp, 1967 yılının yazında Kudüs'ün ilhakı hakkında bir karar aldı. Biraz sonra bu ilhakın bütün Yahudi olmayanlar için ne anlama geldiğini göreceğiz.

1967 yılın Temmuz ayında Birleşmiş Milletler İsrail'den işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiş, İsrail Dış İşleri Bakanı Aba Aban ise bir beyanatta "İsrail, Genel Kurul 121'e karşı bir oyla karar verse bile, ateşkes hatlarına dönmeyecektir" demiştir. Her halükarda dünya teşkilatı 1970 yılına kadar Filistin hakkında 70 adet karar kabul etmiş, İsrail hepsini yok saymıştır.

III

Yahudiler ile Müslümanlar arasındaki ilişkileri değerlendirirken her zaman bir gerçeği göz önünde bulundurmak lazımdır; çok sayıda ülke ve asırlar boyunca Ya-

hudiler Müslümanların çoğunlukta ve hâkim oldukları bölgelerde yaşadılar; buna karşın Müslümanlar şimdiki İsrail'in kısa hâkimiyet dönemi haricinde, hiçbir zaman Yahudilerin hâkimiyeti altında yaşamadılar.

Bugünkü İsrail'de Yahudilerin Müslümanlara olan tutumu nasıldır, bunu herkes bilir çünkü bu günümüzün gerçeğidir. Fakat Müslüman devletinde Müslümanların Yahudilere olan tutumunun nasıl olduğu hususu daha az bilinir çünkü bu tarihe ait olan bir durumdur. Yahudilerin Müslümanlara karşı olan bugünkü tutumları Müslümanlara, tarihi hesapları görmek maksadıyla "misli ile iadede" bulundukları düşünülebilir.

Tarih apaçık olarak iki gerçek hakkında şahitlik yapmaktadır:

1- Yahudiler bütün Müslüman ülkelerinde azamî barış ve dinî hoşgörüye sahiptiler ve

2- Yahudilere karşı nadiren de olsa bazı haksızlıklar yapıldıysa da, bunlar münferit hadiselerdi ve muazzam büyüklükteki karşılıklı ilişki ve tesir döneminde kaybolup gitmektedir. Avrupa antisemitizm tepkisine benzer bir tepki arap ve İslam dünyasında hiçbir zaman söz konusu olmamıştır.

İspanya'daki son Müslüman devleti olan Gırnata 1492 yılında düştüğünde, Müslümanlar ve Yahudiler sürgün ve yok edilme kaderini birlikte yaşadılar. O sırada yaklaşık 300.000 Yahudi oradan kaçtı ve çoğunluğu (tespitlere göre yaklaşık 200.000), samimiyetle kabul edildikleri, hayat ve çalışmak için normal şartlara kavuştukları Türk İmparatorluğunda sığınak buldu.

Yahudi Ansiklopedisi İspanya'daki Arap hâkimiyeti altındaki Yahudilerin hayatı "o zamana kadar, özellikle kültürel planda, kıyaslanmayacak derecede ilerleme kaydettiğini" kesinlikle itiraf eder. Buradan da, birçok

ülkede, farklı şartlarda ve asırlar boyu süren Yahudi-Arap kültür simbiyozunun (ortak yaşama) fenomeninin ortaya çıkmasını anlamak mümkündür.

Haklı olarak şu soru sorulabilir: Araplar ve Yahudiler arasında var olan bugünkü karşıtlık kimin işine yaradı ve sebebi neydi? Bu ilişki, şu andaki değil de daha kalıcı bakış açısından değerlendirilirse eğer, bu sorunun sorulması daha da yerinde olur. O zaman apaçık ortaya çıkar ki, gerçekte ne Filistinliler ile Yahudiler arasında, ne de Araplar ve Yahudiler arasında bir karşıtlık söz konusudur. Kudüs'ün hususi önemine binaen bu karşıtlık er yada geç tüm Müslümanlar ve bütün Yahudiler arasında bir karşıtlığa dönüşmek zorundadır. Kudüs meselesi Müslüman meselesine dönüşünce –ki aslında daha başından beri öyledir- neler olur acaba?

Bu küresel bakış açısından İsrail, İslam dünyası denizi içerisinde kendine has bir "getto", muazzam büyüklükteki bir organizmanın içinde yabancı madde olarak karşımıza çıkar.

Fakat bu sefer nefretle kuşatılmış olan gettoyu Yahudilerin kendileri yarattı. Bu tespit, bu durumu özel yapmaktadır.

İsrail'in manevi babası Theodor Herzl, *Yahudi Devleti* adlı eserinde ve 70 sene evvel yazdığı romanlarında, Yahudilerin göçleri, İsrail'in kurulması, bilimsel temellere dayalı sanayi ve modern tarımın inşa edilmesi, toplumun teşkilatlandırılmasını ve birçok başka şeyi detaya kadar şaşırtıcı bir biçimde tahmin etmiştir. Ancak -sehven veya isteyerek- en önemli bir etkeni ıskalamıştır: Yerli halkın direnişini. Onun Yahudi devleti, etrafı sanki boş bir alanmış gibi yaşıyor ve genişliyor. Onun devleti, etrafındaki her şeyi ezmemekte, gasp etmemekte ve her şeye zulüm etmemektedir. Herzl'ın bu ıskalaması, onun

bütün kehanet vizyonunu bütünüyle geçersiz kılacak gibi görünmektedir. Çünkü direniş faktörü, sadece onun devletinin gerçek karakterine tesir etmekle kalmayacak, onun nihaî kaderini de etkileyecektir.

IV

Kudüs alışılmış bir şehir değildir. O, üç büyük dünya dininin vazgeçemeyecekleri kutsallıkları bulunan bir şehridir.

Herkese tamamen açık olacak, özgür bir Kudüs şehrini kim temin edebilir?

Hem teorik hem de pratik olarak bunu sadece Müslümanlar yapabilir.

Teorik olarak çünkü sadece İslam Musa'yı, İsa'yı, İncil ve Tevrat'ı tanır, aksine ne Hıristiyanlar ne de Yahudiler ne Muhammed a.s. ne de Kur'an'ı tanırlar. Bu tespit, Müslümanların bu meseledeki üstünlüklerinin unsurudur.

Pratik olarak, Kudüs Müslüman dünyasında bulunmaktadır. Kudüs'te olacak her türlü gayr-ı İslamî hâkimiyet, sadece güçle ayakta durabilen anormal bir durum olur ve gerginlik durumu hiçbir zaman özgürlük durumu değildir.

Tarih bu tezleri açık olarak teyit etmektedir.

Kudüs, İslam hâkimiyeti boyunca her üç din için özgür bir şehir idi. İçindeki özgürlüksüzlük durumu onun Müslüman hâkimiyetinin yokluğuna denk gelmektedir. Bu iki defa oldu. İlk defa, haçlıların onu ele geçirdikleri zaman esnasında (1099-1187) ve ikinci defa da bugün, İsrail'in elinde iken olmaktadır.

Britannica Ansiklopedisi'nde ilk haçlı seferi esnasında Kudüs'ün ele geçirilmesini şöyle okumaktayız: "...Bir

aydan fazla süren kuşatmadan sonra Kudüs ele geçirildi (15.07.1099). korkunç katliam meydana geldi. Sokaklarda mağlup edilenlerin kan dereleri akmaktaydı. Ancak akşam olduğunda haçlılar, deli coşkusundan ağlayarak, Kutsal Mezar'a doğru gidip ve orada hala kanlı olan ellerini duaya bağladılar. O sıcak Temmuz gününde ilk haçlı seferi böylece sonuçlanmış oldu."

Bununla, H.G.Wels'in *Dünya Tarihi*'nde tasvir ettiği gibi Kudüs'ün 638 yılında Müslümanların fethini karşılaştırın: "Kudüs'ün devri konusunda yapılan müzakereler esnasında alışılmamış bir şart öne sürüldü: Kudüs'ün bizzat halife Ömer'e teslim edilmesi istendi. Ömer, 600 mil yolu sadece tek bir yoldaşıyla beraber kat etti. Deveye binmiş ve yolculuk eşyası sadece çavdarla dolu büyükçe bir kap, hurma ile dolu başka bir kap, su torbası ve yemek çanağı... Beraberinde kimse olmaksızın, şehrin idaresini, büyük ihtimalle Bizans hükümeti adamlarının ellerinden alan Kudüs başpiskoposu ile karşılaştı. Bu ikisi, hemen güzelce anlaştılar. Başpiskopos halifeye kutsal yerleri gezdirdi, Ömer ise keyiflenerek şaşalı giyinmiş ileri gelenlerin hesabına espriler yapmaktaydı".

Müslümanlar Kudüs'ü barış içinde ve acı olmaksızın, gerçek sahibi gibi ve adeta asırlarca sahibiymiş gibi teslim aldılar. O bir fetih değil, misyondu. Haçlıların Kudüs'e sahip oldukları 88 sene boyunca, ne Müslüman ne de Yahudi ayağı onun toprağına basabilmiş değildi, hâlbuki Kudüs Müslümanların elinde iken burada Sahra'lı Peter birkaç defa bulunma fırsatını elde etmiştir.

Sultan Selahaddin Kudüs'ü geri aldığında (1187) Yahudilerin şehre dönmelerine imkân sağladı ve Müslüman ile Yahudi çocuklar arasında, iki farklı halk arasında benzeri bulunmayan, meşhur kardeşlik âdetini uygu-

lamaya koydu.

Yahudiler, 1967 savaşı sonrasında Kudüs'e tamamen hâkim oldular. Bu "üç dinin şehrinde" onlar nasıl bir özgürlük rejimi kurdular? Bu konuda kısa bir süre evvel, Filistin'in Katolik, Ortodoks ve Evangelist kiliselerinin ileri gelenlerinin Birleşmiş Milletler Anket Komisyonu'na verdikleri tespitler açıklandı. Bu tespitler tahmin edilebilenleri sadece teyit etmektedir.

Katolik piskoposu Seman, İsraillilerin, eski Kudüs surları yanında bulunan Suriye Katolik kilisesinin tamamını tahrip ettiklerini bildirdi. Aynı zamanda Aziz Antius kilisesi duvarlarının bir kısmı, İsrail askeri araçlarının yeni şehirden eski şehir kısmına geçebilmesi için yıkılmıştır. Kudüs'teki Aziz Kurtarıcı Ermeni kilisesi hemen hemen tamamen tahrip edilmiştir. Onun pencereleri İsrail askerlerinin tüfek deliklerine çevrilmiş, içinden ise IV. asırdan kalma meşhur mozaik götürülmüştür.

Yunan Ortodoks Kilisesi başpiskoposu Arhiepiskopos Diyotoros, İsrail askerlerinin Ayn Karin'deki Aziz Yuhanna Vaftizci kilisesini bastıklarını ve götürülebilir her şeyi götürdüklerini söyledi. Askerler duvarlarda "WC" yazmış ve gerçekten de kilise tuvalet olarak kullanılmıştır. Beytlahim caddesindeki Aziz Eliyas kilisesinden İsrail asker ve subayları ikonaları, vazo ve mobilyaları götürmüşler.

Zaga'daki Eski Camii'den İsrailliler antika el yazmaları götürmüş, aynı şehirdeki Kıptî kilisesinden ise her şey götürülmüştür.

En sonunda, Kudüs'teki Yahudi olmayan binalar etrafında yarattıkları atmosfer sonucunda, doğal olarak, Mekke'deki Kâbe'den sonra Müslümanlar için en kutsal yer olan Aksa Camii de yakıldı.

Bu tarihi gerçeklerin gerçek mahiyetini ancak, onlar-

da tesadüf değil kural gözlemleyen kimseler kavrayabilir. Gördüğümüz gibi söz konusu olan, vahye dayalı dinlere karşı İslam'ın farklı tavrıdır. İslam'ın Yahudilik ve Hıristiyanlığa karşı olan tutumu hoşgörü üzerine değil, tanıma üzerinedir. İslam Yahudilik ve Hıristiyanlığı tolere etmez, onları tanır. Onların ibadethaneleri, aynı tanrının yüceltildiği gerçek ibadethanelerdir.

Buna karşın bizler, Hıristiyanlardan ve Yahudilerden, Kudüs'te ve de başka yerde en iyi ihtimalle hoşgörü bekleyebiliriz ve hoşgörü, bağlayıcı olmayan, geçici ve esasında olumsuz olarak belirlenmiş bir durumdur.

Bu sunumu sona erdirirken, çoğu zaman üzerinde yeteri kadar durulmayan bir gerçeğe dikkat çekmek istiyoruz.

Araplarla olan kavgasında İsrail'in gücü diasporasının, yani tüm dünya Yahudilerin olağanüstü destek ve dayanışmasının sonucudur. Bizim zaafımızın sebebi ise tam tersi, bölünmüşlüğümüzün, yetersiz destek ve bazı durumlarda da açık anlaşmazlığın sonucudur. İşte burada birlik, bölünmüşlüğün karşısındadır.

Böylesine saldırgan bir pan-yahudiliğe karşı en azından savunmacı bir pan-islamizmi ortaya koymaktan daha doğal ne olabilir ki?

Eğer bütün dünya Yahudileri adil olmayan ve saldırgan bir savaşı desteklemek için bir araya gelmişse, adil bir barışı temin maksadıyla Müslümanların yine adil olan bir savunmada organize olmalarına daha fazla hakları vardır.

Yahudilerin dayanışması sadece sözde değildir. İşte bazı ilginç ve ibret verici tespitler:

1950 yılından 1963 yılına kadar, İsrail ekonomisine, genel olarak Batı'da yaşayan Yahudilerin sağladığı 900 milyon dolar yabancı sermaye yatırıldı. 1963 yılından

sonra Yahudi yatırım miktarı yarım milyar dolardan fazla bir yekûn teşkil etmektedir. (Kanada Yahudileri).

Şahsî bağışlar yıllık 15 milyon dolar miktarına ulaşmaktadır. Sadece Rotschild ailesi, babalarının doğum gününde 100 milyon dolar bağışladı. Hesaplamalara göre 20 sene içinde İsrail çeşitli bağış şekillerinde yaklaşık 7,5 milyar dolar veya kişi başına 3.100 dolar bağış elde etti.

1967 Ağustos'unda Kudüs'te, İsrail Devleti'nin ekonomik gelişmesine katkıda bulunmaya hazır olan, 15 ülkeden 60 sanayici ve finans yöneticisi bir araya gelerek Yahudi milyarderlerin konferansına katıldı.

Bu dayanışmadan dolayı Yahudilerden nefret etmemiz gerekmiyor. Bunun yerine, buradan ibret almamız gerekir. Onlar gibi güçlü ve birlik olmaya çalışmak zorundayız.

Bizim gücümüz sadece bizim için faydalı olmaz. Zayıf olan kimse sadece kendine karşı değil, komşularına karşı da adil değildir, zira onlara kendisine saldırmaları için fırsat yaratır. İslam'ın siyasî gücü sıfır noktada olduğu bir sırada İsrail hakkında bir fikrin doğması tesadüf değildir. XIX. asır sonuna ve XX. asrın başına kadar İslam dünyasında şimdiki gibi bir durum hâkim olmasaydı eğer, ne İngilizler ne de Yahudilerin, Yahudi devletini bizim canlı vücudumuz üzerine tasavvur etmeleri mümkün olmazdı. Kendi zaafımız sebebiyle onları yanlış yola sevk ettik, onlardan maceraperest ve megaloman kimselere fırsat verdik ve onların kafalarında, sadece Küçük ve Büyük İsrail ile alakalı değil, dünyamızın geniş bölgelerinde efendilik taslamaları gibi, her türlü uçuk düşüncenin akıllarına gelmesine izin verdik. Biz koyun olduğumuz için onlar kurt oldular. Bu sebeple hem kendimiz, hem onlar ve hem de dünyanın bu bölgesindeki ba-

rışı için güçlü olalım.

Ancak vurgulayalım ki, Kudüs'ün yarın sadece Müslüman şehir olması için değil, onun yeniden herkese açık olması ve oradan insanlığın üç büyük nehrin aktığı berrak bir kaynak kalması için bizim güçlü olmamız gereklidir.

Ağustos, 1970

İslam ve Çağdaşlık

Çağdaşlık nedir? Acaba o, dünyayı harekete geçiren arzular ve fikirler birikimi mi, yoksa gözlemlenen bir anında dünya durumunun toplamı mıdır? Veya her ikisi birden midir?

Her halükarda çağdaşlık, uyumlu, mantıkî ve içi bakımından barışık bir durum değildir. Bir taraftan o, takibinde, refah toplumunun inşası, insanî, durağan ve kozmopolit fikirlerle karışık yazılı söz ve eğitimin gelişimi, sürekli devam eden teknik bir devrimdir. Aynı zamanda o, ideolojilerin mücadelesi, 700 milyon yeteri kadar beslenemeyen insanın, standartların ideolojisidir. Şüphesiz bizim durumumuzda çağdaşlık, sanatta pop-art (pop sanat) ve felsefede ise saçmalığın fikridir. Bütün bu karşıtlıklar genelde çağdaşlık olarak adlandırdığımız şeyin parçalarıdır. Sert, neredeyse püriten Mao hareketi ve hippilerin aşırı serbest nihilist hareketi birbirinin çağdaşıdır. Bu iki hareketten hangisi "çağdaş"tır? Acaba çağdaş dünya hiç "çağdaş" mı dır? Nasıl bir ölçü kullanalım? Bu sebeple şu belirsiz çağdaşlık kavramını idealize etmeyelim. Çünkü sonunda, bizim şu anki çağdaşlığımız, diğer bütün eskileri gibi sadece bir zamanın (hakikatler ve sapkınlıklar) toplamıdır.

Onun için başlıkta saklı bulunan soruya cevap vermeye çalışsak daha iyi yapmış oluruz, onun cevabı da büyük ihtimalle şudur: Acaba İslam gelişmiş ve zaman-

la aşılmış mıdır, o zamanın önünde mi arkasında mıdır ve bizim zamanımızdaki dünyaya önemli bir mesajı var mıdır? Bu soruya belli bir cevap vermek mümkündür ancak -göreceğimiz gibi- sadece okuyucuların katkısıyla.

İslam'ın çağdaşlığı hususunda genelleyerek konuşmak mümkün değildir. Tartışma, İslam'ın belli bir hükmünün güncel olup olmadığı hakkında, daha doğrusu, onun herhangi bir hükmünün insanın ve gelişmekte olan insan toplumunun ihtiyaçlarıyla bariz bir karşıtlık içinde olup olmadığı hususunda yapılabilir.

İslam'ın temel, hatta en temel parolası Allah'tan başka ilah yoktur parolasıdır. Bu, her Müslümanın her gün en az birkaç defa söylediği o meşhur *La ilahe illallah*'tır. Bu tanıklığı yorumlayan meşhur bir İslam yazarı, bunun, insanın hayatının hâkimi olan yalan tanrılardan kurtulması için devrimin habercisi olduğunu yazmıştır. O, insan hayatı ve ruhuna, ruhbaniyet, kabile reisleri, prens ve makam sahibi insanlar gibi hâkimiyet kuran her şeyden kurtuluş ve tahakkümünün sadece Allah'a izafe edilmesi demektir. Bu parola ve "İnsanlardan korkmayın, Allah'tan korkun" ayetiyle Kur'an pratikte teslimiyeti ortadan kaldırmıştır. Sahte büyüklükler ve otoritelere teslimiyet yerine Kur'an sadece bir tane - Allah'a olan teslimiyeti- farz kılmıştır. Allah'a olan bu teslimiyette Kur'an, insan için özgürlük, onun her türlü teslimiyet ve korkudan beraatini inşa etti.

Sahte tanrılar- ki eskiden bunlar idoller, firavunlar, tanrıkrallar- bugün ise çeşitli babalar ve vatan kurtarıcıları, en bilgili, tartışmasız, hatasız, büyük v.s., özgürlükten refaha kadar – ki çoğu zaman olmayan özgürlük ve olmayan refah- her şeyi sağlayan kimseler. Böylece, büyük bir Asya ülkesinde, tarımdaki hasatlardan karmaşık beyin ameliyat metotlarına kadar her şey, bütün başarı-

lar için büyük lidere müteşekkir olmak gerektiğine insanları ikna etmeye çalıştılar, bazılarını ise ikna ettiler. Bu şükran ve tanıklığı herkesin her şartta öne çıkarması gerekir. Kısa bir süre evvel bir Avrupa ülkesinde, yine öylesine büyük ve bilgili, resmî şairin de onu tarif ettiği gibi "diğerlerinden bir baş daha uzun" olan biri, korkuya dayalı bir iktidarı hayata geçirdi ve kendi olağanüstü bilgeliğinde (!) milyonlarca insanı katletti. Şair ve bilim adamlarının ülkesi olarak bilinen başka bir Avrupa ülkesinde ise, halkını düşünme ve karar verme zahmetinden kurtaran, çünkü "o herkes için düşünen" ve "her şeyi bilen" bir lider olarak, en çok kendi halkına olmak üzere, başka halklara daha evvel görülmemiş acılar ve trajediler yaşattı. Örnekler daha çoktur, bunlar sadece en çarpıcı olanlardır.

Şimdi sormak gerekir: Sahte tanrıların böylesine güçlü bir biçimde hüküm sürdüğü bir dünyada, insanların tanrı olmadıklarını, insanın ubudiyete layık olmadığını, Tanrı'nın sadece bir olduğunu, mülkün de sadece ona ait olduğunu, her insanın zayıf olduğu ve onun sahte tanrı olacağına gerçek bir insan olması için mücadele etmesinin yeterli olacağını söyleyen İslam'ın söyleyecek bir şeyi var mıdır?

Sahte tanrılardan insanın özgürleşmesi hakkındaki ifade edilen İslam prensibinin, her zaman güncel ve eskimez bir fikir olduğunu düşünmekteyiz.

Çok güncel olan ve sonsuza dek böyle kalacak olan böylesine bir fikrin başka bir örneği de, tüm insanların eşit ve kardeş oldukları hakkındaki düşüncedir. Kur'an bu düşünceyi açık ve belli bir şekilde ilan etmiştir:

"Ey insanlar! Sizi tek bir canlıdan yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizin bilincinde olun..." (Nisa, 1). "İnsanlar

(aslında) bir tek ümmet (millet) idi. Bu durumda iken Allah, müjde verici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitaplar da indirdi...." (Bakara, 213). "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için de sizi halklar ve kabilelere ayırmışızdır. Allah katında, kuşkusuz en onurlu ve asil olanınız onun bilincine, en derin bilincine varanınızdır..." (Hucurat, 13).

Burada, Kur'an'ın diğer çok sayıda önemli hükümleri yanında, insanların eşit oldukları hakkındaki düşüncenin sadece basit bir ilan olarak kalmadığını belirtmek belki daha da önemlidir. Müslüman dünyasında, ırk, milliyet, maddî durumu ve kökeni ne olursa olsun, insanların eşit değerde oldukları hususundaki İslam'ın prensibinin benimsenmesine rağmen diğer çok sayıdaki İslam prensiplerinin yeteri kadar kabul görmediğinden ve günlük hayatlarının bir parçası olmadığından üzüntü duyabiliriz. Doğudaki bir camide, Cuma namazı esnasında, renk cümbüşü içinde, beyaz, zenci, fakir ve zenginlerle beraber oturma fırsatı elde eden kimse, bu eşitliğin ne kadar hakikî olduğundan emin olabilir. Onu burada hiç kimse özel olarak öne çıkarmıyor çünkü onu doğal bir durum olarak kabul ediyor. Bu prensibe riayet edilen dünyanın başka yerlerinde ise bu durum öğretilmiştir, bazı yerlerde ise gösteriş veya tutumdur. Müslüman dünyasında bu, hava ile teneffüs edilen ve dünyayı algılama ve görme biçiminin bir parçası olarak nakledilen, tamamen doğal ve dayatılmayan bir tutumdur.

İnsanların eşitliği konusu, dünyadaki bütün insanların açık düşüncelerinde aynı derecede hâkim olabilmiş midir?

Geri kalmış dünya taraşarını, "çağdaşlık" tartışmasında da bir etkileri olmadığından dolayı bir kenara bırakalım. Dünyanın en medenî ülkelerinden biri, Amerika'da, kamu hayatında beyaz ve zenci insanların eşit olduklarını karara bağlayan kanun ancak birkaç yıllık geçmişe sahiptir (1965 yılında ilan edildi). Ayrıca bu, çok sayıda kimse tarafından itiraz gören, hala sadece bir kanundur. Zencilerin eşitsizliği ayan beyan ortadadır. Güney Afrika cumhuriyeti ve Rodezya'da ırkçılık kanunu, apartheid hâkimdir. XX. asrın 40'lı yıllarında Almanya'da insanların eşit olmadıkları "bilimsel" olarak ortaya konuluyordu. Bütün bunlar açık ırkçılık örnekleridir, fakat şeklî eşitlik taraftarı olan çok sayıda ülkedeki gizli, kamuşe edilen ancak hissedilen ırkçılık durumu nedir? Ve nihayet, sadece ırksal ayırımla yetinilmemektedir. Ona millî, son zamanlarda ise sınıf ve fikir ve siyasal ayrımcılık katılmaktadır.

İnsanların eşitliğinin hala uzak bir rüya olduğu ve Allah'ın eşit olarak yarattığı insanların ayırımcılığa tabi tutulmasının rutin bir hal aldığı bir dünyada İslam'ın yapabileceği bir şey var mı dır? Şimdiki haliyle insanlık toplumu, İslam'ın eşitlik ülküsünü aşmış mıdır yoksa tersine, İslam çok ilerde midir?

Çağdaşlık hakkında konuşurken, insanlar onu, ilerleme, kültür, peşin hüküm ve dalaletlerden kurtuluş olarak algılamaya hazırdır. Gerçekte ise çağdaş dünya çok ama çok eksik (gayr-ı mükemmel) ve bu onun için söylenebilecek en hafif bir ifadedir. İşte, onun belki "en çağdaş" kısmı şöyledir:

1960 yılında Kaliforniya'da boşanma sayısı % 50'ye ulaşmış, yani her iki nikâhtan birisi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aynı ölçüde çocuk suçları, uyuşturucu ve ruhsal hastalıklar yayılmıştır. Amerika'nın Kamu Sağlığı

Ajansı'nın tespitlerine göre (1968), her beşinci Amerikalı sinir krizi yaşamış veya yaşama noktasına gelmiştir. Amerika'daki her 1000 kişiden dördü psikiyatri kliniklerinde bulunmaktadır. 1963 yılında New york'ta eroin ve diğer ağır uyuşturucu kullanan 23 000 kişi tespit edilmiş, gerçek sayının ise 100 000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. New Yor'taki Hanter kolejinde, talebelerin yarısından fazlasının marihuana kullandıkları ortaya çıkmıştır. 1964 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde her 12 saniyede bir suç, hemen hemen her saatte bir cinayet, beş dakikada bir saldırı, 25 dakikada bir tecavüz ve her dakikada bir araba hırsızlığı cereyan etmektedir (FBİ'nin yıllık raporundan).

Ortaya konulan bütün bunları sadece Amerika hadisesi olarak düşünmek yanlıştır. Amerikalılar sadece, medeniyetlerinin bu tür karanlık taraşarının ilan edilmesinde daha açık davranmaktadırlar, diğerleri ise bunu istemeksizin ve utanarak yapmaktadırlar hatta başkaları bunu gizli tutmayı ve üzerini örtmeyi tercih etmektedirler. Dahası, ileri sürülen hadiseleri, daha az veya daha fazla olarak, ülkenin "çağdaşlık" derecesine bağlı olarak, (yani ne kadar çağdaş ise o kadar fazla) Avrupa'nın bütün ülkelerinde, hatta uzak Japonya ve Çin'in tüm büyük şehirlerinde bulmak mümkündür.

Medeniyetin devam eden gelişimi, eğitim, hayat standardı nın yüksekliği ile din ve ahlak dışındaki diğer etmenlerin, bu sonsuz sayıdaki sorunlarla başa çıkmasını beklememiz mümkün müdür?

Eldeki veriler böyle bir beklentiye cesaret vermemektedir. 1951 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde 100 000 kişiye 3,1 cinayet, 1960 yılında 6, 1967 yılında ise 9 cinayet tespit edilmiştir. Yani 16 sene içinde bu tip cinayetler üçe katladı.

Böylesine mükemmel olmayan bir dünyada, İslam'ın söyleyebilecek ve yapabilecek bir şeyi var mıdır?

Kur'an'da şu cümleleri okuyoruz.

"Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır..." (Bakara, 115). "De ki: 'İçinizde olanı gizleseniz de açıklasanız da Allah onu bilir. Göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Allah her şeye Kâdir'dir". (Âl-i İmran, 29). "...Allah sana Kitap ve hikmet indirmiş, sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın sana olan nimeti ne büyüktür." (Nisa, 113). "Taneyi ve çekirdeği yaran şüphesiz Allah'tır; ölüyü çıkarır. ... O, gökten su indirendir. Her bitkiyi onunla bitirdik, ondan bitirdiğimiz yeşilden, birbirine benzeyen ve benzemeyen yığın yığın taneler, hurmaların tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar çıkardık. Ürün verdiklerinde ürünlerine, olgunlaşmalarına bir bakın. Bunlarda, inananlar için, şüphesiz, deliller vardır." (En'am, 95-99). "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara bakmayı emreder; hayâsızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir. Ahitleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini yerine getirin. Allah'ı kendinize kefil kılarak sağlama bağladığınız yeminleri bozmayın. Allah yaptıklarınızı şüphesiz bilir." (Nahl, 90-91). "Gece ile gündüz, güneş ile ay Allah'ın varlığının belgelerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin; eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız, bunları yaratana secde edin." (Fussılet, 37). "Kupkuru gördüğün yeryüzünün, Biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçmesi, kabarması, Allah'ın varlığının belgelerindendir. Ona can veren Allah şüphesiz ölüleri de diriltir. Doğrusu O her şeye kadir'dir." (Fussılet, 39). "...Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konu-

şun, namazı kılın, zekâtı verin..." (Bakara, 83). "...Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Nerede olursanız olun Allah sizi bir araya toplar..." (Bakara, 148). "Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitap'a, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve sakınanlar ancak onlardır." (Bakara, 177). "Sevdiğiniz şeylerden sarf etmedikçe iyiliğe erişemezsiniz..." (Âl-i İmran, 92). "Ey İnananlar! Akidleri yerine getirin... iyilikte ve fenalıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemek ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın ve Allah'tan sakının..." (Maide, 1, 2). "Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (Maide, 90). "De ki: "Gelin size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin ve onların rızkını veren Biziz, gizli ve açık kötülüklere yaklaşmayın, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır. Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın; ölçüyü ve tartıyı doğru yapın. Biz kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuzda, akraba bile olsa sözünüzde adil olun. Allah'ın ahdini yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır." (En'am, 151-152). "...Ne sarfedeceklerini sana sorarlar, de ki: 'Artanı' (bağışlamayı)..." (Bakara, 219). "...Allah, kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez. Onlar cimrilik eder-

ler, insanlara cimrilik tavsiyesinde bulunurlar, Allah'ın bol nimetinden kendilerine verdiğini gizlerler...(Nisa, 36-37). "...O, büyüklük taslayanları asla sevmez." (Nahl, 23). "Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir." (Nahl, 125). "Kitap'tan sana vahyolunanı oku; namaz kıl; muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoyar..." (Ankebut, 45). "Bu insanlar, devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı? Sen öğüt ver! Esasen sen sadece bir öğütçüsün. Sen, onlara zor kullanacak değilsin." (Gaşiye, 17-22). "... Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki, kendilerinden önce geçenlerin sonlarının ne olduğunu görsünler..." (Yusuf, 109). "Ey İnananlar! Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhlerine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin; ister zengin, ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. O halde, adaletten ayrılmamanız için heva ve heveslerinize uymayın...!" Nisa, 135). "Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver; elindekileri saçıp savurma." (İsra, 26).3 "...Birbirinizden meydana gelen sizlerden, erkek olsun, kadın olsun, iş yapanın işini boşa çıkarmam..." (Ali İmran, 195). "... Erkeklere, kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır... (Nisa, 32). "Ey inananlar! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenalık edersiniz de sonra ettiğinize pişman olursunuz.." (Hucurat, 6). "Bir haksızlığa uğradıklarında, üstün gelmek için aralarında yardımlaşırlar. Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir. Doğrusu O, zulmedenleri sevmez. Zulüm gördükten

sonra hakkını alan kimselere, işte onların aleyhine bir yol yoktur. İnsanlara zulmedenlere, yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere karşı durulmalıdır. İşte, can yakıcı azap bunlaradır." (Şura, 39-42). "Ey inananlar! Zannın çoğundan sakının, zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin suçunu araştırmayın; kimse kimseyi çekiştirmesin; hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır..? (Hucurat, 12). "Sizden, iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve fenalıktan meneden bir cemaat olsun..." (Ali İmran, 104). "Yerin yetiştirdiklerinden, kendilerinden ve daha bilmediklerinden çift çift yaratan Allah münezzehtir. Onlara bir delil de gecedir; gündüzü ondan sıyırırız da karanlıkta kalıverirler. Güneş de yörüngesinde yürüyüp gitmektedir. Bu, güçlü ve bilgin olan Allah'ın kanunudur. Ay için de sonunda kuru bir hurma dalına döneceği konaklar tayin etmişizdir. Aya erişmek güneşe düşmez. Gece de gündüzü geçemez. Her biri bir yörüngede yürürler." (Yasin, 36-40). v.s. v.s.

Kur'an-ı Kerim'den çok sayıda enteresan cümle daha nakletmemiz mümkündür. İfade ettiğimiz cümleler çağ dışı görünüyor mu? Acaba bu cümleler, sadece binlerce sene öncesinde yaşayan insan ve toplumun problemleriyle alakalı ve günümüz insanını hiçbir şekilde alakadar etmez midir? Daha evvel ortaya koyduğumuz bazı tespitler bu soruya cevap için yardımcı olabilir.

Fakat, İslam'ın "çağ dışı" olduğu bazı konuların var olduğunu itiraf etmeli ve hatta bu iddianın savunucusu olmalıyız.

Medenî bir ülkede –kendini öyle tanımlamaktadır ve başkaları da onu öyle görmekteler- insanları, onların inançları dolayısıyla takibata uğratıyorlar. Bazı resmî gerçekler vardır ve bu gerçeklere kamuoyu önünde itiraz edenler hapse giderler. Eğer bu çağdaşlık ise ki bazı-

ları gelişmenin uyuma, ayniliğe ve seriye, yani özgürlük ve bireyciliğin sınırlandırılmasına doğru gittiğini ifade ederler, o zaman İslam çağ dışıdır. İslam din özgürlüğü ve buna bağlı olarak da vicdan (kanaat) özgürlüğü prensibini ilan etmiş ve genelde bu prensibe bağlı kalmıştır. Biz Müslümanlar için Kur'an'ın tüm ayetleri aynı derecede yücedir, ancak bazı yabancılar din özgürlüğünü ilan eden ikinci surenin 256. ayetini en yüce ayeti olarak ilan ettiler. Bu olağanüstü ayet şöyledir: "Din de zorlama yoktur. Çünkü doğru yol ile eğri yol artık birbirlerinden ayrılmıştır...".

Vicdan özgürlüğü ve hoşgörü meselesi ahlakî bir sorundur ve her insan, bu iki zıt hükümden hangisinin taraftarı olduğunun cevabını kendi ruhu içinde aramak zorundadır. Tabii ki İslam, tavizsiz olarak, özgürlük ve hoşgörü tarafında durmakta ve maddeci evrimcilerin bütün karanlık kehanetlerine rağmen bu prensibin zaferine inanmaktadır.

Veya İslam'ın, en sert şekilde yasakladığı alkol ve esrar meselesi konusundaki tavrı.

Şüphesiz çağdaş ve modern ülkesi olan Fransa'da bir yılda sadece şarap olarak 2 milyar litreden fazla içilmektedir. Bu konudan iyi anlayan kimse, bugün 500 çeşitten fazla alkollü içeceklerinin üretildiğini söyler ve ayrıca "alkollü içecekleri kültürü" tanımlaması da vardır. Bu içeceklerin, genelde hayal mahsulü isimlerinden çok sayıda bilmek veya bilir gibi yapmak, onların aroma ve tat nüansları hakkında fikir sahibi olmak, "stil" işaretidir. Ayık bir Müslüman bu manada tam bir cahildir ve bu hususta neredeyse "barbarca" görünmektedir.

Çağdaş insan çok enteresandır. O, adeta kendi fonksiyonları na çözülmüş gibidir. Bir tarafta o her gün alkollü içeceklerinin üretimi, nicelik ve niteliğini iyileştirme-

ye gayret etmektedir. Aynı zamanda aynı çağdaş insan, diğer fonksiyonunu yerine getirerek, bilimsel metotları titiz bir şekilde kullanarak, alkolün zararlı olduğunu tespit edip, panik bir şekilde tehlikeye işaret etmektedir. Gazetelerde, her çağdaş insanın suptil kalitelerini tatması gereken *Cezar veya Bitter* (şarap markaları) hakkında tavsiyeler görme şansınız olacaktır, gazetenin hemen arka sayfasında ise kalıcı sakatlığa mahkûm olan çok sayıda alkolik insanın her geçen gün artan sayılarına işaret eden ifadeleri veya bütün suçların ve trafik kazaların en az % 50'sinde alkolün sebep olduğunu görmeniz mümkündür. Bunlar, insanların yaşamaktan çok fonksiyon görevi yaptıkları (işledikleri) bizim "çağdaş" zamanımızın saçmalıklarıdır.

Tam da çağdaş dünyamızdaki alkolün hükümranlığına bakarak, İslam'ın, bu defa gururla, çağdaş olmadığını söylemek zorundayız. Fakat diğer taraftan, XX. asrın otuzlu yıllarında uygulanan ve başarısız olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kesin ve tam yasaklamadan başlayarak, bazı İskandinav ülkelerindeki kısmî yasaklamalara, çok sayıda ülkede süreli olarak getirilmeye çalışılan yasaklamalara, hatta son zamanlarda bu hususta bizde yapılmaya çalışılan gayretlere kadar, bazı en ileri ülkelerdeki alkolü yasaklama çabalarını göz önünde bulundurarak biz, haklı olarak, İslam'ın, geleceği evvelden ifade ettiğini ve bu konuda bugünkü dünyanın çok ilerisinde bulunduğunu iddia etmek için gerekçelere sahibiz.

Belki bu konuda çağdaş dünya "çağ dışıdır".

İslam'ın "çağ dışılığı" hususunda çok sayıda örnek daha vardır. Bazı hesaplamalara göre, gelişmiş ülkeler sadece kozmetik ürünleri için yılda, dünyada yeterince beslenemeyen yaklaşık 700 milyon insanın sorununu tamamen çözebilecek bir rakam olan 15 milyar dolar para

harcamaktalar. "Newsweek" dergisinin verdiği bilgilere göre ABD'de üretilen şahsî ürünlerin 2/5 lükse yöneliktir. Eğer çağdaşlık buysa –ki birçoğu bu olduğunu düşünmektedir- İslam çağdışıdır, çünkü hem yazısı hem de ruhuyla basitlik, dayanışma ve tevazu talep etmektedir.

Az veya çok geçerli çok sayıda tespiti daha saymak mümkündür. Sonrasında enteresan ve dikkat çekici notlar da olabilir, ancak tam belirli sonuçlar olmaz. Çünkü konuyu bütünüyle ele alarak, İslam'ın çağdaşlığı (veya çağ dışılığı) meselesinin, gerçekte bizim şahsî tutum ve felsefemize bağlı olduğu gittikçe daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bunun cevabı, okuyucunun ilerleme, medeniyet, insaniyet veya insan hayatının mahiyetinden ne anladığı, tek kelimeyle onun neye inandığına bağlıdır.

Son olarak, okuyucuyu, burada ortaya konulan veya kendisinin bildiği başka tespitlere ve kendi kanaatine dayanarak, söz konusu ikilemi çözmeye davet etmek kalır. Tabiî ki böyle bir ikilem varsa eğer.

(Mart, 1971)

Kur'an-ı Kerim Hakkında Gayr-ı Müslimlerin Söyledikleri

Tarihte, Kur'an gibi sert saldırılara maruz kalan ve aynı zamanda heyecan ve sebatla savunulan başka bir kitap nadir bulunur. Kur'an lehine ve aleyhine kütüphane dolusu kitap yazılmıştır. Kur'an sonsuz insan bağlılığını ve fanatik nefretini tanıdı. Her halde, tanımadığı sadece kayıtsızlık kalmıştır.

Ortaçağ Avrupa'sı İslam karşıtı mücadele ve Kur'an'a karşı türlü saldırıların yorulmaz odağı idi. XVII. asırda yayılmaya başlayan aydınlanma ruhuyla beraber İslam'a karşı tutum yavaş yavaş değişmeye ve başlangıçta şurada burada daha sonra ise daha sık olarak anlayış, destek hatta açık sempati sesleri duyulmaya başlamıştır. Genelde yeni zamanımıza ait olan Kur'an hakkındaki bir kısım batılı yazarların fikirlerinden bazıları şunlardır:

F.F. Arbuthnot:

"Edebî açıdan Kur'an, yarı nesir yarı şiir olan en temiz Arap dilinin şaheseri sayılmaktadır. Dil bilimcilerin bazen, Kur'an'da kullanılan belli ifadelere uyum sağlamak maksadıyla kurallarını değiştirdikleri iddia edilmiş ve yazı zarafetine benzer bir eserin yazılması için teşebbüsler olduğu halde asla başarılamamıştır. Kur'an'ın nihai ve tam metni Muhammed'in ölümünden (632 senesi) sonraki 20 sene içinde düzenlenmiş ve günümüze kadar hiçbir değişikliğe maruz kalmadan

gelmiştir. Maalesef aynı şeyi Eski ve Yeni Ahit kitapları için söylemek mümkün değildir."

(F.F. Arbuthnot: *The Construction of the Bible and the Coran*, London, 1885, s.5)

Paul Casanova:

"Muhammed'den, misyonunun orijinalliğini teyit etmesi için ne zaman talepte bulundularsa, o, tanrısal kaynaklı olduğunun delili olarak, Kur'an'ı ve onun benzersiz içeriğini ileri sürmekteydi. Gerçekten de, Müslüman olmayanlar için bile, onun melodisi ve dolgunluğuyla adeta esir eden mucizevî dili, hitabete âşık olan bu basit halkı sadece dinlemekle heyecana ve coşkuya sürükleyen bu kitaba başka hiçbir şey benzememektedir. Olağanüstü ritim ve muazzam uyum içinde olan onun zengin satırlarının en sert düşmanlara ve endişeli şüphecilere karşı büyük önemi vardır."

(Paul Casanova: *L'Enseingnement de Arabe au College de France*, 26 Nisan 1909 tarihinde yaptığı bildirisinin girişinde).

John William Draper:

"Kur'an olağandışı tavsiye ve kurallarla doludur: Onun öyle bir kompozisyonu var ki, herhangi bir sayfasını çevirdiğimizde, hiçbir fark gözetmeksizin, bütün insanlar desteklemek zorundadırlar. Bu içerik, normal insanın hayatının bütün durumlarındaki ihtiyaçlarına uygun olan metinler, prensipler ve kurallar sunmaktadır".

(John William Draper: *History of the Intellectual Development of Europe*, London 1875, Vol. , sayfa 343-344).

Harry Gaylord Dorman:

"Kur'an, büyük melek Cebrail tarafından Muhammede dikte edilen ve her harfinde mükemmel olan ilahî vahiydir. O, kendine şahit olduğu gibi Allah resulü olan Muhammedi de tasdik etmeye her zaman hazır olan bir

mucizedir. Onun mucizevî sıfatları kısmen, öylesine mükemmel ve yüce olan stilinde var ki, insanlar ve cinler bir araya gelip de Kur'an'ın en kısa suresine benzeyecek bir tane sure bile yapamazlar, bilgiler ve özellikle gelecekle alakalı haberler içeren kısmında ise şaşırtıcı doğru bilgilendirmeler içermektedir ve böylece okuma-yazması olmayan Muhammed'in kendi başına böyle bir şeyi yapması mümkün değildir."

(Harry Gaylord Dorman: *Towards Underestanding Islam*, New York 1948, s.3)

H.A.R.Gibb:

Yani eğer Kur'an onun (Muhammedin) eseri olmuş olsaydı o zaman diğer insanlar da onunla yarışabilirlerdi. Ona benzeyen sadece 10 satır yapsınlar. Eğer yapamazlarsa (yapacak durumda olmadıkları ortadadır) o zaman Kur'an'ı olağanüstü ve açık mucize olarak kabul etmeleri gerekmektedir".

(H.A.R.Gibb: *Mohammedanism*, London 1953, s. 33)

Hartwig Hirschfeld:

"Kur'an'ın birçok bilimin hareket noktası olduğunu tespit ettiğimizde şaşırmamamız gerekir. Yeryüzü ve sema, insan hayatı, ticaret veya Kur'an'da duruma bağlı olarak değerlendirilen işlerle alakalı her şey, Kutsal Kitab'ın bazı kısımlarını yorumlayan çok sayıda monografinin yazılmasına sebep oldu. Böylece, o verimli tartışmalar Kur'an'a müteşekkir olmalıdır. Dolaylı olarak ondan İslam dünyasında olağanüstü gelişen bütün dallar kaynaklanmaktadır... O, sadece Arap mütefekkirlere etkili olmadı, aynı zamanda Arap metotlarına dayanarak metafizik ve dinî meseleri değerlendirmeleri için Yahudi düşünürleri harekete geçirdi. Nihai olarak, aşağıda, Hıristiyan skolâstiğinin Arap teosofiyle nasıl zenginleştiği açıklanacaktır...

İslam bölgesinde meydana gelen manevî hareket sadece teolojik değerlendirmelerle sınırlandırılamazdı. Yunanlıların felsefe, matematik, astronomi ve tıp yazılarıyla tanışmakla bu araştırmaların devamını sağladı. Kendi açıklayıcı vahiylerinde Muhammed, Allah'ın mucizeleri olduklarından dolayı tapılmasını değil, insanların hizmetinde olan gök cisimlerinin hareketlerine dikkat edilmesini istemiştir. İslam halklarının tüm ırklarının, astronomi alanındaki araştırmalarda ne derece başarılı olduklarına, onların, asırlar boyunca astronomi biliminde tartışmasız önder olarak kaldıkları durum tanıklık etmektedir. Bugün bile yıldızların isimleri ve çok sayıda teknik terim Arapçadır. Avrupa'nın ortaçağ astronomları Arapların talebeleriydi...

Aynı şekilde Kur'an tıp ilimlerinin de tahrik odağı idi, doğanın bir bütün olarak araştırılması ve ona hayranlık duyulmasını tavsiye ediyordu."

(Hartwig Hirschfeld, Ph. D., M.R.A.S.: *New Researches into the Composition and Exegesis of the Quran*, London, 1902, s. 9)

Rev. G. Margoliouth:

"Genel olarak ele alınacak olursa; Kur'an dünyadaki büyük kitaplar arasında önemli bir yer almaktadır. Çağ anlamına gelen bu tür kitaplar arasında en genç olmasına rağmen, geniş insan kitleleri üzerinde yaptığı mucizevî tesirler bakımından o geri kalmadı. O, insan düşüncesinin tamamen yeni bir etabını yarattı ve yeni şahsiyet tipi ortaya çıkardı."

(Rev. G. Margoliouth: Rev. J.M. Rodwel'in *The Koran* adlı eserinin önsözünde, London 1918)

Edward Montagu:

"Kur'an'ın Arapça orijinaliyle tanışan herkes bu dinî kitabın güzel olduğuyla hemfikirdirler. fieklinin muhte-

şemliği öylesine yücedir ki, onun Avrupa tercümelerinin hiç biri o hususta hüküm vermemize izin vermemektedir."

(Edward Montagu: *traduction Francaise du coran*, Paris 1929, Giriş, s. 53)

James A. Michener:

Büyük ihtimalle Kur'an dünyada en çok okunan, en çok ezberlenen ve belki de ona inanan insanların gündelik hayatlarında en tesirli bir kitaptır. Yeni Ahit gibi kapsamlı olmamasına rağmen o heyecanlandıran bir stille yazılmış, ne nesir ne de normal şiir değildir fakat dinleyicilerini dinî bir kendinden geçişe yükseltme yeteneğine sahiptir...

Kur'an, Muhammed'e 610 ila 632 yılları arasında Mekke ve Medine'de vahy edildi.. İlk vahiyler iyi ve merhametli olan tek bir ilahın var olduğuna yöneliktir: 'İşte o Allah'tır, Yaratan ve her şeyi inşa eden ve şekil verendir. Yerde ve gökte ne varsa onun şanını ilan eder: O Kadîr'dir, Hakîm'dir... Putperestliği ortadan kaldıran, insanların ve onların topluluklarının hayatını değiştirmelerini sağlayan odur. Daha sonraki yıllarda, İslam'ın geniş Arabistan topraklarını feth etmeye ve güç kazanmaya başladığı vakit, vahiy, toplumu düzenlemekle, onun kanunlarıyla, sorunlarıyla ve tavırlarıyla meşgul olmaya başladı...

Hıristiyanlık ve Yahudiliğin çok sayıda bilinen ismi Kur'an'da ortaya çıkmaya başladı. Mesela beş önemli surenin ismi: Nuh, Yunus, Yusuf, İbrahim ve Meryem'dir. Kur'an'da suresi olmayan fakat aynı derecede önemli rolü bulunan isimler ise: İsa, Âdem, Davud, Eyüp, Musa, Lut ve Süleyman'dır...

Doğru yaşamak hususundaki meselelerin değerlendirilmesinde Kur'an son derece gerçekçidir. Unutulma-

yan bir suresinde O: 'Ey İnananlar! Birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. İçinizden bir kâtip doğru olarak yazsın; kâtip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın, Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu, aptal veya aciz, ya da yazdıramayacak durumda ise, velisi, doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın olabilir'...

Günlük hayatla alakalı pratik tavsiyelerle dolu, tek ve bir olan Allah'a teslimiyet kombinasyonu Kur'an'ı benzersiz kılan şeydir. Her İslam ülkesinde, ülke kanunlarının Kur'an'a uyumlu hale getirildiği taktirde, ülkelerinin iyi düzenlenmiş ve iyi idare edilmiş olacağını düşünen çok sayıda insan vardır."

(James A. Michener: *Islam- the Misunderstood Religion*, The Reader's Digest'te, /amerikan neşri/, Mayıs 1955.)

John Nash:

"Arapça orijinalinde Kur'an'ın, sadece kendine mahsus olan cezbedici güzelliği ve ihtişamı vardır. Kısa ve yüce stilde verilen ve çoğu zaman mısra olarak onun üstün cümleleri, tercümesinde korumak neredeyse imkânsız olan dikkat çekici güce ve enerjiye sahiptir."

(John Nash, M. A. /Oxon./, D.D.: *The Wisdom of the Quran*, Oxford 1937, önsöz, s. 8)

Rev J. M. Rodwel:

"Güç, ilim, genel şeffaşık ve birlik hususundaki ilahî doğası nın kavranmasında Kur'an'ın en iyi takdiri hak ettiğini vurgulamak gerekir. Onun, yeryüzü ve semanın Bir olan Tanrı'ya olan imanı ve güveni derin yakıcıdır, Kur'an ayrıca çok sayıda kerametli ve derin ahlaki tespitleri ve güçlü peygamberlik hikmetleri içerdiği gibi,

kudretli milletler ve muzaffer çarlıkların inşa edilebileceği unsurları da ihtiva etmektedir."

(Rev J. M. Rodwel, M.A.: *The Koran*, London 1918, s. 15)

E. Danison Ross:

"Allah'ın birliğinin, Muhammed'in tebliğ ettiği ana doktrin olduğunu unutmamak gerekir ve İslam'ın yayılmasında, onun getirdiği dinin basitliği, askerî komutanlarının kılıçlarından çok daha etkili olduğu kuvvetle muhtemeldir".

(E. Danison Ross: George Sale'nin *Introduction to the Koran*, adlı eserinde, London, s 5-7)

Laura Veccia Vaglieri:

"Bir bütün olarak baktığımızda Kur'an'da en zeki insanlar, en büyük düşünürler ve en akıllı devlet adamları tarafından kabul görebilecek hikmetler toplamı bulmaktayız... Ancak Kur'an'ın ilahi kaynaklı olduğunu gösteren başka bir delil daha vardır; o da onun, vahiy edilmeye başladığından bugüne kadar değişmemiş olarak kaldığı gerçeğidir... Bütün Müslüman dünyasında okunan ve yeniden okunan bu kitap inananlar nezdinde bıkkınlığa sebebiyet vermedi; tekrar edilmekle, günden güne ona olan sevginin arttığı daha çok söylenebilir. Onu okuyan veya dinleyen insanlarda O, saygı ve derin huşu duygularını ortaya çıkarır... Bu sebeple, İslam'ın büyük ve hızlı yayılmasını güç ve kudretin vasıtalarında ve dayatmacı misyonerlerin baskılarında aramamak gerek, aksine, Müslümanlar tarafından kabul ve reddedilebilir olarak sunulan bu kitap, hakikatte Allah'ın kitabı olduğundandır..."

(Laura Veccia Vaglieri: *Apologie de l'Islamisme*, s. 57-59) George Bernard Shaw:

"Muhammed'in dinine, onun şaşırtıcı canlılığı sebe-

biyle her zaman yüksek saygı duymuşumdur. Öyle görünmektedir ki İslam, ondan her çağ için davet oluşturabilen ve varlık etaplarını değiştirecek asimilasyonun sahibi olan tek dindir...

Muhammed'in dininin, bugünkü Avrupa için kabul edilebilir olduğu gibi, gelecek için kabul edilebilir olduğuna dair düşüncemi defalarca ortaya koydum. Ortaçağ ekleziyastları (derleyenleri), cehaletleri veya dinî körlükleri sebebiyle İslam'ı en karanlık renklerde gösteriyorlardı. Aslında onlar Muhammed ve onun dinine nefret duyulmasını öğretiyorlardı. Onlar için Muhammed antihrist (İsa karşıtı) idi. Ben o muazzam insanı araştırdım ve benim düşünceme göre o antihrist olmadığı gibi, aksine onu insanlığın kurtarıcısı olarak isimlendirmek gerek... Avrupa Muhammed'in dinine sempati duymaya başladı. Günümüz dünyasının sorunlarına çözüm bulmak maksadıyla bu dinin faydasını anlamakla bu gelecek asırda daha da ileriye gidebilir ve bu manada benim tahminimi anlayışla karşılamak gerekir".

("The Working Muslim Mission" dan neşredilmiş *A collection of writings of Same of the Eminent Scholars*, 1935 neşri, s. 77)

Bertrand Russel:

"699 yılından 1000 yılına kadar olan dönemi 'karanlık çağ' olarak kullandığımız cümle, bizim Batı Avrupa'ya olan haksız konsantrasyonumuzun göstergesidir... Bununla beraber o esnada Hindistan'dan İspanya'ya kadar İslam medeniyeti parlamaktaydı. O sırada Hıristiyanlık için kaybolan şeyler medeniyet için kaybolmuş değildi, aksine... Biz, medeniyet olarak Batı Avrupa medeniyetini görüyoruz ve bu dar ve sınırlı bir görüştür."

(Bertrand Russel: *History of Western Philosophy*, Lon-

don 1948, s. 419)

Edmund Burke:

"Taç sahibi insandan ortalama insanına kadar herkes için aynı derecede geçerli olan Muhammed'in kanunu, dünyada var olan tüm zamanların, en hikmetli, en bilge ve en aydın hukukî kurallarla örülen bir kanundur."

(Edmund Burke: İngiliz devlet adamı ve hatip, *Impeachment of Waren Hastinges* adlı eserinde)

H.G.Wels:

"İslam dünyada gerçekleşmiş olan en genel, en canlı ve en dürüst siyasal düşüncedir. İnsanlığa, herhangi bir düzenden kıyaslanmayacak derecede daha iyi hayat şartları sunuyordu... İslam'ın kendisinin de gerilemesi, ancak, insanların, onun temsilcilerinin dürüstlüğüne olan inançlarını kaybettikten sonra ortaya çıkar".

(H.G.Wels: *Dünya Tarihi*, s. 346.)

Tabiîdir ki, İslam'ın geleceği, şu veya bu batılı yazarın söylediğine bağlı değildir, ancak bunu bilmek yabana atılacak bir şey değildir. İslam'ın geleceği, her şeyden evvel, Müslümanlara ve onların kendilerini nasıl ilan ettikleri hususundaki gerçeğe bağlıdır.

(Ağustos, 1971)

Müslüman mı Yoksa Tebaa mı Yetiştiriyoruz

Bu makaleyi, ebeveynlerimiz ve dinî öğretmenlerimizle küçük bir sohbet olarak tasavvur ediyorum.

Kısa bir süre evvel, iyi ve heyecanlı bir Müslüman olan yakın dostumu, Müslüman gençliğin eğitimi hususunda bir makale yazarken buldum. Bitmemiş, fakat ana fikirleri ortaya konmuş olan makaleyi okudum. Dinin ruhuna uygun bir eğitimde ısrar ederken dostum, ebeveynleri, çocukları nezdinde nezaket, iyi davranma, tevazu, kendisini ön plana çıkarmama, merhamet, bağışlama, kadere boyun eğme, sabır vs. hasletlerini kazandırmaya çalışmalarını davet ediyor. O, çocukların sokaktan, kovboy ve kriminal filmlerinden, faydasız basından, saldırganlığı ve yarışmacılık ruhunu tahrik eden sporlardan vs. uzak tutulmaları hususunda eğiticileri özellikle ikaz ediyordu. Yine de dostumun makalesinde en sık rastlanan kelime "itaat" idi. Evde çocuk ana ve babaya, mektepte hocaya, okulda öğretmene, sokakta düzen koruyucusuna (polise), yarın ise işte müdüre, şef ve sorumluya karşı itaatkâr olmalıydı.

"İdealini" tasvir etmek maksadıyla yazar, her türlü kötülükten sakınan, sokakta dövüşmeyen, kovboy filmleri seyretmeyen (onun yerine müzik okuluna giden), futbol oynamayan (çünkü bu spor çok fazla serttir), uzun saçı olmayan, kızlarla gezmeyen ("zamanı gelince ana ve babası onu evlendirir") bir çocuğu tasvir etmek-

tedir. O asla bağırmaz, sesi hiçbir yerde duyulmaz, o her zaman ve her yerde teşekkür eder ve özür diler. Yazar söylemiyor ancak devam edebiliriz: Hakkını yiyorlar o susuyor. şamar vuruyorlar o karşılık vermiyor, sadece bunun iyi bir şey olmadığını ortaya koymaya çalışıyor. Tek kelimeyle o "karınca bile ezmeyenler" dendir.

Bu makaleyi okurken, cehenneme giden yolun iyi niyetli taşlarla döşendiğini ifade eden o sözü anladım. Ve sadece bu değil, bizim son asırlardaki gerilememizin en az bir sebebini tespit ettiğimi düşünüyorum: İnsanların hatalı eğitimi.

Aslında, asırlardır, birinci kaynaktan gelen İslamî fikrinin anlaşılamamasının neticesi olarak biz, gençliğimizi yanlış eğitiyoruz. Düşmanımız eğitimli, sert ve pervasız, Müslüman ülkeleri teker teker işgal ederken biz gençliğimize nazik olmasını, "sineğe bile kötülük düşünmemesini", kaderine boyun eğmesini, "her türlü iktidar Allah'tan olduğuna göre "her türlü iktidara itaat içinde olmasını öğretiyoruz.

Gerçek kökenini bilmediğim, fakat kesin olarak İslam'dan kaynaklanmayan itaatin bu mutsuz felsefesi mükemmel ve bahtsız bir şekilde birbirini tamamlamaktadır: Bir taraftan o, canlı olanları ölü haline getirmekte, diğer taraftan ise din adına yanlış ülküleri ön plana çıkararak, daha yaşamadan evvel ölen kimseleri İslam'ın etrafına toplamaktadır. O, normal insan mahlûklarından, suç ve günah duygularının takibatında, aynı zamanda hakikatten kaçan ve pasişik ve tesellide sığınak arayan hayatı ıskalamış şahsiyetler için çok cazip olan, kendinden emin olmayan insanlar yaratmaktadır.

Günümüz uyanış asrında, bizzat İslam düşüncesinin savunucuları veya kendini öyle tanımlayan kimselerin her türlü karşı laşmayı (kavgayı) rutin olarak kaybetme-

leri ancak bu şekilde açıklanabilir. Yasaklar ve ikilem felsefeleriyle ağa yakalanmış olan yüksek ahlak sahibi bu insanlar, ne istediklerini bilen ve hedeşerine ulaşmak için her aracı mubah gören, daha az ahlaklı, az medenî fakat kararlı ve acımasız karşıtlarıyla karşılaştıklarında kendilerini ikinci derecede (alt, aşağı seviyede) görmektedirler.

Müslüman halkları idare eden kimselerin İslam içinde terbiye görmüş ve İslam düşüncesinden esinlenmiş kişilerden olmalarından daha tabii ne olabilir? Ancak onlar bunu basit bir sebepten dolayı başaramamaktadırlar: İdare etmek için değil idare edilmek için eğitilmişlerdir.

Müslüman ortamında bizzat Müslümanların topraklarına hâkim olan yabancılara, yabancı fikirlere ve siyasî ve ekonomik zulüme karşı direnç göstermelerinden daha mantıklı bir şey ne olabilir? Ancak onlar bunu yine o bilinen sebepten dolayı yapamamaktadırlar: Seslerini yükseltmek için değil, itaat etmek için eğitilmişlerdir.

Müslüman değil, tebaa... Mükemmel, sakin, tam tebaa. Neredeyse uşaklar eğitiyorduk (veya topluyorduk). Bizimle her türlü iktidara ne mutlu!

Fitne, esaret ve adaletsizlik dolusu olan bir dünyada, gençliğe sakınmasını, sakin olmasını, itaat etmesini öğütlemek aynı zamanda kendi halkının ezilmesi ve esir edilmesinde ortak olmak değil midir?

Söz konusu psikolojinin birçok bakış açısı vardır. Onlardan biri her zaman tekrarlanan geçmiş hakkındaki hikâyedir. Gencimize İslam'ın ne olması gerektiği değil, eskiden ne olduğu anlatılmaktadır. O, *Elhamra* ve geçmişteki fetihleri, Binbir Gece'nin şehri Bağdad, Semerkand ve Kurtuba'daki zengin kütüphaneleri bilir. Onun ruhunu devamlı olarak geçmişe doğru çevirmektedirler ve o, ondan yaşamaya başlar. Tabiî ki geçmiş önemlidir. Ancak bugün, eski atalarımızın yaptığı mükemmel güzellikteki

tüm camileri saymaktan çok, mahallemizdeki mütevazı camimizin eskimiş çatısını tamir etmek daha önemlidir. Hatıralardan ve geçmişi arzulayarak yaşamaya sebep olacaksa eğer, bütün o muhteşem tarihi yakmak gerekecek galiba. Eğer, geçmişte yaşanamayacağını ve kendimizin bir şeyler yapmamız gerekeceğini öğrenmemiz şart olacaksa, o muhteşem abideleri yakmak daha iyi olur.

Bu yıkıcı teslimiyetçilik ve karşı gelmeme pedagojisinin, en az elli yerinde mücadele ve direniş prensiplerinin zikredildiği Kur'an adına öğütlenmesi ayrı bir paradokstur. Rahatlıkla söylenebilir ki Kur'an teslimiyetçiliği yasaklamıştır. Çok sayıda sahte büyüklük ve otorite yerine Kur'an, sadece tek ve biricik teslimiyeti tesis etmiştir: Allah'a olan teslimiyet. Ancak Allah'a olan bu teslimiyette Kur'an insan için özgürlük inşa ederek, onu bütün korkulardan ve diğer bütün teslimiyetlerden kurtarmıştır.

Şimdi, ana babalara ve eğitimcilerimize ne gibi tavsiyelerde bulunabiliriz?

Her şeyden evvel, gençlerde bulunan güçleri öldürmemelerini tavsiye edebiliriz. Öyle yapacaklarına, onları yönlendirsin ve belli bir şekle soksunlar. Onların uyuşuğu Müslüman değildir ve ölü birini İslam'a "çevirmenin" imkânı yoktur. Müslümanları eğitmek için insanları eğitsinler, hem de en mükemmel ve kapsayıcı şekilde. Onlara tevazudan çok şeref ve haysiyet, teslimiyetçilikten çok cesaret, merhametten çok adalet hakkında konuşsunlar. Kendi yolundan gidecek ve bunun için kimseden izin istemeyecek şeref sahibi bir nesil yetiştirsinler.

Çünkü aklımızda hep tutalım: İslam'ın ilerlemesini –her türlü ilerlemeyi olduğu gibi- sakin ve teslimiyetçi kimseler değil, cesur ve itiraz (isyankâr) ruhlu kimseler gerçekleştirecektir.

(Kasım, 1971)

İslâm Devrimi Hakkında

İkilem

Bu bildiriye, kesin olarak hepimizin hem fikir olacağı Müslüman dünyasındaki durumun değişmesi gerektiği hususundan başlayacağız. Burada geçmişin yükü başka hiçbir yerde olmadığı kadar büyüktür ve çok şey onları yıkacak bir nesil için adeta yalvarmaktadır. Değişim için eğilim, bu yükün ağırlığı ve var olan gerçek durumun anlamsızlığı ile orantılıdır.

Bu değişimi kim gerçekleştirebilir ve hangi tarafa yönelecektir?

Bu devrimi yapabilecek iki çeşit insan vardır: Müslümanlar ve komünistler. Hiçbir üçüncü taraf durumun taleplerine cevap verebilecek yeteri kadar tam, radikal ve yeteri kadar kararlı değildir.

Bu dünya için devrim sayılan İslam ve komünizm yıkım ve inşa manasına gelir. İslam devrimi geçmişin olumsuz yükünden kurtulmak iken, komünist devrim aynı geçmişin yıkılması, kesintiye uğratılması demektir. İslam, tarihin bir anında inkıtaa uğramış olan legal bir sürecin devamı olan şartlarımıza, iyi geleneklerimize, karakterimize, anlayışımıza ve inançlarımıza dayanarak geleceğe doğru yol almaktır. İleriye doğru hareket ederek İslam, bir geriye dönüşü, kendimize ve kendimize ait olan manevî kaynaklara olan dönüşümüzü de içine alır.

Tersine komünizm, devamlılığın kesintiye uğratılması, yıkımın ve yeniden teşkilatlanmanın mekanik süreci, mülkiyet ve kurumların ilişkilerinin değişimi demektir. Yani dış devrimdir. fiartlarımız içinde kanunsuz ve yabancı olmasına rağmen, komünizm mümkün bir süreç ve reel bir tehlikedir.

Her iki devrim de dünyayı değiştirebilir. Ancak ilkinde bu yeniden teşkilatlanmış, yenilenmiş İslam dünyası olur, ikinci durumda ise yine güçlü ve organize edilmiş bir dünya olabilir, fakat bu durumda artık bu İslam dünyası olmaz. Bu iki olabilirlik arasında şu anda, içinde boş inanç sınırında bulunan ilkel inanç en alt sınıftaki Avrupa manevî ürünleriyle karıştığı, anlamsız şeylerin bir arada bulunduğu, orta durumu vardır. İşte bu, gelecekle alakalı tam bir yanlış bilgilendirme, manevi boşlukla, gece kulüpleriyle, alkol, esrar, politik ve pratik, kaba maddecilikle, üstüne üstlük bu şartlarda artık hiçbir manası olmayan ve kimsenin de inanmadığı "dış kullanımına uygun" Amerikanlaşmadır.

Eğer komünizm yasaksa, İslam, her yerde iki defa yasaklanmıştır: Ona saldırmak yasak, fakat onu tebliğ etmek ve kamu ve siyasî hayatta onun gerçekleştirilmesini de istemek yasaktır. Bugünkü Müslüman ülkelerin çoğunda İslam fikrinin bulunduğu bu çaresiz durum, her türlü gerçek ilerlemeyi ve çıkış yolunu bloke eden en önemli etkendir.

Fakat hadiselerin gerçek hareketi ile alakalı olarak bu yasaklar çok da bir şey ifade etmezler. Beklemediğimiz, en sık da yasakladığımız şey gerçekleşecektir.

Söz konusu ikilem kesinlikle yerel ve geçici bir şey değildir. Bu ikilem sadece bir Müslüman ülkesi veya bir bölge ile alakalı değildir. Onun önünde az veya çok Türkiye ve Fas, Pakistan ve Endonezya bulunmaktadır.

Onu, sadece kötü niyetli ve savunma içinde olan insanlar inkâr edebilir.

Allah Adına Devrim

İslam devrimi Allah adına olacaktır. Ancak Allah adına devrim mümkün müdür? Avrupalıların düşündüğü ve aramızda olan ve onların etkisinde bulunan birçok kimsenin de inandığı gibi her devrim Allah karşıtı değil midir?

Eğer devrim, adalet, eşitlik ve özgürlük ise o zaman Allah olmadan imkânsızdır. Daha doğrusu bu ülküleri Allah olmadan da öne çıkarmak ve bayraklara yazmak mümkündür fakat Allah olmadan onları gerçekleştirmek mümkün değildir. Ateist çarlıklar hiçbir yerde vaatlerini yerine getiremediler ve bunu yapmaları da mümkün değildir. Fransız devrimi ve onun başka ülkelerdeki daha az meşhur olan tekrarları, kapitalist ve materyalist dünya yı tesis edip güçlendirdiler. Rusya'daki komünist devrim ise, içinde çok güç ve disiplinin olduğu fakat özgürlük ve adaletin devrimci ülkülerinin az bulunduğu devlet aygıtının mutlak gücü ve zorlama sisteminin temellerini attı.

Tarihsel olarak baktığımızda, devrim eğilimlerinin çıktığı her yerde, onlar insanın adalete olan arzusunun neticesi idi, adalet ise üretilmiş veya sosyal değil, dinî bir kategoridir. Dinin talepleri Allah adına olan taleplerdir ancak hiçbir zaman ve asla bir sınıfın, ırk veya milletin, özellikle de iktidar sahiplerinin ve zenginlerinin lehine değil, aksine insanın menfaatlerine uygundur. Dinin adaletsizliğe, daha doğrusu adaletsizliğin sahipleri olarak zenginlere karşı olan bu ebedi savaşın izleri ve tanıklıkları Kur'an'ın her tarafında vardır. Çünkü Kur'an'da, bizzat ileri gelenler, reisler ve mülk ve mal sahipleri di-

ne ve onun taleplerine muhalif kitle olarak tanıtılmaktadırlar. Aşağıdaki ayetlerin manası ve sesine dikkat edelim:

-Milletinin ileri gelenleri: "Biz senin apaçık sapıklıkta olduğunu görüyoruz" dediler. (Araf, 60)

-Milletinin inkarcı ileri gelenleri: "Senin ancak kendimiz gibi bir insan olduğunu görüyoruz. Daha başlangıçta, sana bizim ayak takımı dışında kimsenin uyduğunu görmüyoruz.... (Hud, 27)

-Milletinin büyüklük taslayan ileri gelenleri, "Ey Şuayb! Ya dinimize dönersiniz ya da, and olsun ki seni ve inananları seninle beraber kentimizden çıkarırız" dediler... (Araf, 88)

-"Ey Şuayb! Babalarımızın taptığını bırakmamızı emreden veya mallarımızı istediğimiz gibi kullanmamızı meneden senin namazın mıdır..? (Hûd, 87)

-Sonra Musa ve kardeşi Harun'u, Firavun ve erkânına mucizelerimiz ve apaçık delille gönderdik. Büyüklük tasladılar. Zaten mağrur bir topluluktular. Bu yüzden: "Milletleri bize kul iken, bizim gibi iki insana mı inanacağız?" deyip onları yalancı saydılar... (Mu'minûn, 45-48)

Kur'an vahyini fakirler kabul edip zenginler ret etmediler mi:

-"Allah'a inanın ve Peygamberinin yanında savaşın" diye bir sure inmiş olsa, onların zengin olanları sizden izin isterler ve "Bizi bırak oturanlarla beraber kalalım" derler. (Tevbe, 86)

-Varlık sahibi olup da seni yalanlayanları Bana bırak; onlara az bir mehil ver. (Muzzemmil, 11)

-"Suçluyu yakalayın, cehennemin ortasına sürükleyin... Sonra ona: "Tad bakalım, hani şereşi olan, değerli olan yalnız sendin... (Duhan, 47-49)

Doğrusu uyarıcı göndermiş olduğumuz her kentin varlıklı kimseleri, "Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz" dediler. (Sebe, 34)

İslam'ın ilk günlerinde, zekât vermeyi ret eden ve Ebu Bekir'in silahla bastırdığı isyanı, kesinlikle varlık sahibi olmayan kimseler yapmadı. Fakirlerin lehine olan bu devrimci tedbirin karşısında zenginler vardı ve İslam şeklindeki din devriminin kılıcı onlara karşı dönmüş oldu.

Allah resulleri hiçbir zaman sadece unutulmuş kült veya ihmal edilmiş ibadetleri tesis etmek için gelmediler. Onların her zaman, bozulan ahlakî ve sosyal ilerlemeyi yenileme görevleri vardır. Bakınız, yanında en ayak takımı denilen kimselerin olduğu için Hz. Nuh'u reddediyorlar. Apaçık ortadadır ki o toplumda kabul edilemez bir insan ayrımcılığı vardı. Musa ve Harun'a, halklarını esaretten kurtarma görevi verildi. Şuayb, ticarette varolan soygunculuk ve aldatmaya karşı harekete geçti. Lut, fuhuş ve sapıklığa karşı ayağa kalktı. Bizim peygamberimizin ortaya çıkışı ise o sırada Arap toplumunda ve dünyanın genelinde var olan ağır ahlakî durumun cevabıydı. Hazreti İsa ortaya çıktığı vakit, Yahudiler arasında din tanımazlığın var olduğu söylenemez. Dahası İsa. a.s. dinde var olan aşırı şekilciliğe karşı harekete geçti. Daha doğrusu o, o dinde ahlak ve hakikati tesis etmeye geldi. Hıristiyanlık kanadı içindeki reformasyon, dar bir anlamda dinle alakalı değildi. O, dinin bilinen ve tanınan normlarının kendi aslî manasına dönmeleri için bir taleptir ve bilindiği gibi çok güçlü ahlakî ve toplumsal yenilenmeyi harekete geçirdi.

Fransız Devrimine kadar insanların toplumsal hayattaki yüce istekleri dinî duruşla motive edilmiş ya da esinlenmiştir. Eğer Fransız Devrimi'nin kendisi hakkın-

da onun büyük taraftarı olan Roberspierre'e bakarak hüküm verecek olursak, onun dinsiz (ateist) olduğu söylenemez. O sadece ruhban karşıtı idi. Robers Pierre, Mutlak Varlık hakkında konuşmalar yapmış ve devrimin bu dinin lehine olmasını talep etmiştir. Ancak bu düşünce, samimi olmasına rağmen sun'î bir yapı idi ve böylece pasif kaldı. Bir kırılma noktasına gelindi, devrim Allah adına değil, halk adına devam etti. Doğası ve orijini gereği dinî kaynaklı olan kardeşlik, özgürlük ve eşitlik hakkındaki ülküleri tarihte ilk defa kaynağından, bütün insan mahlûklarının ortak ilahi kaynağa sahip olduklarına dair olan inançtan açıkça ayrılmıştır.

Bir Programın ve Eylemin Dış Hatları

İslamî yeniden doğuşu gerçekleştirmeye yönelik mücadelede başlamamız gereken durum bazen acıklıdan da ötedir. Gerçekten de, Müslüman devletlerin hemen hemen hepsi bağımsızlığı mücadele edip kazandılar, fakat çoğu durumda bu bağımsızlık şeklîdir. Batıya olan ekonomik ve daha da kötüsü manevî bağımlılık kaldı. Belli sayıdaki Müslüman ülkelerde doğrudan veya dolaylı olarak basın ve eğitim yabancıların elindedir ve onlar ruhları zehirlemeye devam ediyorlar. Daha özel bir belâ ise halkıyla her türlü bağını kaybetmiş olan belli entelektüel sınıf içindeki yerli yabancılardır. Bu aydınlar takımı, hem duygusal hemde emelleri bakımından İslamî olan bir halka batılı, gayr-ı İslamî, reçete ve çözümler sunuyorlar ve bu trajik anlaşmazlık sonsuza doğru devam ettirilmektedir. Bazı durumlarda, Batılı saplantısından uyanış başladı, fakat açık bir İslamî konseptin eksikliği nedeniyle o yavaş ve zik-zak yaparak ilerlemektedir. Müslüman ülkeler kesin olarak ortak çıkarlara ve ortak düşmanlara sahiptirler ve birbirlerine doğal müttefiktir-

ler. Yine de bununla alakalı bilinç yavaş ilerlemekte ve Müslüman ülkelerin resmî siyaseti üzerinde pratikte etkisizdir. İsrail'le olan çatışmada Arap ülkelerin peş peşe üç defa yenilmeleri ve kısa bir süre evvel Pakistan'ın askerî mağlubiyeti tasvir edilen durumun sadece neticesidir.

Müslüman ülkelerin çoğundaki İslamî kurumlar ve onun yüksek temsilcileri, görevlerini yerine getirmede her türlü bağımsızlığı kaybettiler. Onlar İslamî fikir ve çıkarların savunucuları değiller, aksine iktidardaki rejimlerin memurlarıdır. Onlar, İslam hakkında, siyasî iktidarın iradesi istediği kadar konuşurlar ve genel olarak bu iktidara hizmet ederler. Bir ülkede kralın feodal düzenini savunurlar, başka bir ülkede hükümet hutbeleri yazar ve doğal olarak işine gelenleri duyururlar, üçüncüsünde yüksek din memuru olarak hükümetin apaçık gayr-ı İslami olan tedbirlerini savunurlar, dördüncüsünde cahiliye mazisinin kutlanmasını sakin olarak karşılarlar v.s. Müslüman ülkelerin iktidar sahiplerinin çoğunun özel hayatı apaçık gayr-ı İslamidir ve din memurları buna karşı seslerini yükseltme cesaretini gösteremiyorlar. Onların görevi, devlet törenlerinde, devlet başkanlarının sağlığına dua etmektir. İslam dünyasının bugünkü hayatı, İsa a.s.'ın geldiği vakitteki Yahudilerin hayatına benzemektedir. Dinin şeklî tarafı yerine getiriliyor fakat dinin ruhu yok olmuştur. Din işleri ülküsüz ve kayıtsız insanların, bazı durumlarda ise meşhur münafıklar ve hatta açık mürtetlerin elindedir.

Gözlemden sonra hüküm verecek olur ve sadece İslamî cepheyi müşahede edecek olursak, kendilerini Müslüman olarak ilan eden kimselerin sayısına nazaran onun da, olmak zorunda olduğundan çok daha zayıf olduğunu fark ederiz. Bu cephe, kendini, bir olan İslam

adına onlarca farklı ve çoğu zaman birbirine aykırı programın varlığıyla, tam bir fikir ve eylem uyuşmazlığıyla belli eder. Her önde gelen birey tek başına bir program, partidir ve birbirine tamamen zıt olan şeyler İslam'ın sağlam kaynağına izafe edilmektedir. Toprak reformunu hayata geçirenler ile ona karşı çıkanlar İslam'a dayanmaktadırlar. Birileri spesifik İslam sosyalizmi hakkında konuşurken, diğerleri İslam adına mutlak şahsî mülkiyeti savunurlar.

Diğerleri yanında, sorunlarla olan karşılaşmalarımızdaki başarısızlığımız, her zaman geç kaldığımızda, mücadelemizi sebeplerle değil sonuçlara karşı yaptığımızdaki tespitlerdedir. İsrail ile olan çatışmamızdaki mağlubiyetlerimiz, bizim hastalık sebebi yerine belirtiye karşı mücadele ettiğimizin örneğidir. İsrail adı altındaki zehirli tohum, çoğunun düşündüğünün aksine, İkinci Cihan Harbi sonrasında ekilmiş değildir. Kökler çok daha derinlere uzanır ve en yakını da 1914-1917 arasında yapılan Arap-Türk kardeş savaşında bulunmaktadır. İsrail bu anlaşmazlığın yavrusudur. Bu durumun sonraki eğilimi de ruhların sürekli zehirlenmesinde ve sadece şeklini ve vasıtalarını değiştirmiş fakat asla bitmemiş olan haçlı seferindeki Müslümanlara karşı nefretin yaratılmasıdır. Bunun neticesi olarak da İslam ve Müslümanlara zarar vermek gerektiğinde her zaman kolaylıkla bir araya gelecek bir dünya yaratıldı. 1971 yılında, Pakistan'a karşı yapılan ve klasik bir örnek olan askeri saldırı, bir süper gücün doğrudan izin vermesiyle, diğerinin de sessiz izin vermesi ve geri kalan dünyanın da suskun kalmasıyla gerçekleşmiştir. Bugün Müslüman karşıtı olan bu dünyanın kısmî de olsa onların lehine olması için hiçbir şey yapmadık... Böylece her zaman sonuçlara karşı mücadele ederek, sebeplere vakit ayıramaz olduk ve biz her

zaman geç kalmaktayız. Haklı olarak soruyoruz: fiu anda dünyanın başka bir yerinde yeni bir, iki, daha fazla Filistin yaratılmıyor mu? Gelecekteki sıkıntılara nasıl zamanında ve etkili bir biçimde karşı koyabiliriz?

Bu soruya cevap verirken diyoruz ki: Düşmandan öğrenelim! Eğer eğitimli ve sinsi düşman, aralarında fikrî ve manevî dezenformasyon sokarak ve anlaşmazlık ve şüpheler yayarak en kolay bir şekilde Müslümanları zayıflatacağını ve hareketsiz kılacağını kavradıysa o zaman bizim yapacağımız açıkça ortadadır: Sarsılmış olan dini her yerde sağlamlaştıralım, İslama güven inşa edelim, gençliğimizin ruhu için mücadele edelim, yabancıların elinde bulunan eğitim ve basın kuruluşlarını geri alalım, her yerde toplumsal şuur, sorumluluk, birlik ve beraberliği kuralım, saflarımızı her yerde sık tutalım, tek kelimeyle: En güzel ve mümkün olan en geniş ölçüde organize olalım.

Batı dünyasında, biri teknoloji diğeri ahlak alanında olmak üzere, iki süreç paralel olarak devam etmektedir. Süreklilik arz eden teknolojik devrim, batılı insanın eline umulmadık bir güç vermektedir. Aynı zamanda, ruhi dezenformasyon, şüphecilik ve pratik maddecilik sonucu ortaya çıkan genel ahlaksızlık o dünyanın ahlakî temellerinin altını oymakta ve teknolojinin hızlı gelişmesinin verdiği gücü neredeyse etkisizleştirebilmektedir. Bu durum, İslam dünyasına, yakın gelecekte dengeyi temin etme şansını vermektedir. Dinî ve ahlakî temeller üzerine bina edilmiş olan genç neslin eğitimi, ailenin güçlendirilmesi, alkolün, esrarın ve fuhuşun ortadan kaldırılması, zengin fakat morali bozulmuş Batıya karşı dengenin devamını sağlayacak ahlakî gücü temin edebilir. Daha sonra olması gereken mevcut teknolojinin fethedilmesi, söz konusu dengenin sağlamlaştırmasını yapacak, ikinci

bir etap sayılır.

Hiç hak etmediğimiz halde bazı gerçekler lehimize ve bize cesaret vermektedir. Onlardan en önemlisi tabiî ki petroldür. Allah, dünya petrol rezervlerinin % 60'ının Yakın ve Orta Doğu'da bulunan Müslüman ülkelerinde bulunmasını (düşman "tesadüfen" diyor) istemiştir. Bu muazzam gerçek bizim de yardımımız ve katılımımızla mucizeler yapabilir ve daha evvel örneği olmayan bir biçimde dünya tarih akışını değiştirebilecektir. Daha bugün bu alanda, Cezayir, Libya, Suudi Arabistan, Kuveyt, İran ve birkaç küçük Müslüman ülkesi bu kıymetli sıvıdan on milyarı aşan bir meblağı elde ediyorlar, hesaplamalara göre ise bu gelir bu on yıllık sürenin sonunda dört katına çıkacaktır. Amerikalı ekonomistler, petrol üretici ülkelerin bir sonraki on yıllık süre içinde dünyanın en zengin ülkeleri olabilecekleri iddiasındalar ve bu ülkelerin on yıl içindeki gelirleri tüm amerikan sanayisinden fazla olabilir, ya da sadece Suudi Arabistan'ın döviz rezervleri ABD veya Japonya'nın döviz rezervlerinden fazla olabilir.

Şaşırtıcı görünüyorsa da, Müslüman dünyasındaki fakirlik ve sefalet sorunları artık geçmişe aittir. Gelecek ise anî zenginleşmenin karmaşık sorunlarıyla karşılaşacaktır. Acaba beraberinde güç ve zehir taşıyan bu "dolar darbesini" karşılamaya psikolojik olarak hazırlıklı mıyız?

Petrol Müslüman dünyası için hem büyük şans hem de aynı zamanda büyük tehlike oluşturmaktadır. O, asırlar boyu ortaya çıkan gerileme açısının kapatılmasına yardımcı olması gereken Allah'ın bir lütfü olabilir. Ancak o aynı zamanda enerjiyi uyuşturan, sahte zenginlik duygusunu veren esrar ve sadece bireyler için değil, bütün halklar için bile rant hayatının psikolojisini yaratan

bir etken de olabilir. Allah bizi sınamakta, fakat bu ikilemin sonucu belli değildir. Kur'an diyor ki: "Size ne isabet ederse kendinizdendir". Petrol sadece araçtır ve diğer bütün araçlar gibi o da, ne olduğumuz, ne istediğimiz ve imkânımıza bağlı olarak güç veya zaaf kaynağına dönüşebilir. Zenginlik artı fikirler eşittir yeniden doğuş. Bu durumun komutu açık İslami taraftarlıktır.

Bu zamanda ve bu mekânda pratik olarak İslami taraftarlık ne demektir?

Allah'a güçlü imanla beraber şu demektir:

-Yabancı manevî, fikrî ve siyasî saldırganlığına karşı ve Müslüman ülkelerin şeklî ve gerçek bağımsızlıkları için mücadele etmek;

-Bireysel teşebbüsü boğmaksızın, her yerde, eğitim, sanayileşme, toprak reformu ve büyük doğal kaynaklarının millileştirme programlarını desteklemek;

-Kadının yeni, İslami durumu için (harem ve kadının haksızlığa uğramasına karşı), ailenin sağlamlaştırılması ve onu tahrip eden bütün faktörlere karşı mücadele etmek;

-Okulların ve iletişim araçlarının İslamlaşmasını hayata geçirmek;

-"Sefaletsiz ve israfsız bir toplum için" parolası ile her yerde sosyal adalet programlarını desteklemek;

-Alkol, pornografi, fuhuş ve yanlış anlaşılan özgürlüğe karşı mücadele etmek;

-Şövenizm, ayrımcılık ve farklılıkların öne çıkarılmasına karşı fakat Müslüman halkların birlikteliğine katkıda bulunacak her şey için mücadele etmek.

Bu program için mücadele, her yerde teşkilatlanmış bir hal almalıdır ve inananların en geniş tabakalarını kapsamak zorundadır. İlk Müslümanlar müstesna insanlar idi, fakat onlar organize olmuş mücadelecilerdi

de. Çünkü İslam düşünme şeklinden çok eylem biçimi, felsefeden çok hayat pratiğidir...

Bu ve böyle bir İslam dünyada kendi misyonuna sahip, karşıt siyasal sistemlerin ve ideolojilerin küresel çatışması zamanında, kendisinin, üçüncü ve bağımsız olan konumunu ilan eder. Ancak bu basit bir siyasal katılımsızlık değildir. İslam, dünyada var olan gruplaşmalara basit bir sebepten dolayı fikren katılamaz çünkü onlar, kendi tanımlamalarına göre de gayr-ı İslamîdir. Fakat ayrılmış dünyanın çatışmasından sadece İslam galip gelebilir. Bunun sebebi, söz konusu çatışmanın, iyi ve kötünün, aydınlık ve karanlık arasındaki savaşın sadece İslam için basit bir çatışma olmadığından kaynaklanmaktadır. Aksine, İslam bakışı açısından, bu drama katılan her bir katılımcı bir miktar sapkınlı ğa olduğu gibi hakikat ve adaletin bir parçasına da sahiptir. Bu çağdaş çatışmaya işte tam da böyle baktığı, ne dini ne de sosyalizmi ret edebildiği hatta kabul etmek zorunda olduğu içindir ki İslam, kaybolamayacak, üstün bir alternatif olarak ortaya çıkar. Çünkü eğer sosyalizm tamamen bir sapkınlık ise, İslam tam bir hakikat olamaz. Kelimenin en geniş anlamında olmak üzere din ve siyaset arasında, sağ ve sol hareketler arasındaki çatışma, kendi doğasından dolayı zafer veya mağlubiyetle sonuçlanamaz – bu basit İslami bir hakikattir. Bu çatışma orta, berabere bir durumda sakinleşecek ve bu İslam'ın dolaylı zaferi demek olacaktır. Kur'an'ın İslam'a tayin etmiş olduğu "arabulucu millet" rolü, bugün de hala güncel kalmaya devam etmektedir. Konuyu kapatalım: İslam yeniden ne ise o olmak zorundadır: Allah adına haksızlığa, cehalete, hastalığa ve pisliğe karşı protesto ve mücadele. İslam'ı sadece kendi siyasal hedefleri için kullanan, diğerleride İslami olan her şeye karşı açıkça savaşan günümüz idarecilerin

pratiği sona erdirilmek zorunda. İslam kendi siyasetini tanımlamak zorundadır. O, kendi mücadelecilerini toplamalı ve sağlam saflarda sıralamak zorundadır. Fikren, sadece İslam'a bağlılık gösteren yeni güçler bulunmak zorundadır. Bu yeni güçler Cezayirliler, Libyalılar, Iraklılar, Afganlılar, Somalililer, Nijeryalılar v.s. gibi çalışmak ve düşünmeyi bırakmak zorundadır. Onların hepsi sadece Müslüman olmak zorundadır. Onların siyaseti Arap, Türk, İran veya Endonezya değil sadece İslami olmak zorundadır. Eğer bunu yapınazlarsa o zaman sadece Tevbe suresindeki tehdidin gerçekleşmesini bekleyebiliriz. "De ki: "Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabanız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden evler size Allah'tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın buyruğu gelene kadar bekleyin. Allah fasık kimseleri doğru yola eriştirmez!" Şimdiye kadar yaşanan mağlubiyetler yeterli bir ikaz değil midir?

(Haziran, 1972)

Kur'an'ı Nasıl Okumalı?

Hayatım boyunca Kur'an'ı defalarca okudum, fakat daha evvel hiç kendime sormamıştım: Kur'an'ı gerçekten nasıl okumalı dır? Sorunuz beni bununla alakalı düşünmeye sevketti ve işte burada sırasıyla bazı düşüncelerimi sunacağım.

Her şeyden evvel Kur'an'ın bir bütün olduğunu akılda tutmak gerekir. Tek başına alınmış ve metinden ayrılmış hiçbir ayet tam bir hakikat değil, sadece hakikatin bir parçasıdır. Sadece Kur'an bütün ve eksiksiz hakikattir. Ayetleri tek başına zikretmek kaçı nılmaz bir durumdur ancak bu sefer hedefin sınırlılığına dikkat etmek gerekir. Bu mozaikteki duruma benzer. Mozaik içindeki küçük kırmızı ya da siyah taş, ancak kompozisyonun tamamında bir anlam kazanır. Kendi bütünlüklerinden ayrılmış olarak onlar, parçası oldukları resmin görülmesinde çok az ya da hiç katkıda bulunamıyorlar. Açıklamak için bazı örnekler vereceğim.

Kur'an'ın bir ayeti kötülüğe kötülük olarak intikamı farz kılarken (Bakara, 179), başka bir ayet de bağışlamaya davet eder. Veya bir ayet şu şekildedir: "... Allah'ın size helal ettiği temiz şeyleri haram kılmayın..." (Maide, 87), başka bir ayet ise şöyle tavsiyede bulunur: "Kendilerini sınamak için, dünya hayatının süsü olarak bol bol geçimlik verdiğimiz kimselere sakın göz dikme..." (Taha, 131) v.s. Kur'an'ı öylesine okuyan bir kimse, kesinlik-

le hatalı olarak, burada çelişkilerin söz konusu olduğunu düşünebilir. Aksine bu, Kur'an ve İslam'ı üstün ve benzersiz kaliteli kılan bir durum, ilk bakışta çelişkili görülen taleplerin sentezi söz konusudur. Açıkça Kur'an, sadece birini değil her ikisini de istemektedir. O sadece ceza değil, bağışlamayı da istemektedir (ve tersini). Aynı şekilde o, sadece bu dünyayı değil, ahireti de istemektedir, asla tek birini değil. Haklı da olsalar her zaman sadece ceza veren kimseler tam Müslüman olmazlar çünkü hiç bağışlamamış olurlar. Fakat her zaman bağışlayan kimseler de, kötülüğü kötülükle def etmemiş olurlar ve Müslüman olmazlar. Müslümanlar sadece her birinin gerçek ölçüsünü bilen kimselerdir.

Ancak ortaya konulan sonuçlar, ayetleri ayrı ayrı okumakla değil, sadece bir bütün olarak Kur'an'dan çıkarmakla mümkündür. Bunun, İslam'ın tam manasını ve onun mesajının özünü anlamaya doğru yavaş yavaş yükselmemiz için tek bir metot olduğunu düşünüyorum.

Kur'an'ı okumadaki ikinci kural şu olabilir: Belli zaman aralıklara riayet ederek Kur'an'ı her zaman tekrar tekrar okuyun. Bu Kur'an'ın katmanlığı olarak da ifade edilebilecek şeyi keşfetmenin yoludur. Her yeni okuma Kur'an'da yeni bir şeyi keşfeder. Tabiî ki Kur'an aynı kalmıştır, fakat değişen bir şey vardır: Siz, sizin şahsi şartlarınız veya yaşadığınız dünya değişmiştir. İşte bu değişimler daha önce fark etmediğiniz katmanları Kur'an'da keşfetmenize imkân sağlar ve daha evvel üstlerinden fark etmeksizin geçtiğimiz bazı ayetler şimdi ruhunuzda başka türlü yankı bulmaktadırlar. Herkes bunda kendisi ikna olabilir, ben ise burada kendi tecrübelerimden bazılarını sunacağım.

Çok eskilerde, genç bir insan iken Kur'an'ı okuduğumda, özellikle çalışma, mücadele, adaletle alakalı

ayetler üzerinde durduğumu biliyorum. O duruma tanıklık eden ve o zamandan kalma, hadiselerden bir şekilde korunmuş ve bunlara benzer ayetlerle dolu olan küçük bir deftercik vardır. Genç iken zulüme karşı direniş görevi yükleyen ayetten özellikle çok etkilendiğimi iyi hatırlarım. Yani, Kur'an bir yerinde müslümanmü'minden bahsederken, diğerleri yanında onları şöyle de tarif eder "...Bir haksızlığa uğradıklarında, üstün gelmek için aralarında yardımlaşırlar." Bu ayet Şurâ suresinin 39. ayetidir. Onu her fırsatta severek nasıl naklettiğimi hatırlarım. Ancak bugün, Allah'a, hayatın rölativitesi hatta geçiciliğe, yani eylemden çok derin düşünmeye yönelik ayetler bana daha fazla cazip geliyor. Kısa bir zaman evvel, Allah'ın, geçici olmayan tek gerçek varlık olduğunu ifade eden ayetin, üzerimde çok özel tesir bıraktığını hatırlarım. "Her şey geçicidir, sadece Rabbinin yüzü baki kalacaktır..." Yani, Allah, yıldızlardan evvel de var olan ve onlardan sonra da varolacak olan Kimsedir. O tek gerçek ve tek realitedir. Annem vefat ettiğinde ise, daha acı ruhumda taze iken, şu cümlelerin bulunduğu Kur'an sayfasını severek açardım: "Ey huzur içinde olan can! O, senden, sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbine dön! Ey can! İyi kullarımın arasına gir. Cennetime gir." (Fecr suresinin sonu). Bu cümleler her zaman gözyaşlarımın dökülmesine sebep oluyorsa da, aynı zamanda en iyi şekilde beni teselli de ediyorlardı. O zaman düşünüyordum: Kendi ölü çocuğuna şahit olması takdir edilen bir insanı hangi en iyi teselli sözcükleri ifade edebilir? Yani Kur'an bazen kanun veya cihat çağrısı, bazen ise bu dünyanın kaçınılmaz musibetlere bir tesellidir. Bazı durumlarda birine bazen de diğerine rastlarız.

Bireyin şahsî şartlarına bağlı olan Kur'an'ın bu değişik "katmanların" veya tonlarının keşfi tarihsel planda, top-

lum hayatında da geçerlidir. O zaman Kur'an'ın bazı ayetlerinin özel güncelliğinden bahsederiz. Irkçılığın arttığı yerlerde insanların ortak kökenine ve dolayısıyla da eşitliğine işaret eden ayetler özel öneme sahip olacaklardır. (Mesela Nisa suresinin ilk ayeti). Dinî zorlama ve zulmün yaşadığı yerlerde ise üç kelimelik "... Dinde zorlama yoktur"... (Bakara, 256) açık-seçik kanunu ön plana çıkmak zorundadır. Biz Müslümanlar Kur'an ayetleri arasında herhangi bir ayırım yapmayız fakat yabancıların neredeyse ittifakla öne sürdükleri şey, dinî hoşgörü bakımından zikredilen ayetin Kur'an'ın en yüce ayeti olduğudur. Bu manada değerlendirmeyi uzatmak mümkündür, fakat bu, bu kısa makalenin amaçlarını aşar.

Kur'an'ın okunması söz konusu olduğunda, onun özel bir okuma biçimi olan, yani Arapça orijinalinin okunması hakkında da bir şeyler söylemek gerekir. Bazı insanlar, çoğumuzun manasını anlamadığından ötürü, bu çeşit Kur'an okumasını çok değerli olarak görmüyorlar. Bu düşünceye katılmadığımı ifade etmek zorundayım. Burada, yaşadığım ve asla unutamayacağım bir hadiseyi hatırlamadan geçemeyeceğim.

Birkaç sene evvel, İslami yeniden doğuş sorunlarıyla ile alakalı olarak düzenlenmiş bir konferansa katılma fırsatını elde ettim. Avrupa'nın büyük bir şehrinde düzenlenen konferansta, çok sayıda meşhur âlim, dini ve diğer İslami yenilenmeyle alakalı kendi düşüncelerini sunuyorlardı. Çalışmalar her gün, meşhur dünya hafızlarından birinin okuduğu Kur'an'ın birkaç ayetin (aşere) okunmasıyla başlıyor ve sonlandırılıyordu. İnsanların konferans katılımcıların bildirilerini dikkatle izledikleri halde, yine de kitlenin varlığı (birkaç yüz kişi) hissediliyordu. Bazı kısık sesli konuşmalar, sandalye ve evrak gıcırtısı v.b. Fakat hafızın Kur'an okumasını başlattığında,

her şey yavaş yavaş sakinleşir ve birkaç saniye sonra tam bir sessizlik hâkim olurdu. Okuma esnasında hafızın yaptığı duraklamalarda, başka hiçbir şey duyulmazdı, adeta hiç kimse nefes bile almıyor gibiydi. Bu öyle bir sessizlikti ki insanlar kalplerinin düzgün vuruşlarını duyabilirlerdi. Bu kaliteli hafızın ağzındaki Kur'an, bazen sessiz ve sakin, bazen ise sizi alıp götürecekmiş gibi gürültülü şelaleye dönüşen akan bir nehre benziyordu. Bu tecrübenin zirvesi, hafızın ayrılık anısına bizi onurlandırmaya karar verdiğinde, konferansın son gününde yaşandı. Bu defa o, uyum ve güzelliğiyle meşhur olan Rahman suresini okudu. Bu tesiri tasvir etmemin mümkün olmadığını düşünüyorum. Bu surenin manasını (nakarat gibi sürekli tekrar edilen ayetler hariç) bilmiyordum, ancak ben ve diğer insanların tamamıyla anladığımızı zan ediyordum. Bu okumaların sonrasında her defa ben kendimi diğerlere ölçüsüz bir biçimde daha yakın hissediyordum ve bütün bu insanların birbirlerine şöyle demek istediklerini zannediyordum: Hepimiz kardeş olduğumuzu görmüyor musunuz!

Bu hadiseden sonra, Kur'an'ın orijinal biçiminin beraberce okunması veya dinlenmesi sorusunun değerini bir daha asla sorgulayamam. Bütün gerçek Müslümanlar şöyle yada böyle Kur'an'ı anlıyorlar.

Bu kısa sunumu, Kur'an okunmasının, bilinen ve bilinmeyen ülkelere yolculuk yapmak gibi olduğu düşüncesiyle noktalamak istiyorum. İki insan aynı yoldan geçer, fakat birinin tecrübe ve tesirlerle dolu olarak, diğeri de sanki gözleri kapalı gibiymiş döner. Bu durum, geçtikleri şehir ve manzaralara bağlı değil, onlara bağlıdır. Herkes Kur'an'da kendisinin değeri kadarını bulacaktır.

(Mayıs, 1977)

Hicret Hakkında Düşünceler

Genelde hicret olarak adlandırdığımız tarihi gerçekler büyük ölçüde bilinmektedir: Allah resulü Muhammed a.s. öncülüğünde küçük Müslüman topluluk Mekke'deki evlerini terk etmek ve uzaktaki Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştı. Bu esnada bu topluluk bütün malvarlıklarını bırakmak zorunda kalmış, yanında sadece kendi inancını götürmüştür. Bu Muhammed a.s. risaletinin 13. yılında, Eylül 622 yılında oldu.

İnsanların hayallerini her zaman coşturan bu hadise, çok sayıda heyecanlı ve ibret verici detaylarla beraber rivayetlerde tasvir edilmiştir. Elbette ki en heyecanlı olanı da, içinde, Muhammed a.s.'ın Ebu Bekir'e söylediği o ünlü " Korkma, Allah bizimledir" sözleri, ağzında bir örümceğin ördüğü ağ ve bir güvercinin yaptığı yuva ile mağara hakkındaki olan kıssadır.

Bugünkü tarihi uzaklığından, XIV. ile XV. asır arasındaki dönemde, bu hadise ve onun sonuçları hakkında yeniden düşündüğümüzde biz bir ikilem içindeyiz: Hicret'in hangi önemini özellikle ön plana çıkarmak gerekir? Bütün bu hadiseler yumağında, en büyük öneme sahip olan şey nedir?

Mesela, İslam'ın gelişimi esnasında bir fikir ve hayatın programı olarak Hicret'in ne anlama geldiği hakkında konuşmak mümkündür. Ve o anda onun, İslam tarihinde 23 sene vahiy süresi içinde en önemli kırılma nok-

tası olduğu hususu her zaman ortaya çıkacaktır. Doğada güneşin doğuşu neyse, İslam tarihindeki Hicret olayı odur. Çünkü her ne kadar tanyeri Mekke'de ortaya çıktıysa da, kendi göz alıcı parlaklığı içinde gün, Medine'de kendini gösterdi. O zamana kadar sadece manevî hareket olan İslam, Hicret'le beraber toplumsal birliğe dönüşerek, toplum, organizasyon, devlet olmaya başladı. Dinin gizemiyle göz göze kalmak veya imanın mavi derinlikleri üzerinde gözlemde bulunmak isterseniz, Mekke'de nazil olan bazı sureleri dinleyin. Ancak İslam'ı bir kanun bütünü, düzen olarak tanımak isterseniz eğer, o zaman Medine'de nazil olan sureler olmaksızın bunu yapamazsınız. Hicret, Mekke ve Medine arasında bir bağ, bu yolda bir iz, ancak ikisi birden İslam dediğimiz şeyi yapan bu iki dünyaya gözlem fırsatı sunan yüksek bir tepedir. Bu sebeple Hicret, yeni İslam döneminin ilk evresidir.

Bu, Hicret hakkında, gerçekten hakiki ve reel olan tek düşünce biçimidir. Fakat aynı derecede gerçek ve daha da ibret verici başka bir noktayı da gözlemlemek mümkündür: Müslümanlar Mekke'yi gerçekten terk etti, fakat aynı zamanda oraya geri de döndü. Daha sekiz sene bile geçmeden onlar galipler olarak Mekke'ye döndüler. Sahte din ve dinsizlik merkezinden onlar, Allah'a gerçek imanın gelecekteki dünya merkezini yarattılar. Müşriklerin baskıları sonucunda Mekke'yi terk ederken onlar manevî olarak güçlü, maddî olarak ise zayıftılar. Mekke'ye döndüklerinde ise artık fiziksel olarak da güçlü idiler. İbret açıktır: Müslümanlar, vahşi hayvanlar gibi takip edilmek için değil, hazırlık yapmak için gidiyorlar. Onlar gidiyor ancak geri de dönüyorlar. Sadece bu gerçek Hicret'tir.

Ancak yine de bu hadise üzerinde ne kadar çok dü-

şünüyorsak, onun dış, tarihi tarafı değil, onun iç, insanî tarafı o ölçüde dikkatimizi çekmektedir. Onun tarihî çerçeveleri izlerini kaybetmeye, dağılmaya başlıyor, biz ise bu muhteşem sefere katılanların yüzlerini tanımak için büyük gayret sarf ediyoruz.

Bu insanların, Allah'a olan teslimiyeti ve onların din için fedakârlığı, Hicret hakkında hakikî ve en yüce gerçektir.

Burada insan, hadiselerin bu fakir anlatımı yerine İslam için yaşayan cesur bir neslin kıssasını heyecanlı bir biçimde anlatmak için şair olmadığından dolayı üzülebilir. Fakat onsuz da olsa, sorular kendiliğinden fışkırmaktadır: Resulün daveti üzerine, kendileri için değil, din için, evini-barkını terk edip yeni bir yurt arayan bu insanlar kimdi? Onlar nasıldı? Bizden neden o kadar farklıdırlar? Ve özellikle de onlara kıyasla bizler kimiz?

Bu soruların birçoğuna, özellikle de bu sonuncusuna isteksiz olarak cevap veriyoruz. Cevaplar da genellikle bizim için mağlubiyet vericidir. Eğer onlar Müslüman idiyseler, o zaman biz bugün öyle miyiz? Onlar ve bizlerin, İslam'ın aynı büyük ağacına ait olduğumuz söylenebilir mi?

Aynı bizim dediğimiz gibi onlar da "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de onun kulu ve resulü olduğuna inanırım" diyorlardı. Biz de onu ifade ediyoruz. Fakat onlar buna inanıyorlardı da. Hayatlarıyla, fedakârlıklarıyla, Hicret'leriyle ve onu takip eden her şeyiyle onlar imanlarını teyit ettiler. Tersine, pasifliğimizle, teslimiyetçiliğimizle, başarının, kariyer, para arkasındaki koşuşturmamızla biz her gün sadece gördüğümüze inandığımızı gösteriyoruz. Onlar, din için ölüyor, dahası onun için yaşıyorlardı. Biz ise çeşitli korkulardan, kalp krizi, trafik kazası, şişmanlık ve stresten ölüyoruz, bu-

günden yarına da yaşıyoruz. Tek kelimeyle onlar Allah'tan, biz ise insanlardan korkuyoruz. İtiraf etmelisiniz ki fark çok büyüktür. Ve sonuçları da öylesine büyüktür.

Hicret'in sadece en bilinen hikâyelerden biri olduğu, ilk Müslümanların acı ve trajedileriyle karşı karşıya kalan birçoğumuz şu soruyu soracaktır: Her şeye Kadir olan Allah resulünü ve onu takip eden küçücük insan topluluğunu neden öyle sınavlara tabi tutmuştur? Daha evvel aşağılamaların her türlüsüne katlandılar, sonra üç yıllık boykot ve açlığa maruz kaldılar, şimdi ise şehirlerini ve evlerini terk etmek zorunda kaldılar. Allah – her şeye kadir olduğuna göre- gücünün bir atom parçasıyla müşrikleri ve onların güçlerini yok edebilirdi. Onlara hastalık veya kalplerine zaaf salabilirdi. Şu veya bu şekilde, O'nun ismini büyük aşkla zikreden bu inanan topluluğun önünde bulunan bütün engelleri ortadan kaldırabilir ve o yolun rahat ve düz olmasını sağlayabilirdi. Ancak, her şeye kadir olan bunu yapmadı. Aksine, O, haklarında çok şey dinlediğimiz Müslümanların o ilk küçük topluluğunu bütün o sarsıcı sınavlara tabi tuttu. Neden?

Sadece bir açıklaması vardır. İyi ve her şeye kadir olan Allah, samimi olanları samimi olmayanlardan, doğru olanları doğru olmayanlardan, sağlam müminleri tereddüt içinde olanlardan ayırmak istedi. Tarihi durum öyle bir noktaya geldi ki artık dünyanın temizlenmesi, değişmesi ve yeni bir biçimde organize edilmesi gerekiyordu. İnsanlar ve onların kurumları tamamen bozulmuştu. Demir sabanı dünya yolculuğuna çıkmalı ve yeni medeniyetin tohumlarının ekilebilmesi için çürümüş ve kokuşmuş şeyleri temizlemeliydi.

Bu görevi kim yerine getirebilirdi? O, herhangi biri olamazdı. Bunu sadece bu misyona layık olacak bir nesil

yapabilirdi. Allah böyle bir nesli, Hicret insanlarında, Mekke'de buldu. Dine olan bağlılıkları, her türlü fedakârlığa hazır olmalarıyla onlar bu tarihi görev için hazır olduklarını göstermişlerdi.

Ondan sonra, tarih sahnesinde, zamanın dünyasında meydana gelen o muazzam değişiklikleri burada saymak mümkün değildir. İki büyük ve eski imparatorluk tamamen yok olacak, yeni şehirler ortaya çıkacak, muazzam ahlakî yeniden doğuş takip edecek, insanlar ilmin yeni alanlarını fethedecek, tek kelimeyle, yeni bir medeniyet doğacaktır.

Bu fırsatta öne çıkarılması gereken şey ise bu yeni medeniyetin tohumunun, tâ 622 senesinde dünyaya açılan o küçücük Müslüman topluluğu olduğudur; o sırada bütün dünyada ona karşı duracak ve onunla boy ölçüşecek de başka bir topluluğun bulunmadığıdır. Onlar kalplerinde Allah'a olan imanlarını taşıyorlardı. Onların bütün gücü sadece ve sadece bu imanlarında bulunmaktaydı.

Sonunda o bilinen soruyu sormak gerekli midir: Hicret'in mesajları ve ibretleri nasıldır? Bütün ifade edilenlerin yanında yine de gerekiyorsa o zaman cevap verelim: Bu soru ve ikilemin güncelliğidir. Çünkü söz konusu hadiseyi onun özüne indirgeyecek olursak, o eskiden olduğu gibi bugün de güncel olan bir soruya dönüşür. "İslam için mücadele edecek miyim yoksa sadece kendimi mi düşüneceğim? Bir sahabi için gitmek veya kalmak neyse (kalanlar da vardı fakat onlar hakkında tarih konuşmuyor), benim içinde, İslam'ın mı yoksa kendi iyiliğim için mi, kendi çocuklarımın iyiliği mi yoksa dünya çocuklarının iyiliği için mi çalışacağım aynıdır." Yani hepimiz ve her gün Hicret ikilemi önünde bulunuyoruz. Soru aynıdır, sadece cevaplar farklıdır. İlk Müslümanla-

rın yaptığı gibi herkesin kendi önünde ve Allah'ın önünde bu soruya bizzat kendisi cevap vermesi gerekir. Onların cevabını biliyoruz ve ilk Müslümanlar bizim yerimize cevap da veremezler, onu kendimiz yapmamız lazımdır. Ancak onlar büyük ve görmezden gelinemeyecek bir örnek verdiler. O örnek Hicret'tir.

(Mart, 1978)

Kur'an ve İslâm Şartları

Genel olarak okuyoruz ki beş büyük dinî görev vardır: Şehadet, namaz, oruç, zekât ve hac. Onlar İslam'ın beş direği veya daha sık İslâm'ın beş şartı olarak adlandırılırlar. Bunu elifba kitabında da ansiklopedide de buluyoruz. Beş kıtaların her tarafında Müslüman çocuklar böyle öğreniyorlar. Müslümanların ve yaşlıların anlayışı bunun üzerinedir ve İslam'ın ne olduğuna bakılmaksızın, insanların büyük çoğunluğu, ret etse de kabul etse de fark etmeksizin, onun (İslam'ın) şartlarda verildiğini düşünür. Beş şart bilgisinde bizim İslam hakkındaki tüm bilgimiz bulunmaktadır. İslam hakkındaki tüm bilgisizliğimiz de içinde bulunduğu daha az bilinen bir şeydir. Bu makale işte bu bilgisizliğe ithaf edilir. Kur'an'ı okuyun ve şartları öğrenin ve siz, şartların Kur'an'ı yansıtmadığı hususundaki fikirden kendinizi alamazsınız. Şartlar, Kur'an'ın kısaltılmış bir cümlesi olmalıydı, fakat onlar bu değildir. İnsanlar onları İslam'ın tanımlaması olarak bilirler, fakat durum bu değildir.

Bir mantık kitabında, "tanımlama; onunla tanınabilecek ve diğerlerinden farklı olduğunu gösterecek, bir şey veya bir kavramın içeriği belirlenen mantıkî bir işlemdir"diye okuyorum. Dahası "tanımlama; şeyin ölçüsüne uygun olmak zorunda, yani ona ne dar ne de çok geniş olmamalı, içinde, sadece ve sadece, kavramın mantıkî kapsamını ve içeriğini belli edecek zorunlu özelliklerini

taşımalıdır. Bundan ne daha fazla ne de daha az. Böylece mesela: Kare, kenarları birbirine paralel ve eşit olan bir dörtgendir. Önemli unsurlar: Kenar sayısı (dört), kenarların eşitliği ve aralarındaki açılar (dik). Bu önemli unsurlardan birinin eksik olduğu bir tanımlamada, biz kareyi tanıyamazdık. Bu kare tanımlaması olmazdı.

Buna benzer bir durum, şartları ve İslam'ı kıyasladığımızda da meydana gelmektedir. Şartlar, taşıdıkları isim dolayısıyla öyle olmalı iken ve herkesin bunu beklemekte olduğu halde, Kur'an'ın bütün önemli unsurlarını temsil etmemektedir. İslam şartları'nın bilinmesi hususunda sahte bir tesir yaratılmaktadır. Hatalı bilgi bilmezlikten daha tehlikelidir çünkü konu hakkında hatalı tasvir yaratmakta ve bilmediğimizi öğrenmek için çabamızı bloke etmektedir.

Bugünkü biçimde "şartları" tanımlayan kimdir bilmiyorum, fakat eğer onlar Kur'an'ın ruh ve bütünlüğünü ifade etmiyorlarsa, onu yapan otoritenin ismi çok da önemli değildir. Şartların öğrenilmesi (ezberlenmesi) Kur'an'ı anlayarak okumanın yerini aldı. Kısaltılma metotları çok riskli ve bu sebeple de sorumluluk taşır. Onlar, içlerinde ana fikrinin sakatlanması tehlikesini taşırlar, kendileri ise insanların manevî tembelliğinden destek görmektedirler. Yani, insanlar, kısaltılmış versiyonları, kısalığı, özeti, hazır tanımlamaları severler. Bu durum onları uzun ve zahmetli şahsî araştırmalardan kurtarır. Beş şartını ezberlemek Kur'an'ın bütününü araştırmaktan daha kolaydır. Çok açık ve kesin bir biçimde âdil olma çağrısı, aynı açıklık ve kesinlikle ifade edilen mücadele (cihat) emri, Kur'an'ın çok yerinde zikredilen ve bu sefer iyiliğin sadece namaz ve oruçta değil, çok geniş anlamda, Kur'an'ın ışığında olan "iman edin ve iyilik yapın (salih amel)" şeklindeki çağrıları nerededirler? Sıklı-

ğıyla bütün Kur'an'ı bezemiş olan ve Kur'an'ı okuyan herkesin ruhu içinde ilk ve son etkilenmeyi oluşturan bu iyilik yapma çağrısı, işte bu davet bu şartlar arasında yerini bulabilmiş değildir.

Herkes şu sonuca varıyordu: Namaz kılıyor, oruç tutuyor, malımın % 2,5'ini veriyor ve neticede hacca gidiyorsam (Kabe'yi ziyaret edersem), ben emin bir biçimde her iki dünyanın saadetini garantilemiş oluyorum. Acaba öyle midir? Kitaplarımız, cami kapılarının eşiklerini eskiten fakat ruhları boş olan kimselerin kıssalarıyla doludur. Maalesef bu kıssaları sadece kötü niyetliler yazmıyor.

Eğer insanlar, yüzyıllarca ve nesilden nesile, ruha, anlayışa ve davranışa şekil veren önder ve sürükleyici düşüncenin sakat, arızalı ve eksik örneğine sahip iseler, sonuçların da aynı şekilde arızalı, eksik ve nâtamam olması mucize midir?

Kur'an'ın içinden bakarak İslam'ın her şeyden evvel iki şartı vardır: Birincisi iman etmek, ikincisi de iyilik yapmaktır. Eğer birisi, söz konusu iyiliğin sadece namaz, oruç ve zekat'la sınırlandırılabileceğini düşünüyorsa, o kişi, her şeyden evvel kendine karşı büyük bir adaletsizlik ve İslam'a çok kötü hizmet ediyor demektir.

Tabiî ki bazıları, itirazımın gerçek manasını anlamadan, adalet, basitlik, karşılıklı yardımlaşma, güzel davranış v.s hakkındaki o kalın kitabı olan ahlak, İslam etiğini unuttuğumu bana hatırlatacaktır. Fakat zaten ahlak, şartlardan farklı olarak ikinci planda değil midir? Yapılacak bir anket, Müslümanların büyük bir çoğunluğunun, şartları bilerek fakat ahlak ve onun hükümlerini bilmeden yaşayıp öldüğünü garantili olarak ortaya koyardı. İşte, tam da ahlakın bazı hükümlerinin "şart" olmaları gerektiği söz konusudur. Bu hükümlerden birisi şüp-

hesiz, Kur'an'ın Allah'a imandan sonra en çok zikrettiği, dünyada iyilik misyonudur.

Kur'an bu çifte çağrısını bütün 23 yıllık nüzulü esnasında, doğrudan gönderilmiş olduğu topluluğun geçtiği bütün durumlarda ısrarla ve yorulmadan tekrar etmeye devam etmektedir. Sadece Bakara suresinde sekiz yerde buldum (ayet. 58, 62, 82, 83, 177, 224, 254 ve 277), daha sonra aynı şekilde takip eden surelerde: 3/92, 3/104, 3/180, 4/36, 4/58, 4/124, 4/149, 5/1, 5/3, 5/10, 5/38, 5/51, 5/72, 7/156, 7/198, 9/21, 9/72, 9/113, 11/23, 13/22-24, 16/90, 16/97, 17/7, 17/100, 18/30, 18/108, 19/60, 19/97, 20/75, 20/82, 21/73, 21/94, 22/41, 22/50, 22/56, vs. Bu Kur'an'ın sadece ilk yarısıdır. Devamını, "iman edin ve Salih amel yapın" ilkesini kitabın diğer yarısında da aynı şekilde bulması için okuyucuya bırakıyorum.

İman edip salih amel işlemek -Kur'an'ın sayısız yerinde ve aynı zamanda tüm insanların kalplerinde de yazılı bulunan insan hayatının sarsılmaz bu iki kanunu- her namazdan, oruçtan, sadakadan ve ibadetten daha büyük önceliğe sahiptirler. Ancak onları takip edip saygı duyarsak, yani iman edip salih amel işlersek biz Müslümanız. Onlarsız biz öyle değiliz. Beşvakit ve diğer güzel şeylere rağmen. Çünkü bunlar, bu iki büyük ve basit hükme karşı adeta şeklin içeriğe, fikrin tekniğe, hedefin vasıtaya olan ilişkisi gibidir. Hatta bu şekillerin içerikle, canlı imanla doldurulmuş mu olacağı yoksa boş ve cansız taşlaşmış kabuklar mı olacağına, hakikaten iman edip iyi amel işlediğimize bağlıdır. Bu iki kanun seviyesine yavaş yavaş Kur'an'ın diğer bütün talepleri, emirleri, tavsiyeleri ve yasakları eşitlenebilir. Onların kendileri ise temel, biri diğerine dönüşemez. Çünkü İslam'ın özünü oluşturmaktadırlar. Sadece dinden, onun dışa vurul-

duğu, teyit edildiği ve kontrol edildiği ameller olmaksızın, İslam yoktur. Ve tersine, sadece iyi amellerden, içinde onların gerçek sebebinin olduğu, onların metafizik öneminin, dünya resminin genelinde onların yerini ve gerekliliğinin görüldüğü iman olmaksızın da İslam yoktur: Allah'ın emri olduğu için iyi amel yapıyor, yasakladığı için de kötülüklerden sakınıyorum. İyi amel işleyerek ben mükemmel olmayan bir dünyanın düzeltilmesine, mükemmelleştirilmesine Allah'a yardımcı oluyor, O'nunla işbirliği içinde bulunuyorum. (Bakara, 152). Benim katkım olmaksızın dünyanın bir kısmı ebediyen eksik, bitmemiş, gerçekleşmemiş olarak kalacaktır. Bu sebeple sadece iman edemem, aynı zamanda faal olmak, eylemlerde bulunmak ve çalışmak zorundayım.

Hıristiyanlıktaki sevginin parolası ("Yakınını, kendini sevdiğin gibi sev"), Hinduizm'deki zulümsüzlük hükmü ("satiyagrahe") veya Marksizm'deki "çalışan halkın iktidarı" veya "ihtiyaca göre paylaşım" (veya ona benzer bir şey) neyse, İslam'da o, "iman etmek ve iyi amel işlemektir." Bu hükümde, birincisi iç avranış, bir bilgi, şuur, kararlılık, dünya ve fezanın iç resmi olan (İman etmek) ve ikincisi (iyi amel işlemek) ise o iman ve şuura uygun davranmak, yani faaliyet, tek kelimeyle imanın dış görünümü, İslam'ın o temel iki direği bulunmaktadır. Biri İslam'a olan aidiyetinin sübjektif, diğeri de objektif olan tarafıdır. İslam'a göre insanî ve bu sebeple de İslamî olan her şey son raddede iman etmek ve iyi amel işlemekten oluşmaktadır. İslam'ın bütün iyi niyet sahibi insanları davet ettiği iki hedef bunlardır.

İslam'ın bu tarafını öne çıkarmak neden önemlidir? İnsan namaz kılabilir, oruç tutabilir ve hatta (nispeten zor olan) zekât bile verebilir. Fakat yine de boş kalabilir. Tersine, bir insan Kur'an'ın iyilik yapma emrini takip

edip de insana dönüşmeden ve de öyle kalmadan olmaz. Çünkü basit bir sebepten dolayı o aynı anda başka bir şey (iyi ve kötü olmak) olamaz. Çünkü namaz hedef değil, araçtır.

Genelde düşünüldüğü gibi inanca olan ana tehlike dinsizlerden gelmemektedir. Hakikî tehlike zayıf, layık olmayan inananlardan gelmektedir. Din, dinsizlikle olan polemik veya mücadelede ortaya çıktı, yaşadı ve ayakta kaldı. İnsanlık kadar eski ve belki de onun kadar kalıcı olan bu karşılaşma, dini ve onun iç hayatını sadece kuvvetlendirebilir, onun sebeplerini temizleyebilir, şuurunu uyanık tutabilir. Burada duruşlar açık, ilişkiler de temizdir. Ancak kurallar, kurumlar, hiyerarşi, poz, söylemler ve kendi kendini yanıltına ile kendini göstermiş olan şeklî imanla ne yapacağız? Bazen bu çıplak şekildeki anlam yitirme hadisesi, inanılmaz dereceye kadar yükselir, mesela günde beş defa yıkanmak ve temizlenmemek gibi. Doğuda, camide öyle insanlar gördüm ki abdesti öyle rutin bir şekilde alıyorlar ki vücudun yıkanması gereken bütün uzuvlarını yıkamayı biliyor fakat yine de pis kalıyorlar. Şaşırmış olarak soruyoruz: Bunu nasıl becerebiliyorlar? Bu, suyla dolu bir havuza atlamak ve yine de kuru kalma becerisine eşit bir şey değil midir? Bütün beceri ise yıkamanın ıslak elle mesh etmeye dönüşmesindedir. Temizlik kaybolmuş, sadece semboller kalmıştır. Burada abdestin başına gelenler, İslam'ın bütün veya neredeyse bütün hükümlerinin başına gelmiştir. İslam, boş ve muhtevasız bir ritüele indirgendi. Tabii olarak da, gerçek hayattaki sonuçlar da aynı şekilde yenilgi vericidir.

Bu sebeple de, bana biri "İslam nedir?" diye sorduğu ve özellikle de bunu çocuğum yaptığı zaman cevabım şu olacaktır: İman etmek ve iyi amel işlemektir. Ondan son-

ra da namaz, oruç, zekât ve hac hakkında konuşurum ve sonunda da şunu vurgularım, bunlar ibadetlerdir. Eğer senin ruhun Allah'a olan imanla ve davranışların iyilik etmekle doluysa onlar İslam'a aittir. Yok eğer bunlar yoksa bu ibadetler diğer bütün boş inançlar gibi anlamsızdırlar.

Söz konusu durum, bütün insanî yorumlara ve uygulamalara rağmen, her zaman yeniden İslam'ın kaynaklarına ve ana kaynak olarak da Kur'an'a neden dönmemiz gerektiğini açıklamaktadır. İslam'da sadece Kur'an tam ve bütün bir hakikattir. O Allah'ın kelamıdır. Şartlar insanîdir, çok fazla insanî...

(Eylül, 1978)

Allah Resulü Muhammed (a.s.)

1410 sene evvel bugün İslam'ın habercisi, Peygamberimiz Muhammed a.s. doğdu.

Dünya genelinde milyonlarca Müslüman gibi, burada ona olan hatırayı canlandırmak için toplandık. Bunu tapınmaktan değil sevgiden yapıyoruz çünkü biz Müslümanlar sadece Allah'a taparız.

Özellikle Kur'an'ın da ifade ettiği gibi kendi hayatımız için en güzel numune ve örnek peygamber olduğu için, onun verimli hayatının bazı hadiselerini hatırlamak için bu bir fırsattır.

Peygamberimiz itibarlı fakat fakir olan Kureyş kabilesine mensup Haşimi ailesinde doğdu. Şerefli ve zarif bir kadın olan annesi Amine'nin çok erken ölümü hakkında, genç Muhammed'in yetim olarak hayatı hakkında, korumaları altında büyüyüp yetiştiği dede Abdülmuttalib'in daha sonra da amcası Ebu Talib'in ona olan sevgisi hakkında çarpıcı kıssaları duymayan Müslüman azdır. Muhammed'in hayatının bu kısmıyla alakalı çocukken dinlediğimiz bu kıssalardan bazı detaylar, gözyaşlarımızın dökülmesine sebep oluyordu ve çoğumuz için bunlar çocukluğumuzun en dikkat çekici hatıraları olarak kalmıştır.

Gençlikte oluşmuş olan bu temel tasavvur üzerine daha sonra çok sayıda başka bilgiler eklendi ve böylece her birimizin hayalinde Allah resulü hakkında elde etti-

ği, onu nasıl gördüğü ve nasıl hayal ettiği hususundaki tasavvurun tamamlanması gerçekleşmiş oldu. Onu çeşitli durumlarda görüyoruz: Hz. Hatice'nin mutlu ve heyecanlı eşi, Hira tepesinde düşüncelere dalmış bir derviş, Uhud savaşında cesur bir savaşçı, Hudeybiye'de mahir bir diplomat, ölü dostunun mezarı üzerinde gizli gizli ağlayan normal bir insan ve her şeyden evvel, misyonunun dünya için önemine sarsılmaz bir biçimde inandığı için o zamanki bilinen dünyanın dört bir tarafına mesajlar gönderen biri olarak görüyoruz.

Genelde birbirini devre dışı bırakan bütün bu sıfatlar, beceriler ve güçler tek bir insanda, Allah resulü Muhammed a.s. şahsında birleşmiş oldu. Eğer İslam beden ve ruhtan olan ve birbirine karşıt güçlerin arınonisi ise, o zaman Muhammed a.s.'ın getirdiği ve dünyaya ilan ettiği bu bilimin en mükemmel timsalidir. Kur'an'ın, Muhammed a.s.'ın karakterini bu insanî tarafını sürekli olarak ön plana çıkardığı ve onun sadece bir insan olduğunu her zaman ve yeniden vurguladığı zaman, o peygamberi aşağılamamakta, aksine insanı yüceltmektedir. Çünkü – Kur'an'a göre – o ne aziz ne de melektir, Allah'ın yaratılışı içinde en yüksek örneği olan bir insandır. Muhammed a.s. bir insandı – daha evvel ve daha sonra var olanlar arasında en büyük.

Muhammed a.s. güzeldi fakat manken değildi. İyi idi fakat enayi değildi. Cesurdu fakat acımasız değildi. Akıllı idi fakat filozof değildi. Basiretli, fakat hayalperest değildi. Israrcı idi fakat inatçı değildi. Bilge fakat ukala değildi. Bütün bunlar onun şahsında hakikî ölçüde bulundurularak ve bu üstün insanlıkta Muhammed'in çevreyi fetheden gücünün sırrı bulunmaktaydı. Bir batılı yazar, Muhammed a.s. aleyhinde iftiralarda bulunan kitaplarla polemiğe girerek – ki böyle kitaplar çok sayıda var

– şöyle yazmaktadır: "Bu insanda hakikî kahramanların bir şeyi vardı, yoksa 23 sene boyunca sıkışık bir vaziyette yanında koşuşan ve her zaman çok yakınında bulunarak mücadele eden (savaşan) o vahşi Araplar o ölçüde saygı duymazlardı... 23 sene içinde gelip geçen acımasız ve gerçek sınavlar esnasında örtüsünün söküğünü kendisinin diktiği o insana duyulan saygı gibisi hiç bir taç sahibi Kral'a duyulmuş değildir".

Vahiy hariç, Muhammed a.s.'ın başına gelen hiç bir şey olağanüstü ve insanlık üstü değildi ve öyle olması da gerekmezdi zaten. Çünkü o, burada, yeryüzünde bulunan insanlara, onların oldukları gibi kabul ederek geldi. Aynen bizim gibi o da korku, arzu, acı hissediyordu. Uhud'ta yaralandı. Müslüman ordusu mağlup ve peygamber yaralı olduğu Uhud'ta ki dram, herhalde, Allah'ın kanunlarını (Sünnetullah R.A.) değiştirmediğini - ki bu kanunlar Müslümanlar için de aynen geçerlidir- Müslümanların da çalışıp mücadele etmeleri gerektiği, hatta başarmak istiyorlarsa eğer akıllı çalışmaları ve mücadele etmeleri gerektiğini bize göstermektedir. Allah, çalışmaksızın ve mücadele etmeksizin elde edebilecekleri, sadece onlara mahsus bir şey hazırlamış değildi. Bu Uhud'un sadece mesajı ve ibreti değildir, bu aynı zamanda bütün İslam'ın ve Allah resulünün hayatının da mesajıdır. Yani Muhammed a.s.'ın hayatı beşeri idi. Ancak bu kelimenin en iyi anlamında beşeri idi.

Muhammed a.s. büyüyüp çalışma gücüne kavuştuğu anda hemen faydalı bir iş aramaya başladı. Parası yoktu ve bu konuda dedesi de yardımcı olamıyordu. Bu sebeple amcasının deve ve koyunlarını otlatmaya karar verdi ve bazı komşularına da sürülerine bakmak için hazır olduğunu söyledi. Bu dedikoduya sebep oldu. Bazı zengin akrabaları buna karşı çıktı çünkü bu onların şanını zede-

liyordu çünkü sürü bekçiliği köle ve fakir kızların işiydi. Fakat Muhammed a.s. engellenmeye izin vermedi. İşini zevk alarak yapmaya devam etti çünkü bu çocukluğunu hatırlatıyordu ve onu istediği kadar düşünebildiği ve gözlem yapabildiği tabiata yaklaştırıyordu.

Muhammed a.s. hayatının bu detayını zikrediyoruz çünkü bu bize, Muhammed a.s karakterinin önemli bir çizgisi hakkında bilgi vermektedir. Yani, o kibirden ve sahte onurdan tamamen özgürdü. Kavramlar ve eşya içinde hakikati ve özü seviyordu. Ölene dek de böyle kaldı. Yaşlandığı ve zaferi elde ettiği, halkının lideri ile bütün Arabistan'ın tartışmasız hâkimi olduğunda, özünde, Mekke civarındaki ovalarda sürüler güden fakir bir çoban iken olduğu, aynı insan olarak kaldı. O zaman da onun evi en mütevazı evlerden, onun yemeği ise çoğu zaman arpa ekmeği ve bir avuç hurma idi. Kendi mütevazı örtüsünün ve yırtık ayakkabısının söküğünü kendi elleriyle diker, aynı zamanda da devlet işlerini yürütürdü. Bütün bunları bildikten sonra bu insanı sevmemek mümkün müdür!

Muhammed a.s. her sene, Ramazan ayı boyunca yalnızlık ve inzivaya çekilmeyi, o ayı ibadet ve tüm zamanlarda gerçek insanların ruhlarını meşgul eden: "Ben neyim?" İnsanların feza dedikleri şey bu sonsuz alan nedir? Hayat nedir? Neden ölüyoruz? Neye inanmalıyız? Ne yapmam gerekir?" gibi o büyük meseleler hakkındaki düşüncelerle geçirmeyi adet edinmişti. "Ne Hira tepesinin sert kayaları ne de karanlık kum çölleri cevap vermiyordu.. Parlak mavi yıldızlarla bezenmiş olan gök de cevap vermiyordu. Hiçbir cevap yoktu. Sadece o insanın kendi ruhunun ve Allah'ın ilhamının buna cevapları vardı." Bir yazar ve peygamberimize büyük saygısı olan biri, vahiy öncesinde Muhammed a.s.'ın ruhî durumunu

böyle tasvir ediyordu.

Bildiğimiz gibi bu soruların cevabını Muhammed a.s. bir Ramazan gecesinde, onun iç dramının zirvesinde olduğu bir durumda iken aldı. "İkra bismi Rabbike...," Allah ona merhamet etti, onun ruhunu nur kapladı ve o ruhunun uzun zaman boyunca aradığını bir anda algıladı (bildi). Vahiy o zamandan başlayarak hayatının geri kalan 23 yıllık süresi içinde hep devam etti, ancak en önemli, en belirleyici şey olan ve insanın yalnız olmadığı, Allah'ın var olduğu ve dünyayı idare ettiği meselesi, Hira tepesinde sadece tek bir anda çözüme kavuştu. Bunu takip eden her şey sadece en önemli şey olan bir hakikatin açılımı idi, çünkü Allah ve insan arasındaki ilişkilerle alakalı olan bu temel hakikat ile beraber bu aynı zamanda, insan ile insan arasındaki ilişkileri düzenlemek zorunda olan başka hakikatin de açılımıydı. Muhammed o zaman kırk yaşındaydı.

Bu ilk vahiyden sonra, ikilem içinde ve son derece heyecanlanmış olarak Muhammed a.s. kendi sadık arkadaşı olan Hatice'ye nasıl gittiği ve ona nasıl sırrı açıkladığı, onun da nasıl cesaret verdiği, desteklediği ve ilk tâbî – Müslüman olduğu bilinen bir şeydir. Bu tespitten bizim türümüzün kadın kısmının çok önemli haklı ve gururlu olarak kendileri için çok olumlu sonuçlar çıkarabileceği gibi, burada peygamberin bir insan olarak açığa çıkan bir özelliğinin detayı da vardır. Yani yıllar sonra iyi Hatice'nin çoktan ahirete göçmüş olduğu sırada, Muhammed a.s. genç ve güzel eşi olan Ayşe, Muhammed'in ilk eşine olan ve açıkça görülebilen aziz hatırasına olan bağlılığına karşı, ona, biraz da kıskanarak, şu sözlerle hitap etti: "Ben Hatice'den daha iyi değil miyim; o dul ve yaşlı idi cazibesini kaybetmiş biriydi; onu sevdiğinden beni daha fazla seviyorsun değil mi?" "Hayır Vallahi," cevabı-

nı verdi Muhammed a.s., "hiç kimsenin istemediği bir zamanda o bana inandı. O sırada bütün dünyada benim sadece tek bir dostum vardı, o da oydu". Bu büyük kadının zürriyeti de ona karşı nankör olmadı ve onu onurlu bir lakap olan "Ummul müslimin" – bütün Müslümanların anası- ile ödüllendirdi.

İlk heyecandan sonra ona verilen misyonu algılayıp kabul ettiğinde artık Muhammed a.s.'ı durdurabilecek her hangi bir güç ve engel yoktu. Yeni din, bütün taşıdığıyla beraber, sadece inançta, kültlerde ve adetlerde değil, aile ve toplumsal ilişkilerde de genel bir devrim manasına geliyordu. İşte buradan, kendi tebaasının hem bedenleri hem de ruhlarının tartışmasız olarak hâkim olan kabile aristokrasisi nefretle dolu bir direnç ve putlara olan sahte inanç ile her şeye kadir olan Allah arasındaki ölüm kalım mücadelesi de bundan kaynaklanmaktadır. Bir defasında, iyi kalpli amcası olan Ebu Talib'in, Muhammed'in hayatı için endişe ederek onu çağırıp şu teklifte bulunduğu rivayet edilmiştir: Her şey hakkında susması, kendine güvenmesi, o zamanki adetlere göre sülalesinin korumakla yükümlü olduğu için de Mekke'nin kudret sahibi ileri gelenlerini kızdırmaması için kendisine ricada bulunmuştu. Muhammed a.s. şöyle cevap verdi: "Güneşi sağ , ayı da sol elime verseniz dahi ben misyonumdan vazgeçmem".

Bu kararlı sözler Ebu Talib'i mağlup etti. O, Muhammed'i korumayı bıraktı, ancak onu anlayamadı. Onu anlayamamıştı çünkü iman etmemişti. Eğer inanmış olsaydı o zaman değeri tartışmaya açılmayacak ve her türlü çıkar, hesap, sebep, hatta hayat ve ölüm dışında bulunan şeylerin var olduğunu anlayacaktı. Allah vardır ve biz onun mahlûklarıyız. Diğer bütün sebeplerin aciz kaldığı temel, basit, her türlü başka hakikatin öncesinde ve üs-

tünde olan hakikat işte budur. Ebu Talip ve Muhammed a.s. arasındaki bu karşılaşmada çok derin sembolik anlamlar vardır. Ebu Talip iyi ve anlayışlı bir insandı. Muhammed de öyle idi ancak her şeyden evvel mümindi. Bundan dolayı Ebu Talip, varolan durumun tarafındadır, Muhammed a.s. ise metanet içinde o düzeni yavaş yavaş değiştirmektedir.

Bu inancın gücüyle Muhammed a.s. ve ona tabi olan küçük bir grup, tabi tutuldukları her türlü sınav ve denemeyi atlatacaklardır. İlkin Mekke'de aşağılama ve hakaretler, daha sonra Şaab'ta boykot ve açlık, Medine'ye sürgün ve Bedir ve Uhud'ta kanlı savaşlar. Bu küçük topluluğun her hareketi, hakikî fikirle yönlendirildiği, gerçek yerde ve zamanda meydana geldiği için tarihin bir sayfasını oluşturdu. Avrupa'da bir yazar şöyle yazacaktır: " Bu, Arap halkı için karanlıktan aydınlığa bir doğuş manasına geliyordu. Arabistan ancak bununla canlandı. Ezelden beri kendi çöllerinde bilinmez olarak sürekli gezip dolaşan bu fakir çoban halkına, onların inanabileceği bir kelimeyle Gök'ten bir kahraman gönderilmiş oldu – peygamber ve bakınız: Bilinmeyen ne varsa bütün dünya artık tanımış oldu, küçük olan ne varsa da dünya büyüklüğüne kadar büyüdü. Sadece bir asır sonra Arabistan'ın bir tarafı İspanya'da diğer tarafı da Hindistan'da oldu. Cesaret ve dâhilerin parlaklığıyla parlayarak Arabistan uzun zaman boyunca dünyanın büyük bir kısmı üzerine aydınlık saçmaktadır. Din büyük, hayat vericidir. Bir halkın tarihi verimli olmaya başladı. Halk inanmaya başlayınca da ruhu yüceldi. O Araplar, o insan Muhammed ve o bir asır – o, kara, acılı bir kumdan dünyaya düşen bir kıvılcım- sadece bir kıvılcım gibi değil midir?"

Yazar açıkça dedi ki: Araplar için İslam'ın kabulü bir

doğuş, karanlıktan aydınlığa doğru bir doğuş ve tarihe girişti. Bu kanunun diğer yarısı da şöyledir: İslam'ın terk edilmesi karanlığa dönüş ve tarih sahnesinden iniştir. Bu kanunun sadece Araplar için değil, aynı zamanda ve apaçık olarak Türkler, İranlılar, Berberler ve İslam dairesi içindeki diğer halklar için de geçerli olduğuna tarih tanıklık yapar. O kanun bugün de geçerlidir.

Böylece bu kısa bildirinin sonunda, bugün mevlidi kutlayarak, aslında biz sadece bir insanın doğuşunu değil, bir halkın, çok sayıdaki halkın ve nihayet bir büyük medeniyetin doğuşunu kutluyoruz.

Bu kutlu günün büyüklüğü ve gerçek önemi işte buradadır.

Teşekkür ederim!

(Ocak, 1981)

Σ

I

İslam hakkında çok farklı düşünülür ve yazılır fakat bir şey hakkında tam bir ittifak vardır: İslam'ın her şeyi kapsaması. Yani hem insanın şahsî felsefesini hem de cemaatte bulunmayı istemekteki gayretini, tek kelimeyle hayatın bütününü kapsamaktadır. Bu noktada, onun heyecanlı taraftarları, kayıtsız analistler ve rahatsız edilen tenkitçiler aynı ölçüde buluşmaktadırlar. Tabiî ki bu satırların yazarı da aynı düşünceyi paylaşmaktadır. Aslında işte bu sebeple, Müslümanların kurtuluş mücadelesinde İslam'ın rolünden bahsetmek mümkündür.

Bu mücadelenin, siyasî (özgürlük mücadelesi), kültürel (kimlik mücadelesi) ve sosyal olarak üç tarafı vardı. En kısa hatlarıyla tabiî ki, bir makalenin kapsamının izin verdiği ölçüde, her birini değerlendirmeye niyetimiz vardır. İkinci Dünya Savaşı bittiğinde, dünya haritasında sadece dört bağımsız Müslüman ülkesi vardı. Onlar, Türkiye, Afganistan, Suudi Arabistan ve Yemen'di. Bugün (1981 yılında) kırktan fazla vardır. Bu büyük tarihi devrim, dünya sonuçlarına göre asrımızda en önemli olanlardan biri, İslam Dünyasının Avrupa tarafından kuşatılması olarak da tarif edebileceğimiz sadece dış sonuç veya nihaî neticedir. Sadece XIX. ve XX. asır boyunca (daha doğrusu 1798 senesindeki Hollanda'nın Hindistan

işgalinden 1979 senesindeki Sovyetlerin Afganistan işgaline kadar) üstünlüklerini sağlamaya çalışan Avrupa sömürgeci güçler ile özgürlüklerini müdafaa eden Müslüman halklar arasında 60'tan fazla büyük veya küçük savaş tespit edilmiştir. Bu savaşların çoğu mağlubiyetle sonuçlandı, ancak bir bütün olarak savaş, nihaî olarak galiba zaferle bitmiş oldu.

Daha evvel tarihte görülmemiş olan bu kuşatmaya direnen güçler hangisidir ve hangi fikirlerden ilham alıyorlardı?

Her türlü objektif tarihi araştırma kesin bir sonuca ulaştırmaktadır: Onlar Müslüman güçlerdi ve o güç de İslam'dı. Ve sadece bu değil. Müslüman dünyasında, eskiden de bugün de, onun adına ve yardımıyla halk kitlelerini harekete geçirebilmek ve herhangi hakikî bir değişimi gerçekleştirebilmek için tek fikir İslam'dı.

Konuya uzak olanlar için bu sonuç beklenmeyen olabilir. Bunun sebebi de, söz konusu hakikate yönelik, Müslüman ülkelerin çoğunda hâkim olan gayr-ı İslamî ve laik yapılanmaların perdeleme faaliyetidir. Müslüman toplumlarının bu önemli çelişkisi hakkında, daha fazla şey söylemek maksadıyla yeniden döneceğiz.

XIX. asrın başından bugünkü Afganistan'daki olana kadar Müslüman ülkelerindeki hemen hemen bütün savaşlar, cihat, İslam adına kutsal savaş olarak yürütülmüştür.

Hollandalılara karşı olan savaşın (1825–1830) lideri Prens Diponegoro (batıda adlandırıldığı gibi Endonezyalı prens Hamlet) gönüllüleri çağırdığında, bu gönüllülerin çoğu köylerdeki ulema veya din öğretmenleri idi. Tam 16 sene süren (1821'de başladı) Sumatra'daki meşhur "Padri savaşı"nı Müslüman uleması başlattı ve onunla adını da aldı (Hollandalılar Müslüman uleması-

nı "Padri" olarak adlandırmıştı). Java'daki Tjirebon isyanının liderleri İslami Kadiri tarikatının mensuplarıydı. 1927 senesinde, Sumatra'nın batı yakasındaki son isyanın öncüleri de yine ulema idi. 1912 senesinde ve kısa süre içinde 2 milyondan fazla üyeye ulaşan Endonezya İslami hareketi, Sarekat İslam (İslam Birliği) kuruldu. Aynı sene, temeli dinî olduğu kadar sömürge karşıtı da olan Muhammediye hareketi tesis edildi. Jong İslamieten Bong (Genç Müslüman Birliği) hareketinden, gelecekte Endonezya bağımsızlığını kazanan çok sayıda lider çıkacaktır. Bu hareketlerdeki seküler ırkçıların ayrılması çok daha sonra gerçekleşecektir. (1930 ila 1940 yılları arasında).

Fransız sömürgecilere karşı sürdürülen yorucu 15 yıllık savaştan sonra Cezayir'deki Abdülkadir'in hareketi (1932-1947), radikal İslami hareketti (Abdülkadir'in babası murabıt ve Cezayir'deki Kadiri tarikatının ileri gelenlerindendi). Abdülkadir'in kendisi de işgalcilere karşı sürdürdüğü savaşın ne Cezayirli, ne de Arap olduğunu, aksine İslami olduğunu her zaman beyan etmiştir.

Cezayir'in bugünkü yeşil-beyaz renkli bayrağı aslında bu efsanevi savaşçının bayrağıydı. Aynısını alarak Cezayirliler aslında kendilerinin yürüttükleri bağımsızlık savaşı ile 140 sene evvelinde yürütülen dinî savaş arasında açık devamlılığı vurgulamak istediler. Bugünkü savaşın olduğu gibi, ilk Afganistan savaşının dini motifleri (1839–1842) şüphe götürmez niteliktedir. O zamandan kalma resmî bir rapordan şu özellikli tespite rastlıyoruz: "bize karşı birleşmiş durumda ve aynı zamanda hem millî hem dinî özelliği bulunan bir savaşta Afganistan halkının tümünün topyekûn düşmanlığıyla karşı karşıya kaldık." (Alastair Horm'ın *A Savage War of Peace*'indeki bilgileri). Aynı raporu, neredeyse kelimesi

kelimesine, bugünkü Afganistan'dan bir Sovyet subayı da gönderebilir. (Kısa bir süre evvel "Politika" gazetesinin muhabiri Pakistan'daki Afgan mülteci kamplarını ziyaret ettiğinde, isyan ve ülkelerini terk etmelerinin sebebi ne olduğu sorusuna, neredeyse istisnasız aynı cevabı alıyordu: "Afganistan'ın Sovyet işgali ülkenin İslamî özelliğini tehlikeye düşürmektedir" – "Politika, 4.12.1981).

Sudan'daki Mehdi isyanı ve onu takip eden her şey (General Gordon'un mağlubiyeti, Mehdi Devletinin kurulması, 1881-1898 dönemi) çağdaş bir yazarın sözlerine göre "başından sonuna kadar İslamî eylemden başka hiçbir şey değildi".[2] Hakikatte buna benzer 20'den fazla isyan hareketi oldu. Onların sonuncusu olan, 1927 senesindeki Darfur'daki hareketi bir sufi derviş yönetti.

Somali'deki İslam âlimi ve Salihî tarikatı mensubu olan Muhammed Abdullah'ın cihadı 20 sene sürdü (nihayet 1920 senesinde bastırılabildi). Bu insanın kurduğu devlet şeriata dayalıydı.

Şanlı Şamil, Kafkasya'daki Rus işgalcilere karşı tam 25 sene direniş gösterdi. Nihayet yenilmiş olarak geri çekildi ve Mekke'de vefat etti. Bu İslam mücahidinin kahraman mücadelesini Lesley Blanche The Sabus of Paradise adlı eserinde mükemmel tasvir etti.

Libya'da 1912 senesinden 1932 senesine kadar kesintisiz olarak İtalyan işgalcilere karşı yürütülen mücadelenin manevî önderleri, gerçekte, sûfî tarikatların zenginliği olan Sünusiler'di. İkinci dünya savaşı sonrasında Libya Devleti Sünusilerin önderliğinde kurulduğunda, herhalde o, tarihte, dinî bir tarikat tarafından kurulan tek devlet idi. Gaddafi'nin gelmesiyle bu devletin stili değişmiş oldu, ancak Sünusi özelliği değişmedi.

2- Godfrey Janssen, *Millitant Islam*, Pam Boks, London, 1979, s. 101.

Fas'ın bağımsızlığı için mücadele eden savaşçılara da büyük bir İslami örnek ilham veriyordu. Bu Rif'in cömert lideri olan efsanevî Abdülkerim idi. 1921 senesindeki isyandan sonra o İslam (Fas veya Arap değil) Cumhuriyeti'ni ilan eder.

Hatta bugünkü İran-Irak savaşında bile her iki taraf, halklarına, İslam için savaştıklarını söylerler. Savaşta ölenler şehit olarak ilan edilmekte ve ön plana çıkarılmış askerî törenlerle toprağa verilmektedir. Tabiî ki burada sadece bir taraf samimidir, ancak bu durum sonucu değiştirmemektedir. Hatta daha sonra Türkiye'de Mustafa Kemal bile, kurtuluş savaşı esnasında, kendi Anadolulu savaşçılarına, İslam'ın kurtuluş mücadelesinin sözkonusu olduğunu söylüyordu. Bütün büyük muharebeler, M.Kemal'in kendisinin de katıldığı dinî merasimlerle başlardı.

Sadece dört ülkede direniş temelinde İslamî güçler yoktu. Onlar Tunus, Lübnan, Suriye ve bugün Filistin. Ancak bu ülkelerden homojen Müslüman nüfus çoğunluğa sahip sadece Tunus'tur. Suriye'de çok sayıda mezhep grubu var, Lübnan ise karışık bir ülkedir. Aynı durum Filistin için de geçerlidir (ortak Müslüman-Hıristiyan-Yahudi devleti konsepti).

Belli bazı ikilemlere sebeb olan ve görünüşte bizim tezimize aykırı da görünen, ulemanın Pakistan fikrine karşı olan rezervinin aslında, Müslüman Birliği'nin İngiltere'ye karşı olan aşırı bağımlılık gibi görünen şüphesinden kaynaklandığını göz önüne alırsak kolay anlaşılacaktır. Bu çekincenin haklı olduğu daha sonra ortaya çıkmıştır. Bizzat (batı yanlısı) laiklik taraftarı olan güçlü akım sebebiyle Birlik, sürekli istikrarsızlık sebebi olan, Pakistan'ı İslam Cumhuriyeti olarak ortaya çıkarma gayretinde tamamen aciz göründü. Pakistan'da otuz se-

neden fazla netice elde edilmeksizin sürdürülen İslam Anayasası için mücadele, neredeyse bütün İslam ülkelerin siyasi bağımsızlıklarını elde ettikten sonraki durumunu çok açık bir biçimde göstermektedir. Bu, halkları her şeyiyle beraber bir İslam cumhuriyeti istediği fakat batıda eğitim görmüş, yabancılaşmış üst tabaka kesiminin -batı ya da doğu kaynaklı fark etmez- yerli olmayan ülkü ve reçete dayattığı, bir çeşit pat durumudur. Müslüman halklar bu defa tehlikede olan kimlikleri ve yerli yabancılara karşı yeniden mücadele etmek zorundadırlar. Fakat bu mesele bizim bir sonraki yazımızı ilgilendirmektedir.

II

Kısa bir süre evvel Cezayir'de yaptıkları protesto gösterilerinde Müslüman öğrenciler sık rastlanmayan "Eğer Fransız olmamız gerekiyorsa bu iki milyon öldürülmüş insan olmadan da olabiliriz" parolasını dile getirmişlerdi. Bu parola o kadar açıktır ki hiçbir açıklamaya ihtiyaç duymamaktadır. Halk bir şey hissettiği fakat dile getiremediği vakit gençlik bunun en doğru sözünü bulur. Bu söz "uzaklaşmak için vakit bulamadı", o, halkın bağrında, hala kalbinin yakınındadır.

Müslüman ülkelerindeki sıradan insanların, geniş kitlelerin İslam'la "emzirilmiş" oldukları söylenir. Bu daha çok pejoratif (aşağılayıcı) manada kullanılmaktadır. Her neyse bu tam bir hakikattir. Basit olarak İslam, sıradan insanların düşündüğü, yaşadığı ve hissettiğinin biçimidir. Burada İslam inanç ve kanaattan çok hayatın kendisi, adeta doğanın bir parçasıdır. Bu, geçici sapmalarına rağmen Müslüman dünyasında yeniden işleri düzene koyacak, her zaman gözden kaçırılamayacak bir gerçektir.

Her şeyden evvel bu gerçek, bu dünyadaki elit kesiminin, kanun da diyebileceğimiz bir şeye maruz bırakarak, pozisyonunu tanımlamakta: Söz konusu elit ne kadar halkçı ise o kadar İslamîdir.

Doğası gereği elitist olan cinsellik hareketleri, az sayıdaki istisnalar hariç, ilk İslamî özgürleştirme temellerinden ayrılmakla ortaya çıktı. Şeklî bağımsızlığa kavuşulduğu andan itibaren kurtuluş hareketlerinin temelde karşıt olan bu iki unsur birbirine karşı gelmeye başladı ve klasik bölünmüş toplumun görüntüsüne kavuşana dek, aydınların bir tarafa, halkın ise aralarındaki bağı kopmuş, hakikî iletişim olmaksızın, aşılmaz uçurumla ayrıldığı duruma kavuştu.

"Elit" ile halk arasında ayrışma başka taraflarda da mevcuttur ancak bu manada İslam dünyasında olan hadiseler tarihte neredeyse benzeri olmayan bir şeydir. Çeşitli şekiller ve farklı derecelerde ortaya çıkmasına rağmen hadisenin kendisi genel bir öneme sahiptir.[3] Eski Pakistan başkanının Eyüp Han, "Toplumumuz çok sayıda karşıtlıkla parçalanmış, onlardan en önemlisi ise toplumun eğitimli kesimini geleneksel..." den ayırmış olandır diye yazar.[4] Bir Avrupalı ise aynı kanaattedir: "Pakistan'ın geçmişte ve şimdi maruz kaldığı bütün sıkıntıların sebebi Pakistan liderleri ile halk kitlelerin istediği derin uyumsuzluk olmuştur.[5] Batı yanlısı "elit gruplardan" bahsederken Pakistan'ın eski eğitim bakanı I.A. Kuraşi, onların, "halk hayatının her türlü çeşidini boğan eğitim, ekonomi, kamu kurum ve davranışlar sisteminin dayattığını söyler. Her şey, batılı hayat tarzı ile özdeşle-

3- Bu olay bizde de görüldü. "Müslümanların yaptığı gibi, aydınlarının öylesine kolay bir biçimde halkını terk eden Avrupalı başka bir halk yoktur." / 1970 senesinde yapılan bir polemikte Kasım Sulyeviç/.
4- Ejub Khan, Friends not Masters, OUP, Nev York, 1967, S. 98.
5- Godfrey Jansen, s. 135

şen ilerleme adına yapıldı. Her türlü sefaletin mimarı olan, ülkelerini derin aşağılık kompleksine sürükleyen ve aynı derecede onların düşünce ve eylemini dumura uğratan bu eliti iktidardan uzaklaştırmadan Müslüman halklar kendi kimliğine giden yolu bulamazlar."[6]

Neden bu böyledir? Bu durum neden ortaya çıktı ve Müslüman toplumlar bu bölünmüşlüğe neden son vermezler?

İki temel sebep vardır.

İlki, sömürgeciler iktidarı devretmek zorunda kaldıktan sonra bu iktidarı, kendi manevi talebelerine, yabancılaşmış batı yanlısı aydınlarına teslim etti. İkinci çok daha önemli sebep ise, sömürgeci efendilerinden devralınan, bağımsızlığa kavuşmuş bir millete yapılan tüm zamanların en büyük ve en hain tarihî saldırısı olan eğitim sisteminde yatmaktadır. Müslüman dünyasında bulunan çeşitli Fransız, Amerikan ve İngiliz kolejleri devasa "danay hediyeleri"[7] olarak ortaya çıktı.

Bu iki etken karşılıklı bağımlılık içinde faaliyet gösterir. İktidarda bulunan yabancılaşmış elit var olan eğitim sistem sayesinde sürekli olarak yeniden üretilmektedir. O, bu sistemde kendi "türünün devamlılığının" enstrümanını buldu. Bunun yanında büyülenmiş bir daire yaratılmaktadır: Sorunu görebilmeleri için insanlar eğitilmelidir. Eğitildikleri taktirde ise artık sorunu görmez olurlar veya gerektiği gibi görmezler. Durum, sonsuza dek devam etmekle tehdit etmektedir.

Şüphesiz bu, Müslüman halklarının tehdit altında bulunan kimlik için başarı elde edilebilmesi yolunda, İslam hareketlerinin kendilerine koyduğu hedeflerin ba-

6- I.A. Quereshi, İslam and the West, A. Ganhar, London, 1978, s. 213.

7- Danay hediyeleri; satrançta daha iyi bir hamle elde etmek için, daha basit olanı feda etmek manasına gelir. Bizdeki "kaz'm geleceği yerden tavuk esirgenmez" ifa-

şında var olan eğitim sisteminin değiştirilmesi arzusunun sebebidir. Verilen kanaatler çok sert görülebilir. Bu sebeple iki batılı yetkili yazarın düşüncesini görelim:

H.A.R.Gibb: "Çeşitli borçlar perdesi altında kendine yer bulmaya çalışan batılı kültür değerlere yönelik İslam'ın iç tepkilerinin önemi gerçekçidir. Her şey, Batının istilası karşısında İslam toplumunun kendi değerlerini ve kültür geleneklerini koruyabilecek yeteneğine sahip olup olamayacağına bağlıdır. Eğer bunda başarılı olmazsa, bu taktirde o, az veya çok, çeşitli ülkelere ve dillere has olan tali özelliklere sahip batılı toplumunun iyi bir kopyası ve bir İslam toplumu olarak kaybolmuş olur."[8]

G.H Jansen: "Batının istila taktiği, gerek tamamen parçalamak gerekse görmezden gelerek yerli eğitim sistemini yok etmekti ve yerine mümkün olan en az ölçüdeki batılı eğitimi, hem de Avrupalı dillerde koymak ve böylece toplumda ayrışma meydana getirerek kendi kültür mirasına tamamen yabancılaşmış durumda olan bir elit takımını yaratmak olmuştur."[9]

Açıkladığımız sebeplerden dolayı, durum yabancılar gittikten sonra da devam etmiştir. İktidarı elinde tutan kesimler bu durumu değiştirmek için acele etmediler ve eğer bir şey yapıldıysa da halkların sürekli baskısı altında ve bu baskıların gücüne bağlı olarak yaptılar.

Mesela Endonezya'da bu asrın başından beri (XX. asır. R.A) iki paralel eğitim sistemi vardır; Arkasında Müslüman, halk kaynaklı, Sarakat İslam ve Muhammediya gibi iki büyük kitlesel hareketin olduğu ve diğeri, hükümetin desteklediği batı tarzında ve Hollandalılardan miras kalan. Suriye'de milli eğitim sistemi içinde

8- H.A.R. Gibb, The Reaction in the Middle East Against Western Culture, s. 324.
9- G.H. Jansen, s. 108.

kısmen entegre olmuş özel, genelde misyoner okullar vardı, fakat bu sistem dinî okulları kapsamıyordu. Onlar sistemin dışında kaldı. Cezayir'de bağımsızlıktan on beş sene sonra üç ayrı eğitim sistemi vardı: Katolik Kilisesi'nin yürüttüğü yabancı olan, yerli ve batı tarzında ve Din İşleri Bakanlığı'nın sorumluluğunda bulunan İslamî olan.

Ancak 1976 senesinde bütün bu üç sistemin birleşmesi gerçekleşti fakat bu durumun şeklî tarafıdır. Eğitim meselesinin özü – ders verilmesinin Arapçalaşması- , kısa bir süre evvel meydana gelen öğrenci protestoların (resmî olarak "köktendinci" olarak adlandırılan) da sebebi olan çok yavaş ilerlemektedir.

Kuzey Afrika'da (Tunus, Cezayir, Fas) akut bir sorun olan okullar ve kamu işlerindeki Arapçalaşmayı samimî ve gerçek olarak sadece Müslümanlar savunmaktadır. Laikçilerde bu popülaritesi yüzünden kullanılan sadece seçim öncesi ileri sürülen ve hemen sonra da unutulan bir paroladır. Böylece geri kalan dünya için anlaşılmaz olan, bürokrasi hatta Devlet Başkanı'nın illete, eski işgalcilerin diliyle hitap etmeleri gibi paradokslar ortaya çıkar.

Bu manada sol hareketler katiyen bir istisna değillerdir. Meşhur Faslı solcu lider olan Mehdi ben Barka (hanedan karşıtı, Fransa'da belli olmayan şartlar altında katledildi) bunu "batı kültürüne karşı pencerelerin açılması" olarak açıklayarak Fas okullarında Fransızca eğitim verilmesini savunmaktaydı. Elbette o var olan yerli İslam kültürünün varlığını ve bizzat Arapçanın bunun "penceresi" olduğunu bile görmemekteydi.[10]

Bu yabancılaşmış yapıların halk üzerindeki kontrol-

10- Fransız (ve Cezayir) Komünist Partisi, Cezayir kurtuluş savaşını desteklemedikleri bilinen bir şeydir.

lerininin devam etmeleri yönündeki gerçekler nedir?

Onların hakikî güçleri nedir?

İslam hareketlerinin dayanağı halktır. Seküler olanı ise (genelde iktidarda olan) orduya dayanmaktadır. Onların gücü burada büyük ve geçicidir.

Eğer son zaferin halka ait olduğu hakikati varsa o zaman İslam da bu dünyada zafere ulaşacaktır.

III

Son yıllarda bununla alakalı çok konuşulduğu ve kitaplar yazıldığı halde İslamî ekonomi sistemi olarak adlandırılabilecek, evvelden ve sonsuza dek tespit edilmiş bir üretim ve paylaşma sistemi yoktur. Ancak doğrudan Kur'an'a dayalı olan, bir kısım toplumsal ve ekonomik özelliği olan ve böylece Müslümanlar için kayıtsız şartsız bir öneme sahip olan belli sayıda kurallar vardır. Bu kurallar arasında şüphesiz en büyük paya sahip olan kısım, toplumun daha zengin kesiminin daha fakir ve zayıf kesimine bakması ile alakalı olarak tespit edilmiş görevdir. Zekât kurumuyla tespit edilmiş olan bu kural "İslam'ın dördüncü direği" olarak bilinmektedir. Mülkle alakalı olarak açıkça iki aşırılık devre dışı bırakılmıştır: Roma hukuku bağlamındaki mutlak şahsî mülk anlayışı (ius utendi et abutendi) ve tam kamulaştırma (kolektivizasyon), ilki Kur'an'ın açık emirlerle, diğeri onun dolaylı fakat apaçık tespitlerle sabittir. Eğer buna kesin faiz yasağını da ilave edecek olursak o zaman, pratiği çok "çivilemeyen", içinde bulunan kenarlarda İslamî kriterlerini aynı derecede yerine getirecek çok sayıda ekonomik ve toplumsal sisteminin kombinasyonları olan, sabit ancak çok kapsayıcı prensipler şemasını görürüz. Bu metnin bağlamında ön plana çıkarılması gereken şey, İs-

lam'ın, hiçbir zaman var olan durumun muhafaza edilmesi taraftarı olmadığıdır. Değişim isteyenler onu (İslamı) işaret ediyorlardı. İslam, başlangıcından beri buydu. Durumu basitleştirmek isteyenler İslam hadisesini şehir fukarasının Mekke aristokrasisine karşı sınıfsal bir hareketi olarak gördüler. Bu tespit elbette yanlıştır ancak karakteristiktir. İlk İslamî gurup olan Hariciler (657. senesinde ortaya çıktı) meşhur olan cumhuriyetçilik ve feodalizme son verilmesi şeklindeki iki taleplerini Kur'an'a dayandırmıştır. Yakın tarih, karakteristik örnekler vermektedir. Sudan'da zikredilen Mehdi Devleti (isyanın bastırılması sonucunda yıkılan, geçen asrın sonu, XIX. asır sonu) kendi programında "zengin ve fakirlerin eşit hale getirilmesi" talebi vardı. (Bakınız: W.S. Trimingham: *The Influence of İslam upon Africa*, Longmans, London, 1973, s.155). "Müslüman Kardeşler" hareketinin sosyal ve ekonomik programı tam manasıyla devrimcidir. Onlar toprak reformu, sendika organizasyonu ve doğal kaynaklarının millileştirilmesini öngörür. (Refah içinde yaşayan elit tabaka bu grubu "tepkisel" olarak adlandırırlar).

Bu değerlendirmede en taze ve en dikkat çekici örnek olarak bugünkü İran gözden kaçırılamaz. Titiz değerlendirmesi ile İslam hukukçuları meclisinden çıkan kararlar sonucunda bankaların millileştirilmesi, maden ocakları, demir-çelik, otomobil, gıda ve ecza sanayilerinin sigortalanması yapıldı. Toprak reformu hakkındaki kanun ise şimdi getirilmektedir. Bu muazzam değişimleri (Biz Avrupalıların dediği gibi "yapısal") İran'da Marx adına değil, Kur'an adına ve neredeyse dirençsiz olarak gerçekleştirilmiştir (Halkın Mücahitleri Örgütüyle var olan çatışmanın bu değişikliklerle alakası yoktur, yani çatışma sınıfsal değildir). Burada sıradan halk, devrimin

sağlam bir dayanağıdır ve yine bu özde hiçbir "sınıfsal" sebep mevcut değildir. İslam'a bağlılık derecesi söz konusudur. Sıradan halk büyük ölçüde bağlıdır, üst tabakalar ise hem İslam'a hem de onun devrimine yabancılaşmışlardır.

Bu sunumlar kaçınılmaz olarak "İslam Sosyalizmi" denilen meseleyi dayatmaktadır. Az evvel ortaya koyduğumuz hadiseler, reel olmasa da ihtimal olarak, İslam Sosyalizmi adını haklı kılar mı? Bu hadiseler hakkındaki şimdi elde ettiğimiz bilgilere nazaran, bu sorunun cevabının olumsuz olmak zorunda olduğunu düşünüyoruz. Dışarıda görülen -çok önemli de olsa - bazı uygulamalara bakarak herhangi bir eşitleşme veya benzeşme yapılması için hem İslam hem de Sosyalizm çok fazla geniş ve karmaşık sistemlerdir. Bu iki farklı sistemin arkasında iki farklı felsefenin var olduğunu akılda tutmak gerekir.

İslam bir dindir ve böylece her şeyde Allah'tan yani vicdandan hareket etmektedir. Sosyalizmin her çeşidi ise tam tersi bir hareket noktasından başlar ve başlamak zorundadır. Hiçbir din toplumun birey üzerindeki tahakkümünü kabul etmez ve tam da bu öncelik sosyalizmin temelinde vardır. Her din insan yaratılışı ile alakalı kendi "gök hadisesi" versiyonuna sahiptir, sosyalizmin ise Darwin ve devrimi vardır. Din, hayatı iyi ve kötünün dramı olarak, sosyalizm ise ihtiyaçların karşılanması olarak görür. Din ahlakî, sosyalizm sınıfsal kriterleri savunur. Din, özgürlük, insaniyet ve insan haklarına ağırlık verir, sosyalizm ise öncelikle düzen, ilerleme ve sosyal hakları savunur. Din için en yüce değer insan onur ve şerefidir, sosyalizm için ise sosyal güvencedir. Din anne ve aile taraftarıdır, sosyalizm onların ters değerde bulunan kreşler ve toplumsal eğitim taraftarıdır. İnsanı yetiştirmek (mükemmelleştirmek) ayrı, toplumu düzenle-

mek ayrı şeydir, v.s.v.s. Farklılıklar öz itibarıyladır ve karşılaştırmak için neredeyse hiçbir yer yoktur.

Yine de bu eşyanın sadece teorik kısmıdır, hayat ise, karşıtlıkların bir araya getirilmesi konusunda ulaşılmaz yeteneği ile bilinir. İnsanın kendisi de teorik olarak imkânsız değil midir? Acaba gelecekte hayat, İslam ve sosyalizm arasında yapıcı bir karşılaşmanın gerçekleşmesi ve bir çeşit dinsel, İslamî sosyalizmin gerçekleştirilmesi için bir yöntem bulacak mıdır? Bilmiyoruz. Tarih sadece geriye doğru bakıldığında mantıklı ve "öngörü lü"dür, hakikatte ise o, imkânsızın sürekli olarak gerçekleşmesi hakkında bir hikâyedir.

Bizim tahmin etme yeteneğimiz yoktur. Bize, geleceğin "gerçekleşmesi"ni beklemek ve onu o zaman açıklamak kaldı. Belki bugün bazı imkânsızlıklar o zaman tam mümkün hale gelmiş olur.

(Aralık, 1981)